

Ratni zločin silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije te pokušaj pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama

Kopunović Legetin, Sanja

Professional thesis / Završni specijalistički

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:003876>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Poslijediplomski specijalistički studij Pastoralne teologije
Smjer: Pastoral kriznih situacija

Sanja Kopunović Legetin, mag. theol.

**Ratni zločin silovanja tijekom Domovinskog rata
na području Đakovačko-osječke nadbiskupije
te pokušaj pružanja psihosocijalne i duhovne
pomoći žrtvama**

Specijalistički rad

Mentor: Doc. dr. sc. Suzana VULETIĆ

Đakovo, 2017.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	3
SKRAĆENICE	5
SAŽETAK	6
SUMMARY	7
ZAHVALA	8
UVOD	9
1. TRAUMATSKI DOGAĐAJ	11
1.1. Oblici traumatskih događaja	11
1.2. Traumatsko iskustvo nanoseno od strane drugih ljudi	12
1.2.1. Seksualno nasilje kao najteži oblik traumatskog iskustva	12
1.2.2. Predrasude o silovanju	13
1.2.3. Oblici silovanja	13
2. RATNO SILOVANJE	15
2.1. Definicija rata	15
2.2. Domovinski rat u Republici Hrvatskoj	16
2.3. Muškarci i žene u ratu	17
2.4. Uzroci ratnog silovanja	17
2.5. Uzroci šutnje	19
2.6. Trajne posljedice	20
2.7. Razlozi neprijavljivanja seksualnog nasilja	23
3. ZAKONSKI AKTI O ZLOČINU SILOVANJA	24
3.1. Prvi izvori o silovanju kao kaznenom djelu	24
3.2. Važni dokumenti	24
3.3. Međunarodni sud	25
3.4. Ustav i Kazneni zakon Republike Hrvatske	26
3.5. Silovanje kao kazneno djelo genocida	30
4. ŽRTVE DOMOVINSKOG RATA O RATNOM ZLOČINU SILOVANJA	31
4.1. Zaklada <i>Sunčica</i>	31
4.2. Istraživanje o ratnom zločinu silovanja temeljem ankete	32
4.2.1. Cilj istraživanja	32
4.2.2. Načini istraživanja	32
4.2.3. Metodologija	33
4.2.4. Obrada podataka prema sastavljenoj anketi	33
4.2.4.1. <i>Spol i dob</i>	34
4.2.4.2. <i>Zatočenost u logoru</i>	36
4.2.4.3. <i>Oblici nasilja</i>	37
4.2.5. Mjerni instrumenti	40
4.2.6. Postupak anketiranja	44
4.2.7. Rezultati i rasprava	45
4.2.7.1. <i>Opis agresora (silovatelja)</i>	45
4.2.7.2. <i>Glavni motiv silovanja u ratu</i>	52
4.2.7.3. <i>Grupno silovanje</i>	55
4.2.7.4. <i>Izručenost istim ljudima</i>	56
4.2.7.5. <i>Mogućnost izbjegavanja silovanja i prijetnje smrću</i>	57
4.2.7.6. <i>Fizičko i verbalno zlostavljanje te krivljenje žrtve</i>	59

4.2.7.7. <i>Spolna bolest i trudnoća</i>	60
4.2.7.8. <i>Nazočnost obitelji tijekom silovanja</i>	64
4.2.7.9. <i>Život nakon traume – dominantni osjećaji</i>	65
4.2.7.10. <i>Posljedice na bračni život</i>	75
4.2.7.11. <i>Poteškoće prilikom priznavanja istine</i>	80
4.2.7.12. <i>Strategije suočavanja s istinom</i>	89
4.2.7.13. <i>Najčešći simptomi PTSP-a</i>	96
4.2.7.14. <i>Reakcije okoline</i>	105
4.2.7.15. <i>(Ne)moguće promjene</i>	107
4.2.7.16. <i>Crkva i pomoć žrtvama silovanja</i>	110
4.2.7.17. <i>Kritički osvrt</i>	112
4.2.7.18. <i>Zaključak</i>	112
4.2.8. <i>Važne teme izvan dosega ankete</i>	113
5. PRUŽANJE PSIHOSOCIJALNE I DUHOVNE POMOĆI ŽRTVAMA RATNOG ZLOČINA SILOVANJA	115
5.1. Potreba pružanja psihosocijalne pomoći	115
5.2. Potreba pružanja duhovne pomoći	117
5.2.1. <i>Pastoralna skrb</i>	117
5.2.2. <i>Dušobrižništvo</i>	119
5.2.3. <i>Opraštanje kao put ozdravljenja</i>	120
5.2.4. <i>Smjernice za pastoralni rad</i>	121
5.2.5. <i>Potreba interdisciplinarnosti</i>	124
ZAKLJUČAK	125
BIBLIOGRAFIJA	127

SKRAĆENICE

DSM - Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje

dr. - drugo

čl. – članak

GS – Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, *Gaudium et spes*, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

ICC - *International Criminal Court* (Međunarodni kazneni sud)

itd. – i tako dalje

JNA – Jugoslavenska narodna armija

KZ – Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997., u: *Narodne novine*, 110/1997.

NN – Narodne novine

npr. – na primjer

pr. – priredio

pr. Kr. – prije Krista

PTPS – posttraumatski stresni poremećaj

RTS – sindrom traume silovanja

sl. – slično

SPSS - *Statistical Package for Social Sciences* (programski paket za analizu podataka)

st. – stavak

str. - stranica

ur. – uredio

UPT – U pravi trenutak (Izdavačka kuća, Đakovo)

usp. – usporedi

WHO - *World Health Organization* (Svjetska zdravstvena organizacija)

SAŽETAK

Traumatski događaj, bilo koje vrste, za sobom vuče posljedice prisutne u svakodnevnom životu traumatizirane osobe. Kao najteži oblik traumatskog iskustva navodi se onaj koji je nanesen od strane druge osobe, a među njima najokrutniji je oblik ratni zločin silovanja u kojem osoba i prije samog silovanja biva izložena više puta i na razne načine zlostavljanu kroz zarobljavanje, odvođenje u logor, odvajanje od obitelji, zastrašivanje, ponižavanje, nanošenje fizičke, psihičke i emocionalne boli. Iz svega navedenoga vidljivo je kako je silovanje tek vrhunac svih drugih oblika zlostavljanje i zbog toga naročito traumatično.

Ratni zločin silovanja događao se i tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko – osječke nadbiskupije te smo odlučili ovim radom ukazati na teškoću zastupljenosti ove teme koja je zahvaćala u velikoj mjeri žrtve Domovinskog rata. Ovo kriminalno djelo nije se zaustavilo samo u tom periodu, već se njegova pojavnost, nažalost, kontinuirano događa i u suvremenim mirovnim vremenima.

Cilj ovog rada bio je progovoriti o ratnom zločinu silovanja tijekom Domovinskog rata. U tu svrhu najprije smo sagledali uzroke ratnog zločina silovanja kao i posljedice s kojima žrtve zločina i danas žive. Izlažući zakonske akte kroz povijest, na međunarodnoj i državnoj razini, pokušali smo ga definirati kao zločin koji iziskuje kažnjavanje počinitelja.

Osim teorijskog dijela, veliki dio specijalističkog rada temelji se na rezultatima sastavljene i provedene ankete među žrtvama ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko – osječke nadbiskupije, s ciljem istraživanja iskustava, stavova, mišljenja, osjećaja i poteškoća s kojima žrtve i danas žive. Temeljem iskaza, prikazani su mehanizmi suočavanja s traumama koje su nakon rata i zločina silovanja prisutne. Vidljiva je organizirana pravna, psihološka i medicinska pomoć, no ono što još uvijek žrtvama nedostaje je podrška i razumijevanje društva te duhovna pomoć, kako žrtvama tako i članovima obitelji.

Završni dio naglašava važnost psihosocijalne te još više duhovne pomoći žrtvama i njihovim obiteljima uz pastoralne smjernice.

Ključne riječi: *ratni zločin silovanja, Domovinski rat, trauma, žrtva, pomoć.*

SUMMARY

Any type of traumatic event leaves behind consequences on the daily life of a traumatized person. The most serious traumatic experience is the one inflicted by another person, whereas the cruelest among them is wartime rape in which a person, even before the rape, is repeatedly exposed and abused in various ways through capture, detention in concentration camps, separation from the family, intimidation, humiliation and infliction of physical, psychological and mental pain. Evidently, rape is only the culmination of all other forms of abuse and therefore particularly traumatic.

Wartime rape occurred during the Homeland War around the Archdiocese Đakovo-Osijek as well, so we decided to point out the difficulties concerning the issues of the wartime rape which largely affected the victims of the war. This criminal act did not stop after the wartime period but, unfortunately, still continuously occurs in peaceful times.

The aim of this paper was to speak about the wartime rape during the Homeland War. We considered the causes of wartime rape as well as the consequences still suffered by the victims. By giving a historic overview of legal acts on the international and national level, we tried to define it as a crime that requires punishment for the perpetrators.

In addition to the theoretical part, the large part of the specialist thesis is based on the results of the survey conducted with the victims of the wartime rape during the period of the Homeland War around the Archdiocese Đakovo-Osijek to explore experiences, attitudes, feelings and difficulties that the victims still confront. According to their testimonies, the coping mechanisms for facing the war trauma and wartime rape are still present. Although legal, psychological and medical assistance are organized, the victims still lack spiritual support for them and their family members as well as support and empathy from the society.

The final part emphasizes the importance of psychosocial assistance and particularly spiritual support through pastoral guidelines for the victims and their families.

Key words: wartime rape, Homeland War, trauma, victim, help

ZAHVALA

Zahvaljujem doc. dr. sc. Stanislavu Šoti, sumentoru, na svesrdnoj pomoći u svakom trenutku, zajedničkim odlascima u Udrugu Sunčica i duhovnu brigu za članice iste, uputama oko izrade upitnika za anketu i uopće te financiranju obrade dobivenih rezultata ankete. Iskrena zahvalnost i mag. educ. psych. Moniki Ećimović na sugestijama i detaljnoj obradi podataka dobivenih iz ankete. Njihovom pomoći i dobrotom uspjeli smo još dublje i bolje istražiti, razumijeti i opisati istinu i problematiku teme ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije.

UVOD

Rat, kao najdrastičniji oblik sukoba zbog interesa u raznim područjima, u čovjeku ostavlja neizbrisiv trag. U ratovima se često ne poštuju nikakva pravila niti zakoni. Krše se sva pa i osnovna ljudska prava i slobode. Zločini poput genocida, zarobljavanja, fizičkog, psihičkog i emocionalnog zlostavljanja, silovanja, prisilnih trudnoća, iseljavanja, prisilnog rada, izgladnjivanja, pljačkanja, otuđivanja i prisvajanja tuđe imovine, dogodila su se i na našim prostorima. Sudionikom i svjedokom takvog oblika traumatskog iskustva bio je i hrvatski narod u vrijeme velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku. No najbrutalniji oblik zlostavljanja o kojemu se gotovo ni ne priča, a koji je na žrtvama ostavio velike posljedice na svim razinama ljudskog postojanja, jeste: ratni zločin silovanja.

Tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, napose u samom gradu Vukovaru i njegovoj okolini, ali i u cijeloj domovini događala su se mnoga masovna, brutalna i monstruoza silovanja od strane neprijateljske vojske. Kod žrtava ratnog zločina silovanja došlo je do teških oštećenja tjelesnog, duševnog, psihičkog i duhovnog zdravlja čije su posljedice vidljive i danas. Neke žrtve su o samom zločinu i posljedicama istoga progovorile, no kod nekih i dan danas je prisutna *zavjera šutnje*. One koje su progovorile uglavnom su potaknute članicama udruga koje se bore za prava žrtava ratnog silovanja. Žene Vukovara i okolice (Borovo, Lovas, Opatovac, Bapska, Šarengrad, Ilok i dr.), odlučile su se boriti za vlastiti oporavak ali i normalan život svih žrtava, potaknute nastojanjima gđe Marije Slišković, predsjednice Udruge *Sunčica* te hrabrošću samih žrtava. Iz konkretnih života spomenutih žrtava vidljivo je da je oporavak moguć, ali je najprije potrebno da žrtva progovori te da joj se povрати ugled i dostojanstvo, ponudi pravna, psihološka, medicinska, socijalna i duhovna pomoć.

Traumatska iskustva za sobom vuku trajne i teške posljedice vidljive u svakodnevnom životu te smo odabrali upravo ovu temu kako bismo pomogli da istina izađe na vidjelo, kako bismo sami imali bolji uvid u problematiku i još više promislili o načinima pomoći žrtvama ratnog zločina silovanja.

Tragedija ratnog silovanja kompleksan je pojam, stoga je bilo potrebno sagledati situacije iz više kutova i problematici pristupiti interdisciplinarno. Ovaj rad sveobuhvatno pristupa temi iz sociološke, statističke, psihološke, kazнено-pravne i pastoralno-teološke perspektive sagledavanja.

U prvom dijelu rada navest ćemo definiciju traumatskog događaja te definirati silovanje kao najokrutniji oblik traumatskog iskustva. Drugi dio za cilj ima progovoriti o ratnom silovanju, njegovim uzrocima, razlozima šutnje o tom zločinu i posljedicama istoga te ga u trećem dijelu kroz zakonske akte definirati kao ratni zločin. Četvrti dio je posvećen Udruzi *Sunčica* odnosno žrtvama silovanja u Vukovaru i okolici za vrijeme Domovinskog rata koje su pomogle da sve istražene činjenice budu potkrijepljene njihovim iskustvima i poteškoćama s kojima se i danas bore. Provedena je anketa te individualni i skupni razgovori, a podaci su obrađeni i prikazani od strane stručnjaka, magistra psihologije. Završni, peti dio progovara o potrebi pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći i podrške žrtvama, ali i njihovim obiteljima koji i nakon četvrt stoljeća i dalje teško žive s traumom silovanja svojih najbližih. Ponuđene su i prikazane pastoralne smjernice za rad sa žrtvama imajući na umu potrebu interdisciplinarnog pristupa osobi i problematici.

1. TRAUMATSKI DOGAĐAJ

Traumatski događaj je iskustvo doživljaja obilježenog iznimno negativnim emocionalnim nabojem ili serija takvih iskustava koje djelomično ili u potpunosti onemogućavaju sposobnost osobe da integrira mentalni konstrukt odnosno sjećanja i ideje te emocije vezane uz iskustvo. Traumatski događaji su rijetki i ne događaju se svima, ali čovjeka izbacuju iz ravnoteže te mu je izrazito teško povratiti je. Ukoliko ju osoba i povrati, ravnoteža ima nove granice i novo značenje od one prije traumatskog događaja. Prema *Dijagnostičkom i statističkom priručniku za duševne poremećaje* Američke psihijatrijske udruge¹ traumatski događaji su iskustva kao npr. odlazak u vojnu borbu, nasilje, otmica, teroristički napadi, mučenje, zatočeništvo u logorima, prirodne katastrofe, teške automobilske nesreće, dijagnosticirana smrtonosna bolest, viđenje nasilne smrti uslijed napada, nesreće, rata i katastrofe, saznanje o bolesti djeteta i sl. Zajednička značajka svih traumatskih događaja je da se javljaju iznenada i u ljudima izazivaju strah, bespomoćnost i užas. Jedna od najznačajnijih definicija je da je to takav događaj koji je izvan granica ljudskog iskustva i izrazito neugodan svim ljudima.²

1.1. Oblici traumatskih događaja

Razni oblici traumatskih događaja, bili individualne prirode poput emotivnog ili fizičkog zlostavljanja, alkoholizma u obitelji, razvoda roditelja ili svađe u obitelji, ismijavanja i zlostavljanja u djetinjstvu ili globalne konotacije kao što su glad i rat, prirodne katastrofe - poplave, prometne i avionske nesreće, kriminal i ubojstva, zlostavljanje djece i mučenje, silovanje i seksualno nasilje, utječu na emocije kojih često nismo ni svjesni te ostavljaju trag u tijelu traumatizirane osobe. Svakodnevnica žrtava traumatskog događaja obilježena je nedostatkom samopouzdanja, samopoštovanja, mirnog sna, ambicije, a prisutni su agresivnost, nervoza, nepovezanost misli, osjećaj usamljenosti, anksioznost, strahovi, depresija i drugi simptomi. Zbog unutarnjih strahova, osjećaja krivnje i stida izražena je strategija izbjegavanja ne toliko osoba ili situacija koliko izbjegavanje osjećaja koji su povezani sa stidom, beznađem pa i agresivnošću. U tom smislu ugrožene su osnovne psihosocijalne potrebe koje svaka osoba teži zadovoljiti, kao što su: slika o svijetu i potreba za sigurnošću, slika o sebi i potreba za uspostavljanjem kontrole i moći, slika o drugima i

¹ Usp. V. FOLNEGOVIĆ-ŠMALC, *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*, Naklada Slap, Zagreb, 1996., str. 439.

² Usp. L. ARAMBAŠIĆ (ur.), *Psihološke krizne intervencije: psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000., str. 24-26.

potreba za povezanošću i pripadanjem, preispitivanje identiteta te poljuljana sposobnost planiranja budućnosti.

Traumatsko iskustvo kao da kida slijed dotadašnje životne priče. Traumatski događaj ima jak intenzitet te mu adaptacijski mehanizmi osobnosti nisu dorasli zbog čega izaziva simptome bolesti.³

Hoće li pojedina osoba lakše ili teže podnijeti traumatično iskustvo i izgraditi most između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti ovisi o nekoliko čimbenika, kao što su: intenzitet i vremensko trajanje traume, moguća ranija traumatska iskustava koja nisu *prorađena*, genetika, uzrast, socijalne veze, obiteljska podrška, socijalno okruženje uopće i sl.⁴ Opširnije ćemo o tome u sljedećem naslovu.

1.2. Traumatsko iskustvo nanoseno od strane drugih ljudi

Posebna vrsta traumatskog iskustva prisutna je ugrožavanjem od strane drugih ljudi jer narušava egzistencijalni smisao koje osoba izgradi u svojem životnom razvoju do tog trenutka. Osim teškog unutarnjeg doživljaja narušeno je povjerenje, mogućnost kontrole i sigurnost u okruženju, socijalnim sklopovima i međuljudskim odnosima. Prisutni su kompleksni refleksni simptomi koji se ne mogu kontrolirati jer se događaju mimo svijesti, a oni su pokušaj zaštite žrtve od mogućnosti ponovne traumatizacije u socijalnom svijetu i okruženju.

1.2.1. Seksualno nasilje kao najteži oblik traumatskog iskustva

Kada govorimo o najtežim oblicima traumatskih iskustava koja se događaju u čitavom svijetu, tada govorimo o seksualnom nasilju kao skupnom nazivu za brojne oblike seksualnog zlostavljanja, a to su: seksualno nasilje, seksualni napad, seksualna zloupotreba, seksualni odnos protiv volje, silovanje, seksualni odnos bez pristanka i drugi termini, a označavaju istu stvarnost: upotrebu sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba.⁵

³ Usp. V. HUDOLIN, *Psihijatrijsko psihološki rječnik*, Panorama, Zagreb, 1968., str. 344.

⁴ Usp. L. ARAMBAŠIĆ (ur.), *Psihološke krizne intervencije: psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja*, Naklada Slap, Zagreb, 2012., str. 30-31.

⁵ Usp. definicija WHO – Svjetske zdravstvene organizacije 2002. (http://www.zenska-mreza.hr/Izjave/promjene_zakona.htm9 (preuzeto 22. listopada 2016.); Ž. HORVATIĆ (ur.), *Rječnik kaznenog prava*, Masmedia, Zagreb, 2002., str. 522-527.; M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa*, Ženska soba, Zagreb, 2005., str. 11.; M. MAMULA (ur.), *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000-2010.*, Ženska soba, Zagreb, 2013., str. 6.

Glavna karakteristika seksualnog nasilja je odvijanje seksualnih radnji bez dobrovoljnog pristanka koje su iznuđene primjenom sile ili raznim prijetnjama. Ono je drugačije od svih drugih oblika nasilja jer osim fizičkog napada koji za sobom vuče mogućnost zdravstvenih rizika vezanih uz zarazu HIV-om te spolno prenosive bolesti i neželjenu trudnoću, povređuju se intimne i psihološke granice žrtve, a šutnja je nerijetko oblik suočavanja i življenja s traumom jer su prijava nasilja i sudski proces često doživljeni kao reviktimizacija.⁶ Žrtva takvog oblika nasilja često ne uspijeva iznijeti svoje iskustvo i potražiti zaštitu pa i zadovoljštinu za zločin koji je nad njom učinjen. Seksualno nasilje kao traumatizirajući doživljaj sa spolnog područja može biti značajan za cjelokupan daljnji razvoj osobnosti, a osobito može spriječiti skladan seksualni razvoj.⁷

U daljnjem radu dublje ćemo proučiti silovanje kao jedan od oblika seksualnog nasilja.

1.2.2. Predrasude o silovanju

Prema *Psijatrijsko psihološkom rječniku*, silovanje ili stuprum, podrazumijeva upotrebu sile u cilju seksualnog zadovoljenja.⁸ Već u prvoj rečenici tj. definiciji vidljive su neke od predrasuda kada je riječ o silovanju, a one obuhvaćaju različita područja: uglavnom se govori da se ova vrsta nasilja događa vrlo rijetko i to ženama koje izazivaju muškarce i uglavnom uživaju u silovanju te da ga mogu spriječiti; da se silovanja događaju uglavnom noću od strane nepoznatih muškaraca, pervertita, koji su prepoznatljivi svojim izgledom i ponašanjem te kako je silovanje rezultat izuzetno jake seksualne želje koja se ne može kontrolirati. Vidljivo je kako je naglasak na ženi kao žrtvi, a muškarci kao žrtve silovanja se gotovo ni ne spominju.

1.2.3. Oblici silovanja

Govoreći o oblicima silovanja, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO 2002.) možemo govoriti o silovanju u braku i vezama, silovanju od strane nepoznate osobe, silovanju u oružanim konfliktima, neželjenim seksualnim prijedlozima i uznemiravanjima, seksualnoj zloupotrebi osoba s posebnim potrebama, seksualnom zlostavljanju djece, prisilnim brakovima ili kohabitirajućim zajednicama, prisilnim pobačajima i prisilnim trudnoćama, nasilnim djelima protiv seksualnog integriteta žena, genitalnim sakaćenjima žena, nasilnoj prostituciji i trgovini ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.

⁶ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000-2010...*, str. 12.

⁷ Usp. V. HUDOLIN, *Psijatrijsko psihološki rječnik...*, str. 364.

⁸ Usp. Isto, str. 384.

U okviru ovog specijalističkog rada dublje ulazimo u problematiku sustavnog silovanja i to u oružanim konfliktima, najprije progovarajući o ratu kao takvom i sukobima u njemu te silovanjem kao jednim od najbrutalnijih načina ratovanja s raznim konotacijama.⁹

⁹ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 13.; M. MAMULA (ur.), *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000-2010...*, str. 7.

2. RATNO SILOVANJE

Ratno silovanje je definirano kao najokrutniji oblik nasilja i zlostavljanja te ćemo na sljedećim stranicama dublje ući u spomenutu problematiku najprije definirajući rat kao razarajući čin.

2.1. Definicija rata

Postoje razne definicije rata, a neke od njih su da je rat etnocidni, ekocidni i kulturocidni događaj u kojem se uništavaju ljudski životi, prirodna, materijalna, kulturna i religijska dobra i sve to u ime nekih neutemeljenih velikodržavnih ciljeva. Kao takav rat je najtragičniji oblik antihumanizma, antipersonalizma i antikulture.¹⁰ Možemo reći da je rat amoralan izraz pokušaja sukobljenih strana da potvrde ili obrane svoje interese. Osnovni je *posao* rata postizanje nečijeg cilja prijetnjom ili stvarnim nanošenjem štete drugima. Pobjednik je onaj koji ili djelotvornije terorizira od protivnika ili je u stanju nanijeti mu više štete no što će je sam podnijeti. Rat je najdrastičniji oblik sukoba društveno političkih subjekata, prouzročen sukobima interesa: ekonomskih, političkih, vjerskih, ideologijskih, u kojem se uporabom sile (oružjem) namjerava uništiti suprotnu stranu.¹¹ U ratovima se najčešće ne poštivaju nikakva pa ni ratna pravila nego prevladavaju osobne, slijepe i primitivne strasti, fanatična mržnja nasilnika i napadača.

Pod ratnim nasiljem podrazumijeva se tortura, genocid, silovanje, seksualno ropstvo i prisilna trudnoća kao kršenje međunarodnog humanitarnog prava.¹² Prisutni su mnogi oblici ratnog zločina koji, prema *Rječniku kaznenog prava*, u širem smislu obuhvaćaju sva kaznena djela počinjena u ratu i u vezi s njim. U užem smislu riječ je o zločinima protiv čovječnosti, genocidu, teškim kršenjima *Ženevskih konvencija* o zaštiti žrtava rata i zločinima protiv mira; povredama zakona i običaja rata te međunarodnog običajnog prava koja se odnose na vođenje rata.¹³ Posebnu skupinu čine *Ratni zločin protiv civilnog pučanstva*, a čini ga svatko tko kršeći pravila međunarodnog prava, za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno pučanstvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu što za sobom vuče smrt, teške tjelesne ozljede, teško narušavanje zdravlja, napad bez cilja kojim se pogađa civilno pučanstvo, ubijanje, mučenje i nečovječno postupanje, u kojima

¹⁰ Usp. N. SKLEDAR, *Žena i rat*, u: *Zaprešićki godišnjak* 3 (1993), str. 85.

¹¹ Usp. D. MARIJAN, *Domovinski rat*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016., str. 391-392.; N. SKLEDAR, *Žena i rat*..., str. 85.

¹² Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa*..., str. 52.

¹³ Usp. Ž. HORVATIĆ (ur.), *Rječnik kaznenog prava*..., str. 501.

se civilnom pučanstvu nanose velike patnje ili povrede tjelesne cjelovitosti ili zdravlja, provodi se raseljavanje ili preseljavanje, prisiljavanje na silovanje i prostituciju, primjenjuju se mjere zastrašivanja, terora, uzimaju se taoci, primjenjuje kolektivno kažnjavanje, odvođenje u koncentracijske logore i druga protuzakonita zatvaranja, tjera ga se na prisilni rad, izgladnjuje pučanstvo, pljačka, uništava i prisvaja tuđa imovina.¹⁴

Svi navedeni oblici bili su korišteni kao ratna strategija u Domovinskom ratu od strane neprijateljske srpske vojske.

2.2. Domovinski rat u Republici Hrvatskoj

Domovinski rat¹⁵ kao obrambeni rat¹⁶ za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga Jugoslavenske narodne armije (JNA), sastoji se od tri etape. U prvoj etapi oružani sukobi su počeli izbijati u travnju 1991., no izravna agresija iz Srbije počela se odvijati od kolovoza 1991. i trajala je sve do siječnja 1992. U drugoj etapi, od siječnja 1992. do svibnja 1995., došlo je do zastoja u agresiji i do razmještaja mirovnih snaga UN-a pri čemu je Hrvatska nastojala pregovarati i jačati snagu uz provedbu operacija taktičke razine u kojima su oslobođeni manji dijelovi teritorija. U trećoj etapi, u svibnju i kolovozu 1995., bile su izvedene operacije u kojima je oslobođen najveći dio okupiranoga područja u Posavini i zapadnoj Slavoniji te na Banovini, Kordunu, u Lici i sjevernoj Dalmaciji. Preostalo okupirano područje u hrvatskome Podunavlju reintegrirano je uz pomoć prijelazne međunarodne uprave od 1996. do 1998.

U Domovinskom ratu bilo je više bojišta: Istočnoslavonsko (općine Beli Manastir, Osijek, Vinkovci i Vukovar), Zapadnoslavonsko (općine Novska, Nova Gradiška, Pakrac, Grubišno Polje i Daruvar te djelomice općina Virovitica, Slatina, Orahovica i Požega), Banovinsko (općine Hrvatska Kostajnica, Sisak, Petrinja, Glina i Dvor), Kordunsko (općine Vrginmost, Vojnić, Karlovac, Duga Resa, Ogulin i Slunj), Ličko (općine Gračac, Korenica i Donji Lapac, Gospić i Otočac), Sjevernodalmatinsko (općine Zadar, Šibenik i Split) te Južnodalmatinsko (općina Ploče, Metković i Dubrovnik).¹⁷

¹⁴ Usp. Ž. HORVATIĆ (ur.), *Rječnik kaznenog prava...*, str. 501-502.

¹⁵ Usp. D. MARIJAN, *Domovinski rat...*, str. 17-37.; V. RADONIĆ (pr.), *Domovinski rat: napadi na hrvatske gradove i bolnička skrb stradalnika*, Crkva u svijetu, Split, 2015., str. 8.; Z. GRACIN, *Domovinski rat: čovjek i borba*, Hrvatska knjiga, Zagreb, 1995., str. 24-25.

¹⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., str. 739-740. (Gaudium et spes br. 79.); I. KOPREK, Pacifizam i teorija pravednog rata, u: *Obnovljeni život* 46 (1991) 5, str. 459-472.

¹⁷ Usp. D. MARIJAN, *Domovinski rat...*, str. 81-180.

Đakovačko-osječka nadbiskupija, tada Đakovačka i Srijemska biskupija, bila je najviše pogođena ratnim razaranjima od svih biskupija u Hrvatskoj. Na njezinom području događala su se najokrutnija zlodjela i razaranja, najveći je broj poginulih, ranjenih, prognanih i iseljenih.¹⁸ Naši sugovornici i područje našeg istraživanja jesu žrtve koje su pripadale istočnoslavonskom bojištu i Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji, i to gradu i okolici Vukovara no iste strahote su se događale na raznim mjestima i u raznim vremenima na području čitave Domovine.

2.3. Muškarci i žene u ratu

Koliko rat mijenja živote muškarcima kao borcima i ratnicima, toliko žene kao ljudska bića osobito senzibilno i emocionalno doživljavaju rat, egzistencijalno potresene u ljudskim i osobnim dimenzijama kao majke, kćeri, sestre, žene i prijateljice.¹⁹ Žene su posebno mete rata kao žrtve silovanja, seksualnog ponižavanja, socijalne dislokacije i trajnih ozljeda.²⁰

Osim pokušaja genocida, ubijanja, sakaćenja, rušenja, uništavanja, otimanja, najveći oblik ponižavanja iskazan u svakom pa tako i u Domovinskom ratu, kojem su bile uglavnom izložene žene jeste silovanje.²¹ Bez obzira na dob, žene su svakodnevno vođene iz domova u škole, gostionice i logore²² kao mjesta svakodnevnog silovanja gdje su se nad njima izvivljavali istovremeno i nekoliko pripadnika neprijateljske vojske, nerijetko pred članovima žrtvine obitelji. Tijekom rata muškarci su često bili prisiljeni gledati silovanje vlastitih žena, sestara i majki jer je to bio čin kojim se dokazivala pobjeda jednog muškarca nad drugim.

Budući da je stvarnost silovanja u ratovima česta praksa i strategija ratovanja, treba najprije progovoriti o uzrocima istoga.

2.4. Uzroci ratnog silovanja

Kada govorimo o uzrocima ratnog silovanja, moramo sagledati činjenicu s više aspekata. Samo silovanje uglavnom nije rezultat seksualne želje i požude nego veza spolnosti i osjećaja

¹⁸ Usp. M. SRAKIĆ, *Istina će vas osloboditi!: ratna izvješća i apeli, ekumenska nastojanja te prigodni (na)govori i propovijedi o pomirenju, evangelizaciji kulture, o blagoslovima i posvetama crkvi*, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2013., str. 5-8.

¹⁹ Usp. N. SKLEDAR, *Žena i rat...*, str. 89.

²⁰ Usp. S. RUDDICK, *Žena mira*, u: *Filozofska istraživanja* 17 (1997) 1, str. 75.

²¹ Usp. D. VEČERINA, *Silovanje – ratni zločin*, u: *Odvjetnik* 68 (1995) 9-10, str. 95-99.

²² Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 56.

moći te superiornosti muškarca nad ženom, a u ratu je naglašena nadmoć nad neprijateljskim narodom te kažnjavanje svih muškaraca suprotstavljene etničke zajednice.²³

Silovanje u ratu je sredstvo kojim se potvrđuje različitost moći među zaraćenim stranama, nadmoć muškarca nad ženom²⁴ te želja za genocidom²⁵ neprijateljskog naroda pri čemu uništavanje ženskog tijela predstavlja uništenje tuđe nacije i domovine.²⁶ Žene su viđene kao nositeljice biološke reprodukcije koje *množe* naciju, ali i nositeljice ideološke reprodukcije jer imaju ulogu odgajateljica i prenositeljica nacionalnog identiteta.²⁷ One koje su zatrudnjele tijekom silovanja imaju trajne posljedice bez obzira jesu li dijete rodile ili su izvršile pobačaj. Ukoliko je dijete rođeno žensko tijelo je opet prenositelj poruke neprijateljskog naroda jer je uništena etnička zajednica miješanjem nacija u kojoj je otac rođenog djeteta pripadnik *suprotne* etničke skupine te simbolizira uništavanje neprijateljske etničke zajednice.²⁸ Žena je u ratu sredstvo pomoću kojeg se osigurava genocid: osim što nasilnik uništava ljudske živote, materijalna i kulturna dobra, silovanjem žena silovatelj poručuje poraženom da nestane s određenog teritorija. Silovanje kao dio ratne strategije za cilj je imalo protjerivanje stanovništva te kao takvo postalo metodom ratovanja i etničkog čišćenja. Silovane žene su napuštale područja u kojima su bile silovane kako ne bi bile stigmatizirane, a one koje nisu silovane iseljavale su preventivno iz straha da se na tom području i njima ne bi taj strašan zločin dogodio.

²³ Usp. J. ČAČIĆ-KUMPES, Kultura, etničnost, identitet, u: *Migracijske teme* 8 (1992) 2, str. 98.; S. MESZAROS, Ratno seksualno nasilje nad ženama i Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije: prostori disjunkcije, u: *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme* 5 (2004) 9, str. 9-12.

²⁴ Usp. S. BROWNMILLER, *Protiv naše volje: muškarci, žene i silovanje*, Antologija ženskog stvaralaštva, Zagreb, 1995., str. 14.; S. FABIJANIĆ GAGRO, Zločin silovanja u praksi Međunarodnog kaznenog tribunala za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog kaznenog tribunala za Ruandu, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 60 (2010) 6, str. 1309-1334.

²⁵ Usp. Ž. HORVATIĆ (ur), *Rječnik kaznenog prava...*, str. 94-95. Prema *Rječniku kaznenoga prava* riječ *genocid* dolazi od grč. *genos*: rasa, rod, pleme; lat. *occidere*: ubiti, a sam naziv potječe od poljskog pravnika Raphaela Lemkina. Silovanje žena neprijateljskog naroda u ratu poprima oblik genocida ukoliko se vrši s ciljem uništenja nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupina: narušava se fizičko i duševno zdravlje žrtava te se rađaju djeca zaraćenih strana.

²⁶ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 53.

²⁷ Usp. J. ČAČIĆ-KUMPES, Kultura, etničnost, identitet..., str. 101; M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 54.; V. POZAIĆ, Odgovornost u vrtlogu rata. Primjer: Genocid – silovanje..., str. 293-294.

²⁸ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 56-57.; V. POZAIĆ, Odgovornost u vrtlogu rata. Primjer: Genocid – silovanje..., str. 300-302.

2.5. Uzroci šutnje

Žene silovane u ratu nisu imale izbora: silovane su samo zato što su žene druge nacionalnosti i vjere. Kod nas se žene još uvijek ispituju i dodatno ponižavaju pred sudom mnogim pitanjima te je logično da mnoge ni ne žele pred sud.

Iz tog razloga u sebi nose čitavog života traumu i nemogućnost da se počinitelj kaznenog djela pravedno kazni. Iako je ratni zločin silovanja teško kazneno djelo koje na žrtvu ostavlja velike i trajne posljedice, istina o silovanju općenito, a napose u ratu je teško dokaziva: većina žrtava šuti noseći teret sama, podaci nisu provjerljivi, žrtve i svjedoci često neradno pričaju o silovanju i mučenju uopće, no svi izvori se slažu oko sljedećeg: silovanja u ratu su bila masovna, silovane su djevojčice između sedam i četrnaest godina, starice od osamdeset, a najčešće djevojčice i žene u dobi od dvanaest do trideset i pet godina, silovane su kćeri u prisutnosti roditelja, majke u prisutnosti djece i supruge u prisutnosti svojih supruge.²⁹ U Domovinskom ratu pripadnici neprijateljske srpske vojske nerijetko su prijetili njihovom smrću ili smrću najbližih ukoliko ne pristanu na seksualni čin, a često se događalo da nisu uspjele spasiti ni sebe ni svoje bližnje od okrutnog zločina silovanja. Poniženje je tako trpjela ne samo silovana žena nego i čitava zajednica koja nije bila u mogućnosti pomoći joj. One žene koje su uslijed silovanja ostale trudne, nerijetko su zadržavane u logorima do pred kraj trudnoće i tek tad puštene ili odvedene u razmjenu.³⁰ Tako možemo govoriti o raznim oblicima ratnog zlostavljanja³¹ koji se međusobno isprepliću: prije samog silovanja prethodio je čin otmice i prisilnog odvođenja u nepoznate objekte.

Oblik ratnog nasilja kojima su bile izložene žene, je i ratna prostitucija kao oblik iskorištavanja ženskog tijela pri čemu žena *dobrovoljno* postaje predmet seksualnog čina neprijateljske etničke skupine samo kako bi preživjela ona sama, te kako bi još češće zaštitila vlastitu djecu i bližu obitelj od fizičkog, psihičkog i seksualnog zlostavljanja. Najčešći osjećaj koji se javio baš u svim silovanim ženama je strah: hoće li opet biti silovane, možda ubijene, hoće li zatrudnjeti, što će biti s njihovim životima, ukoliko prežive silovanje i rat uopće,³² kako će se nositi s traumom silovanja koja je sama po sebi velika i teška, kako će dalje koračati same jer su im muževi i članovi obitelji poubijani ili su i dalje na bojištu i sl. Opterećene osjećajem stida, poniženja i predrasuda zbog patrijarhalnog odgoja, borile su se i s

²⁹ Usp. J. ČAČIĆ-KUMPES, *Kultura, etničnost, identitet...*, str. 99.

³⁰ Usp. D. VEČERINA, *Silovanje – ratni zločin...*, str. 98-100.

³¹ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 57.

³² Usp. J. ČAČIĆ-KUMPES, *Kultura, etničnost, identitet...*, str. 101-102.

osudom okoline. Nerijetko je bio prisutan strah već od same pomisli na budući kontakt s bilo kojim muškarcem.

Stigmatizirani identitet odražavao se na ženu, ali i na djecu koja su se iz takvih okolnosti rodila. Proživljeno silovanje bilo je razlogom za nevraćanje razrušenim domovima s ciljem potiskivanja slika poniženja, razaranja i ubijanja u zaborav.³³

Sve navedeno upućuje na silovanje kao traumatsko iskustvo te se svaka silovana osoba na sebi svojstven način nosi s posljedicama istoga.

2.6. Trajne posljedice za žrtve ratnog silovanja

U žrtvama ratnog zločina silovanja prisutne su *fizičke* posljedice vezane uz tjelesne ozljede, reproduktivne organe, mogućnost zaraze spolno prenosivih bolesti te neželjenu trudnoću; *socijalne* kao što su etiketiranje, stigmatizacija i odbačenost osobe te *psihičke* koje podrazumijevaju narušeno mentalno i seksualno zdravlje, samopouzdanje i samopoštovanje, traumatske reakcije i poremećaje.³⁴

Činjenica kojom je obilježena svaka silovana osoba sastoji se u teškoj istini da fizičko nasilje i psihološka trauma imaju dugoročne posljedice. Preživjele silovane žene opisuju skup simptoma nazvanog *Sindrom traume silovanja* (RTS) koji uključuje tjelesne i psihološke reakcije te promjene ponašanja.³⁵ RTS možemo opisati kao PTSP specifično obojen traumatskim doživljajem silovanja, u kontekstu sociokulturnog okruženja kojem traumatizirana osoba pripada i obiteljskog statusa žrtve.

Sindrom traume silovanja je širi pojam od PTSP-a jer uključuje tjelesne i psihičke promjene te promjene ponašanja žrtve, koje su posljedica doživljaja seksualnog nasilja. Kao i PTSP, RTS također ima tri faze: akutnu, fazu reorganizacije i završnu fazu.

1. Akutna faza - javlja se odmah nakon silovanja, a reakcije mogu biti različite: s jedne strane imamo silovane žene koje pokazuju strah, bijes, tjeskobu, tugu i očaj, žene koje vrište, plaču i tresu se, a s druge postoje one koje su netom nakon silovanja izgledale mirno i sabrano, izuzete bilo kakvog iskazivanja osjećaja. Simptomi koji prate akutnu fazu su: šok, povraćanje, glavobolja, lupanje srca, poremećaj spavanja i sl. Osim

³³ Usp. J. LEWIS HERMAN, *Trauma i oporavak*, Druga, Zagreb, 1996., str. 139-142.

³⁴ Usp. M. MAMULA (ur.), *Seksualno nasilje u Hrvatskoj...*, str. 8-16.

³⁵ Usp. L. KELLY, *Preživjeti seksualno nasilje*, Ženska soba - Centar za seksualna prava, Zagreb, 2008., str. 183-212.

tjelesnih, puno su uočljivije emocionalne reakcije kao strah (za život, od povratka silovatelja, od toga što će biti kad drugi saznaju i sl.), osjećaj krivnje i samooptuživanja (da je sama izazvala napad, što se nije jače branila i sl.), bijes (prema napadaču, prema bliskim osobama što je nisu zaštitile, prema društvu u cjelini), sram i poniženje (osjećaj da je obezvrijeđena), bespomoćnost (jer je izgubila kontrolu nad tijelom i životom), nevjerica, očaj i užas (jer se silovanje baš njoj dogodilo), osjećaj da stalno ispočetka proživljava silovanje (sjećanja, zvukovi, mirisi, slike koje naviru) te napadi panike (koji se javljaju iznenada i uključuju izuzetno jake fizičke i psihičke reakcije). Osim tjelesnih i emocionalnih reakcija često su prisutne promjene u ponašanju pri čemu se povećavaju doze tableta za smirenje, cigareta, alkohola pa i droge. Uglavnom se sve spomenute reakcije preklapaju s drugom fazom objašnjenom u daljnjem tekstu.

2. Vanjsko prilagođavanje, negiranje i potiskivanje – obilježava drugu fazu u kojoj žena želi sve zaboraviti i nastaviti živjeti *normalno*. Reakcije koje se javljaju u drugoj fazi su: negiranje (pri čemu silovana žena samu sebe uvjerava da se silovanje nije dogodilo), potiskivanje (usmjereno ka skretanju pažnje i nerazmišljanju o silovanju) te racionalizacija (uslijed koje žena želi samu sebe uvjeriti da *to* nije tako strašno te da su i drugi preživjeli). Sve spomenuto se javlja iz potrebe i želje da se uspostavi kontrola nad vlastitim životom i nastavi normalno živjeti. Nerijetko se događa potiskivanje pravih osjećaja i preusmjeravanje ljutnje na bliske osobe, ali i na samu sebe te se može govoriti o lošoj brizi o vlastitom stanju, ali i depresiji i pokušaju suicida. U ovoj fazi karakteristične su promjene raspoloženja, poremećaji hranjenja, spavanja, nepovjerenja prema muškarcima, seksualne teškoće, kognitivni problemi vezani uz koncentraciju, pamćenje, prisjećanje, neurotske reakcije kao što su tikovi, mucanje i sl., psihosomatske smetnje koje uključuju glavobolju, lupanje srca, probavne smetnje te izbjegavanje mjesta i ljudi koji podsjećaju na silovanje.
3. Prilagođavanje/integracija je faza koja može trajati i godinama nakon silovanja. Izlazak na sud, slučajan susret s muškarcem koji fizički podsjeća na silovatelja, neki medicinski pregled i slični događaji mogu ponovno potaknuti misli i osjećaje vezane uz silovanje. Dio žena uspije samostalno prevladati posttraumatsko iskustvo silovanja no većini je potrebna i dobrodošla pomoć stručne osobe koja pomaže proraditi

traumatsko iskustvo, pomoći pri emocionalnom pražnjenju i umanjenju posljedica seksualnog nasilja.³⁶

Ako bi pokušali sažeti osnovne subjektivne i ponašajne probleme žrtava silovanja i seksualnog zlostavljanja, onda bi se moglo reći da se žrtve osjećaju: posramljeno, poniženo, potišteno, slomljeno, obilježeno, uprljano, bezvrijedno, stalno im se vraćaju traumatski događaji u snovima, mislima i sjećanjima, permanentno preispituju eventualnu vlastitu krivicu za taj događaj, osjećaju ljutnju i ogorčenost što se to upravo njima dogodilo, nemaju povjerenja u ljude, neki ne osjećaju bilo kakvo zadovoljstvo u životu, niti imaju interesa za bilo što.³⁷ Sve navedeno govori o širokoj lepezi suočavanja žrtava s posljedicama silovanja, no problem koji se puno rjeđe spominje, a koji je jako prisutan je govor o silovanju kao razarajućem činu za obitelj i prijatelje žrtve silovanja, koji također prolaze određene faze suočavanja s traumom: od nevjerice i šoka, okrivljavanja nasilnika ali i sebe, bijesa i ljutnje, do tjeskobe i straha te općenito nesnalaženja u novonastaloj situaciji.³⁸

Pretrpljeni zločin ratnog silovanja kao traumatskog događaja na žrtvi ostavlja dugotrajne emocionalne, misaone, tjelesne i ponašajne reakcije. Zbog svoje iznenadnosti i jačine ljude dovode u stanje bespomoćnosti i straha no dugoročno i do nesigurnosti u života i besmisla istoga. Iz svega navedenoga važno je prilikom pružanja podrške i pomoći različitim metodama i kontinuiranim radom vratiti osjećaj sigurnosti i povjerenja u svijet i u život, integrirajući traume u vlastito životno iskustvo.³⁹

Kao što silovanje ostavlja na žrtvi dubok trag i neizbrisive posljedice tako zbog istog trpi i obitelj žrtve, ali i čitava društvena zajednica čija su čast i osjećaj dostojanstva narušeni.⁴⁰

Iako je riječ o zločinu koji zahvaća širu zajednicu, nekoliko je razloga zbog kojih se žrtve odlučuju na šutnju i neprijavljivanje zločina i zločinca.

³⁶ Usp. M. MAMULA (ur.), *Seksualno nasilje u Hrvatskoj...*, str. 16-22; A. MARETIĆ, *Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje "Od vica do silovanja"*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2001., str. 14-16., <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/posljedice-seksualnog-nasilja/> (preuzeto 22. listopada 2016.)

³⁷ Usp. L. ARAMBAŠIĆ, *Psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja. Vodič kroz psihološke krizne intervencije u zajednici...*, str. 280-283.

³⁸ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 24.

³⁹ Usp. L. ARAMBAŠIĆ (ur.), *Psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja. Vodič kroz psihološke krizne intervencije u zajednici...*, str. 26-29.

⁴⁰ Usp. B. BRKIĆ, Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije, u: *Hrvatska pravna revija* 3 (2003) 2, str. 99.

2.7. Razlozi neprijavljivanja seksualnog nasilja

Iako je iz svega navedenog vidljivo kako se radi o velikom kaznenom djelu, razlozi neprijavljivanja počinitelja seksualnog nasilja općenito, pa tako i ratnog leže u sljedećem: prisutan je strah od okrivljavanja, nevjerice i ismijavanja, od reakcije obitelji i bliskih osoba kao i pritisak od bliskih osoba da žrtva ne prijavljuje zločin, vlastiti osjećaj slabosti silovane žene da bi prošla sve policijske i sudske procedure te strah da će se silovatelj osvetiti njoj ili bliskoj osobi ako zločin prijavi. Iako je vrlo rašireno, seksualno nasilje se slabo kriminalizira, a kazne za silovatelje su niske: od jedne do deset godina.⁴¹

Cilj sljedećeg poglavlja je prikazati silovanje kroz povijest kaznenog zakona s naglaskom na ratni zločin silovanja.

⁴¹ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 30-35.

3. ZAKONSKI AKTI O ZLOČINU SILOVANJA

Silovanje je oduvijek izazivalo moralnu osudu od strane društva, javnu sablazan te potrebu za kaznom radi počinjenog djela. Iako kazneno djelo silovanja u svom temeljnom obliku ne ostavlja fizičkih posljedica, izjednačeno je s djelom ubojstva jer je po sebi seksualno ispoljavanje počiniteljeve agresije, bijesa, nasilja, dominacije nad ženom ili žrtvom uopće, degradacija žrtve kao ljudskog bića te njezino poniženje. Osim fizičke boli, silovanje je obilježeno gubitkom dostojanstva, identiteta te ekstremnim poniženjem žrtve, dok počinitelji osjećaju moć i dominaciju nad istom.⁴²

3.1. Prvi izvori o silovanju kao kaznenom djelu

U Starom vijeku kada je muškarac kao *pater familias* imao neograničenu vlast nad članovima obitelji, žrtvom silovanja se smatrao ponajprije onaj kojemu je žena pripadala. Prvenstveno su bili povrijeđeni suprug te otac silovane žene. Najstariji povijesno pravni izvor⁴³ je *Hamurabijev zakon* donesen u razdoblju između 1792. i 1750 pr. Kr. koji spominje kaznu smrću za počinjeno djelo silovanja. Ovakva vrsta kazne nije bila slučajna stvar u Hamurabijevo vrijeme: smrtna kazna je bila dokaz kako takav seksualni čin vrijeđa najdublje moralne osjećaje u zajednici, a s druge strane prenosila se poruka o posljedicama koje će počinitelj za zločin snositi.⁴⁴ Tek u srednjem vijeku prodiru ideje o pravu na život, dostojanstvo i jednakost sviju pred zakonom. Stoga ćemo u daljnjem tekstu proučiti samo neke od najrelevantnijih kazneno-pravnih dokumenata.

3.2. Važni dokumenti

Prva zanimanja za kaznena djela pa tako i silovanje nalazimo u 13. st. u Engleskoj, u kojoj je kralj Edward I. smatrao da je silovanje problem javne sigurnosti i državna briga. 1275. je uveden zakon koji za silovanje predviđa kaznu zatvora od dvije godine te novčani iznos kojeg određuje kralj.⁴⁵

⁴² Usp. B. BRKIĆ, Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije..., str. 97-99.

⁴³ Usp. Š. KURTOVIĆ, *Hrestomatija Opće povijesti prava i države*, Pravni fakultet, Zagreb, 1999., str. 6.

⁴⁴ Usp. D. RITTOSSA, I. MARTINOVIĆ, Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje – teorijski i praktični problemi, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 21 (2014) 2, str. 511.

⁴⁵ Usp. A. MARETIĆ *Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje "Od vica do silovanja"...*, str. 16.

Dokument koji se često citira kada se govori o pravima je *Ženevska konvencija* (1947.). U 27. čl. navodi: *Žene će biti posebno zaštićene od bilo kakvog napada na njihovu čast, posebice vezano uz silovanje, prisilnu prostituciju ili bilo koju formu povrede morala.*⁴⁶

Slobodu svakog pojedinca kao temeljno ljudsko pravo jamči *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, usvojena 10. prosinca 1948., navodeći: *Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svijješću i jedno prema drugome trebaju postupati u duhu bratstva.*⁴⁷

Međunarodni Crveni križ govori kako je seksualno nasilje posebno brutalan zločin kojemu su žene izložene za vrijeme rata. *Strane u oružanom sukobu moraju osigurati da se silovanje i druge forme seksualnog nasilja ne dogode. Nositelji oružja moraju dobiti jasne upute i trening s posebnim naglaskom na zabrani seksualnog nasilja nad ženama i muškarcima, odraslima i djecom. (...) Oni koji su preživjeli seksualno nasilje moraju biti zaštićeni od dodatnih napada i primiti primjerenu zaštitu za fizičke i psihičke posljedice. Zaštita mora biti izvedena povjerljivo i na način da je osjetljiva prema lokalnoj kulturi.*⁴⁸

U slučaju nepridržavanja, nadležan je međunarodni sud.

3.3. Međunarodni sud

Statut Međunarodnog krivičnog suda (ICC) iz 1998. definira četiri zločina protiv žena kao ratni zločin: silovanje u ratu, seksualno ropstvo, prisilna trudnoća i prisilna prostitucija.

Čl. 5. statuta *Međunarodnog kaznenog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije* nabraja zločine protiv čovječnosti i među njima silovanje. Čl. 7. propisuje osobnu kaznenu odgovornost za osobu koja je planirala, poticala, naredila, počinila ili na drugi način pomogla i sudjelovala u planiranju i izvršenju zločina navedenih u spomenutom Statutu u kojem se navodi i zločin silovanja te da bilo koji položaj neće osloboditi optuženu osobu kaznene odgovornosti niti će joj biti ublažena kazna. Kako se počinitelj ratnog zločina silovanja ne bi mogao pozivati na spolnu prošlost žrtve silovanja, čl. 96. *Pravila o postupku i dokazima Međunarodnog suda* navodi kako se okrivljenik neće moći braniti da je žrtva pristala na spolni čin.

⁴⁶ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 52.

⁴⁷ Usp. A. MARETIĆ, *Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje "Od vica do silovanja"...*, str. 17.

⁴⁸ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje – teorija i praksa...*, str. 52-53.

Osim što ima obilježja *običnog* silovanja (prisila i/ili prijetnja), ratno silovanje je zločin naoružanih vojnika prema nenaoružanim civilima te tako zadobiva dodatnu težinu. Ako je silovanje naređeno od strane viših instanci, za kazneno djelo odgovaraju i naredbodavac i počinitelj. Ratno silovanje po brutalnosti i perversiji nadilazi sva takva sama po sebi okrutna djela. Za silovanje bi trebali odgovarati i naredbodavci i počinitelji jer je silovanje ratni zločin te kao što i državnik i vojnik odgovaraju radi učinjene agresije na tuđi teritorij, još više su dužni odgovarati za ratne zločine učinjene nad civilnim stanovništvom.⁴⁹ Žrtvama se smatraju osobe koje su, pojedinačno ili unutar skupine pretrpjele štetu koja uključuje fizičku ili mentalnu povredu, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili ozbiljnu povredu njihovih temeljnih prava putem akata ili propusta koji predstavljaju teška kršenja međunarodnih ljudskih prava ili ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava.⁵⁰ Silovanje poprima oblik ratnog zločina⁵¹ protiv civilnog pučanstva ako je počinjeno za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, ukoliko se provodi s ciljem naškoditi civilnom pučanstvu protivničke strane.

3.4. Ustav i Kazneni zakon Republike Hrvatske

Ustav Republike Hrvatske kao pravni akt s najvećom snagom jamči osobna prava i slobode. Čl. 22. navodi kako je čovjekova sloboda nepovrediva i da se ne može oduzeti ni ograničiti osim kada je to određeno zakonom. Odredbom čl. 23. štiti se svakog čovjeka od bilo kojeg oblika zlostavljanja, a čl. 35. jamči štovanje i pravnu zaštitu osobnog života, dostojanstva, ugleda i časti svakog građanina.⁵²

Krivični zakon Republike Hrvatske iz 1993. godine, govoreći o kaznenim djelima protiv dostojanstva, ličnosti i morala,⁵³ a prema odredbi čl. 79. st. 1., izriče kako kazneno djelo

⁴⁹ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 98-99.; NN 110/1997, čl. 158.

⁵⁰ Usp. M. ČALIĆ JELIĆ, M. – V. TERŠČELIĆ, *Prava civilnih žrtava rata*, Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb, 2012., str. 8.

⁵¹ Usp. B. BRKIĆ, *Nav. dj.*, str. 99, D. VEČERINA, *Silovanje – ratni zločin...*, str. 95-99.

⁵² Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 96-104.; S. ARAS, *Silovanje, u: Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 39 (2005) 81, str. 29-36.

⁵³ Usp. A. MARETIĆ, *Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje "Od vica do silovanja"...*, str. 31.

silovanja čini onaj koji žensku osobu s kojom ne živi u bračnoj zajednici, uporabom sile ili prijetnjom da će napasti na njezin život ili tijelo ili njoj bliske osobe, prinudi na obljubu.⁵⁴

Obljuba je spolni odnošaj (lat. *coitus*) odnosno sjedinjenje muškog i ženskog spolovila uporabom sile i prijetnje. Sila koja se upotrebljava može biti apsolutna ili psihička.⁵⁵

- Apsolutna ili materijalna sila je uporaba fizičke snage, ali i omamljujućih sredstava zbog kojih osoba prema kojoj se takva sila primjenjuje, nije u stanju postupati u skladu sa svojom voljom i oduprijeti se nasilju.
- Psihička ili moralna sila je djelovanje na psihičko stanje žrtve koja je tim djelovanjem dovedena do nemogućnosti pružanja otpora.⁵⁶

Silovanje se primarno ostvaruje prijetnjom. Prijetnja je definirana kao stavljanje u izgled kakvog zla da bi se drugog ustrašilo ili uznemirilo, a kvalificirani oblik postoji ako je riječ o prijetnji smrću, teškoj tjelesnoj ozljedi, otmici, oduzimanju slobode ili nanošenju zla požarom, eksplozijom, ionizirajućim zračenjem i drugim opasnim sredstvom ili uništenjem društvenog položaja ili materijalnog opstanka.⁵⁷ Zajednički nazivnik navedenih oblika sastoji se u primjeni sile ili prijetnji da će se izravno napasti na život ili tijelo žrtve odnosno život ili tijelo njoj bliske osobe te spolni snošaj ili s njime izjednačena spolna radnja izvršena uporabom sile ili prijetnje.⁵⁸ Sila i/ili prijetnja obilježja su kaznenog djela te pristanak žrtve ne isključuje postojanje kaznenog djela. Za prirodu i bit kaznenog djela silovanja odlučujuća je povreda seksualne slobode, a ne isključivo zadovoljavanje spolnog nagona.

Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997. godine, kaznenim djelima protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa posvećuje čl. 188. do čl. 198. s naglaskom na silovanje u 188. čl. Stupanjem na snagu spomenutog *Kaznenog zakona*, kazneno djelo silovanja *obogaćeno* je novim modalitetom izvršenja silovanja te navodi kazneno djelo silovanja kao čin u kojem osoba prisiljava žrtvu na spolni čin ili s njime izjednačenu spolnu radnju silom ili prijetnjom da će napasti na njezin život ili tijelo odnosno na život ili tijelo njoj bliske osobe. Novost zakona je u tome što se ne spominje više kazneno djelo silovanja samo prema ženskoj od

⁵⁴ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 99.

⁵⁵ Usp. A. GARAIĆ, *Kazneni zakon u sudskoj praksi: autorski pročišćeni tekst KZ: komentari, opsežna sudska praksa i abecedno kazalo pojmova*, Zadro, Zagreb, 2001., str. 225.

⁵⁶ Usp. NN 110/1997, čl. 89, st. 29.

⁵⁷ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 100-101.; NN 110/1997, čl. 129, st. 1.

⁵⁸ Usp. NN 32/1993, čl. 79., st. 1.

strane muške osobe: počinitelji, ali i žrtve ovog kaznenog djela mogu biti osobe oba spola. Spominje se spolni odnošaj, ali i s njim izjednačena spolna radnja koja podrazumijeva druge imisije za zadovoljavanje spolnog nagona.

Pokušaj se definira kao onaj koji postoji i koji je kažnjiv u trenutku kad je započela primjena sile ili prijetnja s namjerom prisile druge osobe na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Sila i/ili prijetnja su elementi kaznenog djela silovanja, a u praksi su uglavnom obje prisutne.

Kazneno djelo silovanja može poprimiti kvalificirane oblike ukoliko se izvodi na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, ili ako je istom prigodom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja, ako je prouzročena smrt silovane osobe, ili je teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno, ili je silovana ženska osoba ostala trudna.⁵⁹

Osobito okrutan način podrazumijeva okrutnost koja prelazi mjeru koja redovito prati silovanje kao npr. gašenje opušaka na tijelu žrtve, na erogenim zonama, ubadanje iglom ili drugim predmetima, grizenje i druge oblike iskazivanja sile.

*Osobito ponižavajući način*⁶⁰ podrazumijeva prelaženje granica poniženja tijekom silovanja kao što je uriniranje i defeciranje po žrtvi, guranje predmeta u genitalije i sl.

*Naročito poniženje*⁶¹ za žrtvu proizlazi iz činjenice da žrtva, osim nasilnog obljudba čime se vrijeđa njezino dostojanstvo, čast, ugled i sloboda izbora, doživljava poniženje trpeći seksualne nastranosti počinitelja.

Kad je silovanje *počinjeno od dvije ili više osoba*,⁶² riječ je o počinjenju opasnog djela koji često završava s težim posljedicama po žrtvi, osobito ako je riječ o alkoholiziranim ili drogiranim počiniteljima.⁶³

⁵⁹ Usp. A. GARAČIĆ, *Kazneni zakon u sudskoj praksi: autorski pročišćeni tekst KZ: komentari, opsežna sudska praksa i abecedno kazalo pojmova...*, str. 229.; B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 100.; S. ARAS, *Silovanje...*, str. 37-42.; NN 110/97, čl. 188. st. 1-4.

⁶⁰ Usp. A. GARAČIĆ, *Kazneno djelo silovanja: kvalificirani oblici i odgovornost za težu posljedicu*, u: *Hrvatska pravna revija* 1 (2001) 7, str. 89-90.

⁶¹ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 100.

⁶² Usp. A. GARAČIĆ, *Kazneno djelo silovanja: kvalificirani oblici i odgovornost za težu posljedicu...*, str. 91-92.

⁶³ Usp. A. GARAČIĆ, *Kazneni zakon u sudskoj praksi: autorski pročišćeni tekst KZ: komentari, opsežna sudska praksa i abecedno kazalo pojmova...*, str. 232.

Kada je riječ o Domovinskom ratu, posebno važan je *Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu* koji je na snazi od 18. lipnja 2016. godine. U njemu se definira seksualno nasilje u Domovinskom ratu te status i prava žrtava seksualnog nasilja u istome. Naglašava kako *seksualno nasilje u Domovinskom ratu je ono koje je počinjeno protivno kaznenim propisima odnosno međunarodnom humanitarnom pravu i Ženevskim konvencijama, kao kazneno djelo ratnog zločina ili zločina protiv čovječnosti, te kazneno djelo protiv spolne slobode koje nije kvalificirano kao ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti, ali je počinjeno u okolnostima izravno povezanim s agresijom na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu, tijekom djelovanja svih oružanih snaga, vojnih, policijskih te paravojnih postrojbi i skupina*.⁶⁴

Silovanje se smatra teškim kaznenim djelom u svim zakonodavstvima svijeta koliko god ona međusobno bila različita.⁶⁵ Kroz povijest, silovanje se smatralo jednim od najtežih kaznenih djela i kažnjavalo se najtežim kaznama. Takvu tendenciju zadržalo je i zakonodavstvo na povijesnom tlu Republike Hrvatske kroz povijest.⁶⁶ Prema aktualnom *Kaznenom zakonu Republike Hrvatske* osnovno djelo silovanja koje podrazumijeva najblaži oblik, kažnjiv je zatvorom u trajanju od jedne do deset godina. Neki kvalificirani oblici silovanja po kazni su gotovo identični kaznenom djelu ubojstva. Iako *Kazneni zakon Republike Hrvatske* nigdje ne spominje načelo individualizacije kazne, ona se mora prilagoditi konkretnom počinitelju.

Kazneni postupak pokreće i vodi državni odvjetnik, a kazneno djelo ne zastarijeva.⁶⁷ Mnogobrojne kritike na kaznenu politiku sudova govore o minimalnim kaznama izrečenim za kazneno djelo silovanja.⁶⁸

⁶⁴ Usp. *Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu*; <https://www.zakon.hr/z/794/Zakon-o-pravima-%C5%B8rtava-seksualnog-nasilja-za-vrijeme-oru%C5%B8ane-agresije-na-Republiku-Hrvatsku-u-Domovinskom-ratu>.

⁶⁵ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 98-99.; K. TURKOVIĆ, *Komparativni prikaz osnovnih obilježja zakonske i sudske politike u Sloveniji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Republici Hrvatskoj*, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11 (2004) 2, str. 947-999.

⁶⁶ Usp. V. GROZDANIĆ, Z. SRŠEN, *Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje*, u: *Riječki teološki časopis* 38 (2012) 2, str. 313-334.

⁶⁷ Usp. KZ čl. 18. st. 2.

⁶⁸ Usp. B. BRKIĆ, *Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije...*, str. 100-101.; M. ŠUPERINA, *Učestalost kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa u Republici Hrvatskoj te neka pitanja u svezi s tumačenjem i primjenom kaznenopravnih rješenja iz glave XIV. Kaznenog zakona*, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 7 (2000) 2, str. 454.

3.5. Silovanje kao kazneno djelo genocida

Kazneni zakon govori da kazneno djelo čini svaki onaj koji ide za ciljem da potpuno ili djelomice uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu, zapovijedi da se članovi skupine ubijaju, da im se nanose teške tjelesne ozljede ili da im se teško narušava tjelesno ili duševno zdravlje, da se pučanstvo prisilno raseljava, da se skupina stavi u takve životne uvjete koji bi doveli do njezina potpuna ili djelomična istrebljenja, da se primjene mjere kojima se sprječava rađanje između pripadnika skupine, da se vrši prisilno preseljavanje djece u drugu skupinu. Kazneno djelo čini svaki onaj koji s istim ciljem počini neko od navedenih djela te možemo govoriti o ratnom silovanju kao pokušaju genocida i samim time kao *delictum communium*.⁶⁹

Sam pokušaj genocida je kažnjiv, a počinitelja ne oslobađa odgovornosti pa i onda kada je slijedio upute nadređenoga (usp. čl. 388. KZ).⁷⁰ Iako je za kazneno djelo genocida propisana kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora, činjenica nekažnjavanja silovanja kao ratnog zločina i pokušaja genocida, ohrabivala je silovatelje u svim prilikama i oblicima na nasilje. Sve navedeno govori o isprepletenim uzrocima ratnog silovanja koje možemo svrstati u tri kategorije: rodni, etnički i ratno-strategijski aspekt.⁷¹

Nakon zakonskog uvida u problematiku kaznene politike po pitanju silovanja, iz teorijskog prelazimo u empirijsko istraživanje.

⁶⁹ Usp. V. POZAIĆ, *Odgovornost u vrtlogu rata. Primjer: Genocid – silovanje...*, str. 302-303.

⁷⁰ Kazneni zakon Republike Hrvatske, u: *Narodne novine*, 110/1997, čl. 388.: *Nema kaznenog djela ako njegova zakonska obilježja ostvari podređeni po zapovjedi nadređenoga, a ta se zapovijed tiče službene dužnosti, osim ako se zapovijed odnosi na počinjenje ratnog zločina ili drugog kaznenog djela za koje se po zakonu može izreći kazna od deset godina zatvora ili teža kazna, ili ako je bilo očito da se izvršenjem zapovijedi čini kazneno djelo.*

⁷¹ Usp. M. MAMULA, *Seksualno nasilje - teorija i praksa...*, str. 55.

4. ŽRTVE DOMOVINSKOG RATA O RATNOM ZLOČINU SILOVANJA

O nasilju općenito, ratnom silovanju s mogućim uzrocima, ali još više o posljedicama vidljivima na žrtvi i njezinoj obitelji, o nerazumijevanju i življenju s tragedijom silovanja, o borbi s vlastima i zakonima uopće, progovorile su nam u individualnim, ali i skupnim razgovorima te u anketama, članice Zaklade *Sunčica*. Najprije ćemo predstaviti spomenutu Zakladu, iznijeti anketu koja je provedena te rezultate iste. U završnom dijelu ove cjeline, progovorit ćemo o tekućoj problematici koja još i danas, nakon dugo godina, traje.

4.1. Zaklada *Sunčica*

Zaklada *Sunčica*⁷² osnovana je kao prva institucionalna podrška žrtvama u traženju zakonodavne zaštite, na prijedlog Grada Zagreba i Ureda za branitelje. Na poticaj udruge *Žena u Domovinskom ratu* progovorile su žrtve rata, a njihovi iskazi objavljeni su u knjizi *Sunčica* prema kojem je snimljen i istoimeni dokumentarni film.⁷³ Zaklada je dobila ime po tada osmomjesečnoj djevojčici Sunčici koja je zatočena s majkom u Vukovaru. Majka je bila zatvorena u stanu i određena za silovanja. Kada bi Sunčica plačem *ometala* majčino silovanje od strane srpskih vojnika, bacali bi vojničke jakne na nju kako bi ju utišali. Iako je kao novorođenče bila zatočena i žrtva okupatorske politike, Sunčica je preživjela sva zlostavljanja te po tom malom heroju zaklada nosi svoje ime.

Zaklada nudi pravnu i psihološku pomoć.⁷⁴ U pravnom smislu bori se za ostvarenje zakonskih prava žrtava i zadovoljštine za pretrpljeni zločin. Kroz različite programe i aktivnosti nudi psihološku pomoć. U tom okviru većina članica je sudjelovala u programu koji u Modulu 1 „*Ja vjerujem*“, nastoji steći povjerenje kod žrtve s kojom se provode intervjui i prikupljaju svjedočanstva dok se u Modulu 2 nazvanim „*Ja sam mnogo više od moje traume*“ pokušava kod žrtve silovanja jačati samopoštovanje i samopouzdanje te pružiti sustavno-integrativan program. Naglasak je na osnaživanju zdravlja i boljeg odnosa prema sebi i svojem tijelu te na kvalitetnom sudjelovanju u životu zajednice i komunikaciji uopće.

Program je pokazao iznimno dobre rezultate u poboljšanju kvalitete života sudionika. Imajući na umu da je kreativnost važna za mentalno zdravlje, Zaklada *Sunčica* organizira redovite radionice u kojima članice uče izrađivati razne predmete i ukrase od različitih materijala koristeći različite tehnike.

⁷² Usp. <http://zakladasuncica.hr/o-nama> (24. listopada 2016.)

⁷³ <https://www.youtube.com/watch?v=iHdc8UYAYOM> datum (24. listopada 2016.)

⁷⁴ Usp. <http://zakladasuncica.hr/djelatnost/psiholoska-pomoc> (24. listopada 2016.)

Sudjeluju na mnogim manifestacijama, organiziraju tribine na kojima neke od njih progovaraju o vlastitoj traumi pozivajući one koji još uvijek šute da olakšaju sebi najprije priznajući te verbalizirajući činjenicu silovanja.

Osobno sam imala susrete s članicama Zaklade *Sunčica* u Vukovaru. Već pri prvom telefonskom razgovoru bile su spremne progovoriti o svojoj traumi s ciljem definiranja silovanja kao ratnog zločina te prikazivanja načina i faza prihvatanja i suočavanja s tom činjenicom kroz različite dimenzije. Slijedi prikaz sastavljene i provedene ankete u spomenutoj Udrugi te obrada podataka koje je izradila Monika Ećimović, mag. educ. psych.

4.2. Istraživanje o ratnom zločinu silovanja temeljem ankete

4.2.1. Cilj istraživanja

Anketa koju sam sastavila, a koja nosi naziv *Ratni zločin silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije te pokušaj pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama istog* za cilj ima:

- provjeriti mišljenje, stavove i osjećaje žrtava traumatskog iskustva,
- otkriti i procijeniti kvalitetu života nakon traumatskog iskustva,
- identificirati poteškoće s kojima se žrtve traumatskog iskustva susreću u životu kako bismo poboljšali i unaprijedili psihosocijalnu i duhovnu skrb žrtava.

Prije dolaksa u Udrugu, očekivali smo veću zatvorenost prilikom anketiranja. Međutim, naši ispitanici su uglavnom bili otvoreni za popunjavanje ankete, ali još više za neformalni razgovor. Sama anketa je evocirala ispoljavanje njihovih trauma i problematike vezane za ratni zločin silovanja. Bili su potaknuti progovoriti o široj slici ratnih trauma. Tijekom anketiranja neki ispitanici su bili potrebni otići na zrak, prošetati i napraviti stanku, neke ispitanice su i zaplakale, a kod većine ispitanika je uočena nervoza i pad koncentracije nakon nekoliko odgovorenih pitanja. Ispitanici su bili vrlo ljubazni, tražili su eventualna dodatna pojašnjenja i bili spremni za suradnju uopće. Nakon ispunjavanja ankete imali su potrebu daljnjeg razgovora o ratnim traumama.

4.2.2. Načini istraživanja

Anketirane su žrtve koje su tijekom Domovinskog rata bile silovane, a žive na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, i to na području grada Vukovara i okolice. Probleme smo postavili tako da provjerimo mišljenje, stavove i osjećaje žrtava u svrhu poboljšanja i

unapređenja psihosocijalne i duhovne skrbi žrtava. U skladu s postavljenim ciljem pokušali smo odgovoriti na probleme:

1. Koji su bitni faktori koji utječu na kvalitetu života u obitelji i zajednici žrtava? Kako žrtve vide svoj život, pronalaze smisao i traže pomoć?

2. Dijagnosticirati poteškoće i probleme s kojima se žrtve silovanja susreću u životu nakon traumatskog iskustva.

4.2.3. Metodologija

U ovoj ćemo analizi sažeto prikazati rezultate prikupljene navedenom anketom. U istraživanju je sudjelovalo 20 ispitanika, od toga 1 (5%) muškarac i 19 (95%) žena. S obzirom na dob, 40% sudionika je u rasponu života od 40 do 61 i više godina, a 35% u dobi od 61 godinu i više, što znači da je prije 25 godina, za vrijeme Domovinskog rata, žrtva imala prosječno 30-ak godina. Uzorak koji se sastoji iz elemenata naziva se prigodni uzorak, dakle, osobe koje su nam *pri ruci* u Udruzi *Sunčica* odgovarale su na anketu. Anketa *Ratni zločin silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije te pokušaj pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama istog* korišten u ovom istraživanju sastoji se od općeg dijela (spol, životna dob, zatočeništvo u logoru, izloženost oblicima nasilja) i ciljanog dijela. Koristili smo anketu (neobjavljen rukopis) koju je sastavila skupina Udruge *Sunčica* (2016). Upitnik čine 64 pitanja koja se odnose na aspekte važne za istraživanje te pružanje psihosocijalne i duhovne pomoći žrtava. Sudionici su odgovarali na anketu pomoću pitanja zatvorenog i otvorenog tipa te pomoću čestica Likertova tipa u rasponu od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Vrijeme odgovaranja je neograničeno. Upitnik se može koristiti pojedinačno ili u grupi. Nije recenziran i odobren za uporabu. Ovo je prva validacija bez prethodno provedenog postupka utvrđivanja valjanosti upitnika.

Anketa korištena u istraživanju sastavljena je u svrhu ovog istraživanja s ciljem ispitivanja stavova, mišljenja i osjećaja žrtava na području Đakovačko-osječke nadbiskupije. Anketni upitnik bio je anonimn. Istraživanje je provedeno u rujnu i listopadu 2016. godine, a podatke je obradila Monika Ećimović, mag. educ. psych.

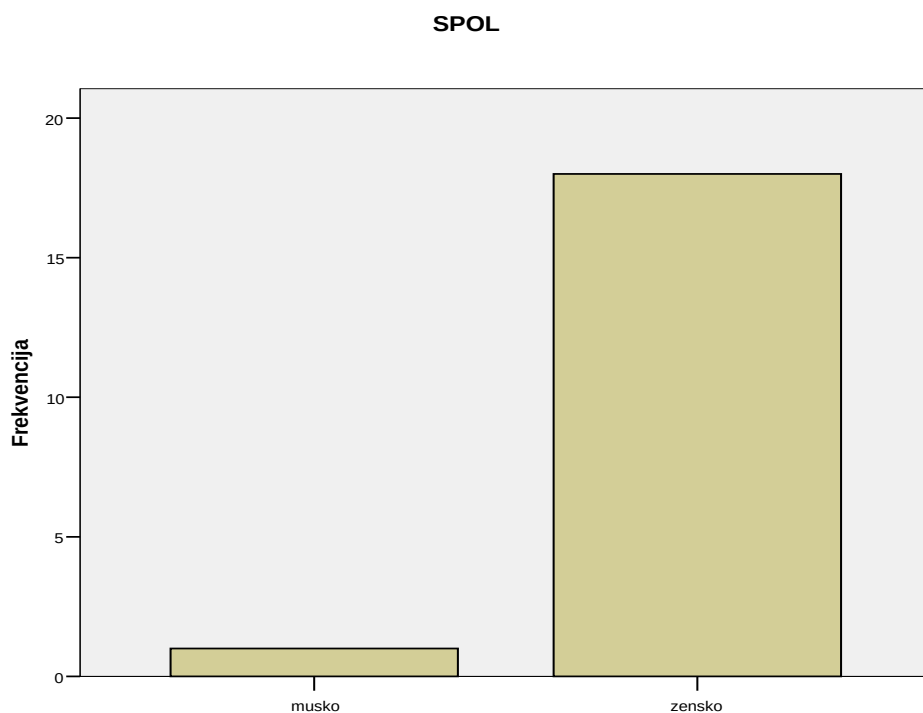
4.2.4. Obrada podataka prema sastavljenoj anketi

Želja je bila ispitati što više žrtava koje žive na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, a došli smo do žrtava koje su uključene u aktivnosti Udruge *Sunčica*.

4.2.4.1. *Spol i dob*

Interpretacija s obzirom na spol je vrlo diskutabilna jer, istraživanja pokazuju, muškarci teže govore i priznaju iskustva seksualnog zlostavljanja. Uzorak je prigodan i ne može se smatrati reprezentativnim jer nemamo podatke koliko se zaista žrtava nalazi na području Đakovačko-osječke nadbiskupije.

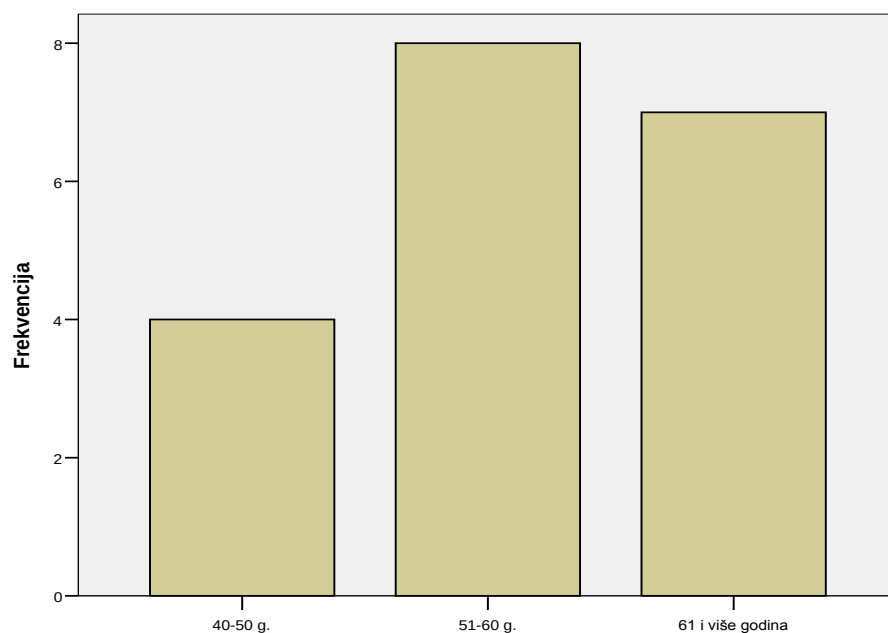
Od ukupno 20 sudionika ankete, statistički podaci pokazuju da su 18 žena i 1 muškarac bili žrtve silovanja u Domovinskom ratu. Odgovor jedne sudionice ankete na prva dva pitanja: *Spol i Životna dob*, nedostaju. Slučajno ili ne, ta sudionica ankete navodi da je više mjeseci bila izložena seksualnom nasilju u logoru, pri kojem je bila izložena grupnom silovanju, te da je ostala u drugom stanju. Istaknula je da su i članovi obitelji bili primorani nazočiti silovanju. Dominantni osjećaji nakon silovanja koji ju prate su depresija i ljutnja.

SPOL

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
Muško	1	5,0
Žensko	18	90,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

ŽIVOTNA DOB

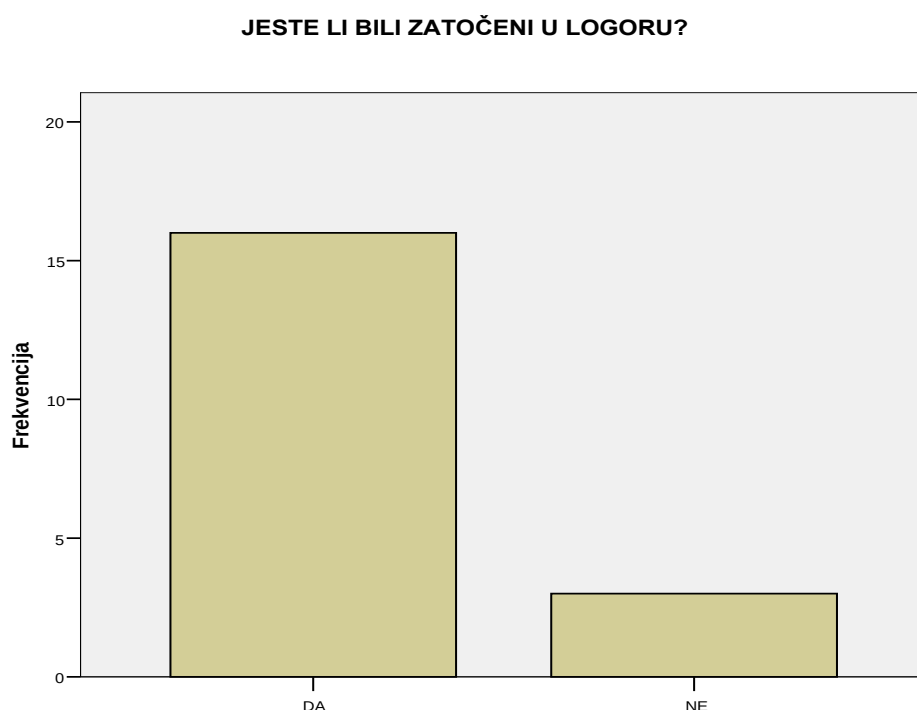
ŽIVOTNA DOB

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
40-50	4	20,0
51-60	8	40,0
61 i više	7	35,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

Od ukupno 20 ispitanih, 18 žena i 1 muškarac su bili žrtve silovanja, a većina ih je sada starija od 51 godine, što znači da su za vrijeme rata i silovanja većinom imali 25 i više godina. Sljedeći važan podatak kojeg smo istražili je pitanje jesu li ispitanici bili u logoru i ako jesu, koliko dugo.

4.2.4.2. Zatočenost u logoru

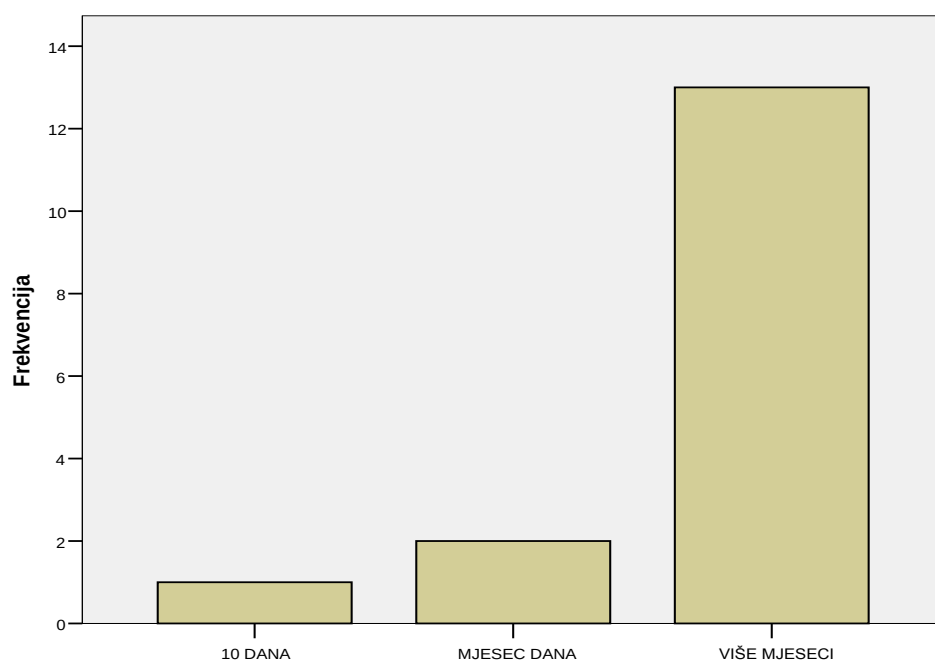
U logoru je bilo zatočeno 80% sudionika istraživanja, od toga njih 65% bili su zatočeni više mjeseci u logoru. 15% žrtava nije bilo zatočeno u logoru, ali navode da su ostali u selu za vrijeme Domovinskog rata.

JESTE LI BILI ZATOČENI U LOGORU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	16	80,0
NE	3	15,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

KOLIKO DUGO STE BILI U LOGORU?

KOLIKO DUGO STE BILI U LOGORU?

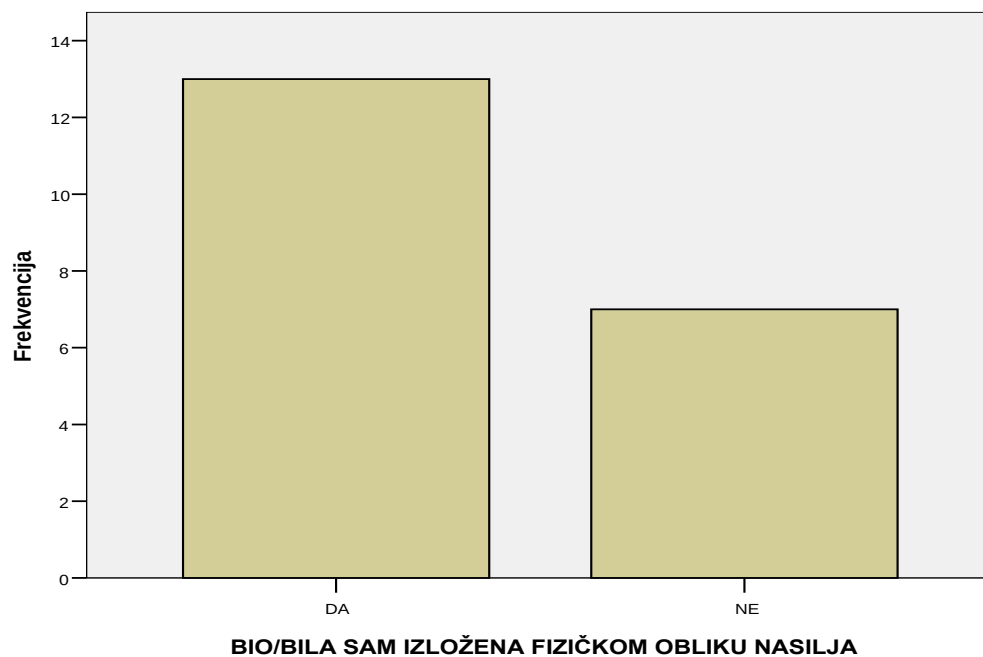
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
MJESEC DANA	2	10,0
VIŠE MJESECI	13	65,0
10 DANA	1	5,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

Vidljivo je kako je većina ispitanika bila zatočena u logoru i to više mjeseci, a oni koji nisu bili u logoru, proveli su rat u svojem selu. Osim što su zatočeni, važno je saznati i kojim oblicima nasilja, od strane neprijateljske vojske, su bili izloženi.

4.2.4.3. Oblici nasilja

Svi sudionici ovog istraživanja su bili izloženi seksualnom, 90% sudionika psihičkom, a 65% bilo je izloženo i fizičkom obliku nasilja.

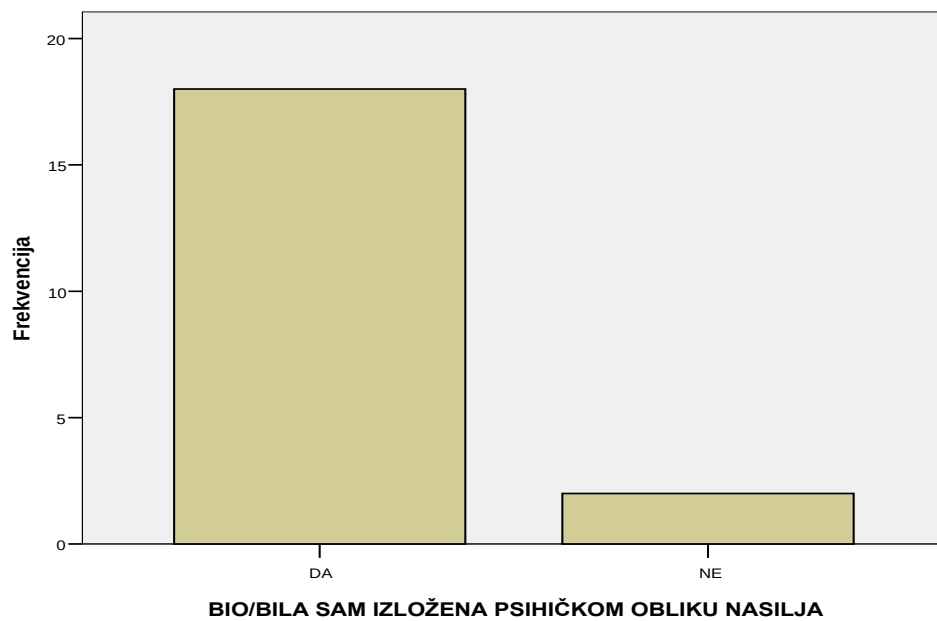
KOJIM OBLICIMA NASILJA STE BILI IZLOŽENI?

BIO/BILA SAM IZLOŽENA FIZIČKOM OBLIKU NASILJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	13	65,0
NE	7	35,0
Ukupno	20	100,0

KOJIM OBLICIMA NASILJA STE BILI IZLOŽENI?

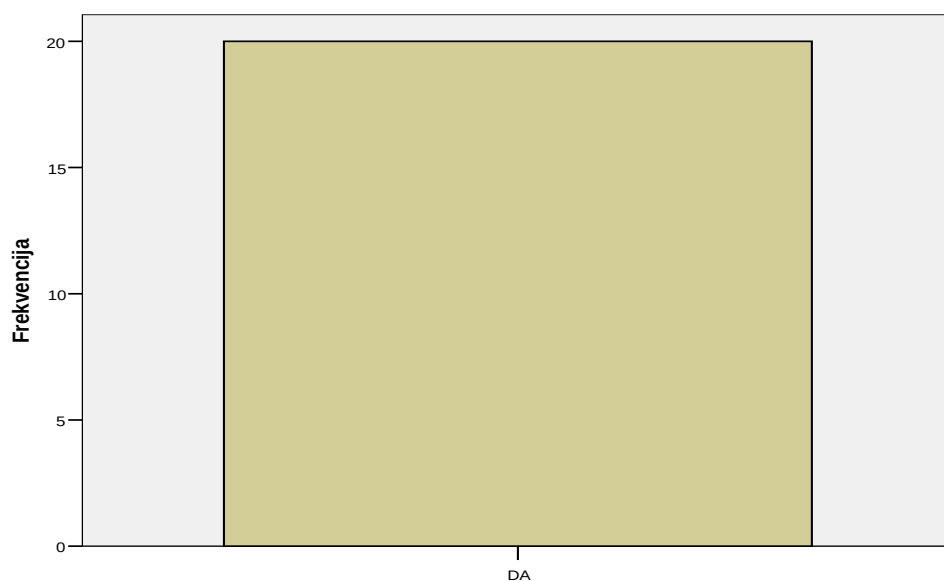

7

BIO/BILA SAM IZLOŽENA PSIHIČKOM OBLIKU NASILJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	18	90,0
NE	2	10,0
Ukupno	20	100,0

KOJIM OBLICIMA NASILJA STE BILI IZLOŽENI?

BIO/BILA SAM IZLOŽENA SEKSUALNOM OBLIKU NASILJA

BIO/BILA SAM IZLOŽENA SEKSUALNOM OBLIKU NASILJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	20	100,0

Ispitanici svjedoče o prisutnosti svih oblika nasilja: svaki ispitanik je bio izložen seksualnom obliku nasilja, gotovo svi psihičkom i tek više od polovice fizičkom nasilju.

4.2.5. Mjerni instrumenti

U daljnjem tekstu bit će detaljno opisani dijelovi upotrijebljenog instrumenta.

Tablica 1

Pitanja	Ukupni broj odgovora na pitanje
1. SPOL	19
2. ŽIVOTNA DOB	19
3. JESTE LI BILI ZATOČENI U LOGORU?	19
4. KOLIKO DUGO STE BILI U LOGORU?	16

5. BIO/BILA SAM IZLOŽENA FIZIČKOM OBLIKU NASILJA	20
6. BIO/BILA SAM IZLOŽENA PSIHIČKOM OBLIKU NASILJA	20
7. BIO/BILA SAM IZLOŽENA SEKSUALNOM OBLIKU NASILJA	20
8. JESTE LI POZNAVALI SILOVATELJA PRIJE ČINA SILOVANJA?	20
9. ZNATE LI IME SILOVATELJA?	20
10. OPIS SILOVATELJA: -NARCISOIDAN	17
11. -AGRESOR	18
12. -ŽELJA ZA DOMINACIJOM	16
13. -ŽELJA ZA PONIŽENJEM ŽRTVE	18
14. -ŽELJA ZA IZVRŠAVANJEM GENOCIDA NAD HRVASTKIM NARODOM	19
15. -OSTALO: OSVETNIK, ZADOVOLJENJE SVOJIH SEKSUALNIH POTREBA	4
16. KOJI JE GLAVNI MOTIV SILOVANJA U RATU?	17
17. JESTE LI BILI IZLOŽENI GRUPNOM SILOVANJU?	19
18. JESU LI VAS UVIJEK IZRUČIVALI ISTIM LJUDIMA?	19
19. SMATRATE LI DA STE SILOVANJE MOGLI IZBJEĆI?	19
20. JESU LI VAM PRIJETILI SMRĆU NAJBLIŽIH AKO NE PRISTANETE NA SPOLNI ČIN?	20
21. JE LI VAS SILOVATELJ ISTODOBNO I FIZIČKI I VERBALNO ZLOSTAVLJAO?	20
22. JESTE LI DOŽIVJELI KRIVLJENJE ŽRTVE ZA TO ŠTO VAM SE DOGAĐA?	20
23. JESTE LI ZADOBILI NEKU OD SPOLNIH BOLESTI?	20

24. JESTE LI NAKON SILOVANJA OSTALI U DRUGOM STANJU?	20
25. AKO STE OSTALI U DRUGOM STANJU, KAKO SU SE PRIPADNICI NEPRIJATELJSKE VOJSKE PONAŠALI PREMA VAMA?	3
26. JESU LI ČLANOVI VAŠE OBITELJI NEKAD BILI PRIMORANI NAZOČITI SILOVANJU?	20
27. DOMINANTNI OSJEĆAJ NAKON SILOVANJA: -SRAM	19
28. -KRIVNJA	19
29. -NAPETOST	20
30. -POREMEĆAJ SNA	20
31. -POREMEĆAJ ISHRANE	19
32. -DEPRESIJA	20
33. -ŽELJA ZA OSVETOM	18
34. -LJUTNJA	19
35. -OSTALO-OČAJ I STRAVIČNO PONIŽENJE, TUGA I PRAZNINA	4
36. JESTE LI U VRIJEME RATNIH ZBIVANJA BILI U BRAKU?	20
37. KOJU BISTE POTEŠKOĆU OD PONUĐENIH NAVELI KAO NAJVEĆU PREPREKU VAŠEM BRAKU NAKON SILOVANJA?	16
38. OD KOGA JE VAŠ SUPRUŽNIK SAZNAO DA STE SILOVANI?	13
39. JE LI ČINJENICA SILOVANJA ZNATNO NARUŠILA ODNOS U VAŠEM BRAČNOM ŽIVOTU?	12
40. JE LI SE VAŠ BRAK RASPAO NAKON RATA?	12
41. ZNATE LI NEKU OSOBU MUŠKOG ILI ŽENSKOG SPOLA KOJA JE TAKOĐER SILOVANA, ALI NE ŽELI PRIZNATI?	13

42. ŠTO MISLITE KOJA JE GLAVNA POTEŠKOĆA PRILIKOM PRIZNAVANJA ČINJENICE SILOVANJA?	17
43. KAKO BISMO PREMA VAŠEM MIŠLJENJU MOGLI DOPRIJETI DO ONIH KOJI NISU DA PRIZNAJU ISTINU O SILOVANJU I NAJPRIJE SEBI OLAKŠAJU?	15
44. KOME STE SE NAJPRIJE VI POVJERILI I PRIZNALI DA SU VAS SILOVALI?	19
45. TKO VAM JE NAJPRIJE I NA KOJI NAČIN POMOGAO DA ISTINU PRIHVATITE, PRIZNATE I IZREKNETE NAGLAS?	17
46. KAKO SU SE ČLANOVI VAŠE OBITELJI PONAŠALI S OBZIROM NA ČINJENICU SILOVANJA?	18
47. U SUOČAVANJU SA PRIZNAVANJEM NAJVIŠE MI JE POMOGLA: -FARMAKOLOGIJA	14
48. -PSIHIJATAR	14
49. -RAZGOVOR SA ŽRTVAMA KOJE SU PROŽIVJELE ISTU TRAGEDIJU	16
50. -PRIZNAVANJE I SUOČAVANJE KROZ SAKRAMENT ISPOVIJEDI	15
51. -MOLITVENE ZAJEDNICE, HODOČAŠĆA, DUHOVNE OBNOVE	16
52. -RADNA TERAPIJA	15
53. NAJČEŠĆI SIMPTOMI PSTP-a SU: -SJEĆANJE I PONOVRNO VRAĆANJE U MISLIMA NA SILOVATELJA I ČIN SILOVANJA	16
54. -NESANICA	16
55. -NOĆNE MORE	17
56. -NAGLE PROMJENE RASPOLOŽENJA	17
57. -IZNENADNI NAPADI PANIKE	16
58. -TJESKOBA	16
59. -DEPRESIJA	17

60. -TEŠKOĆE U KONCENTRACIJI	16
61. -OSTALO- TEŠKO O SILOVANJU KOMUNICIRAM S BILO KIM	3
62. KAKO BISTE OPISALI DOŽIVLJAJ OKOLINE KADA GOVORITE O SILOVANJU I PRIZNANJU ISTINE? JESTE LI DOŽIVJELI OSUDU ILI SUOSJEĆANJE U KONTEKSTU DA OSTAVITE PROŠLOST I DA SE KONCENTRIRATE NA SADAŠNJOST?	16
63. KADA BISTE MOGLI NEŠTO PROMIJENITI PO PITANJU ISTINE O ŽRTVAMA SILOVANJA, ŠTO BI TO BILO?	17
64. ŠTO OČEKUJETE OD CRKVE KAO VJERSKE USTANOVE PO PITANJU POMOĆI OSOBAMA KOJE SU PROŽIVJELE PAKAO SILOVANJA I RATNIH ZBIVANJA?	17

4.2.6. Postupak anketiranja

Provedeno je individualno anketiranje među žrtvama. Zajamčeno im je da će rezultati biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe i potvrđeno da je cjelokupno istraživanje usmjereno pružanju bolje psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama. Dakle, uvid u rezultate će imati isključivo mentor, sumentor, student i psiholog uključeni u ovo istraživanje te da je pristupanje istraživanju dobrovoljno.

Istraživanje je anonimno te se od sudionika nisu tražili nikakvi podaci o identitetu.

Sudionici su upoznati da odgovori mogu utjecati na poboljšanje kvalitete pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama, s naglaskom da će rezultati biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe te da mogu u bilo kojem trenutku odustati.

Zadatak sudionika bio je pažljivo pročitati svaku tvrdnju upitnika i među ponuđenim odgovorima zaokružiti onaj koji se najviše odnosi na njih. Jedan sudionik nije ispravno ispunio cijeli upitnik, stoga je njegov upitnik uzet djelomično u daljnju obradu.

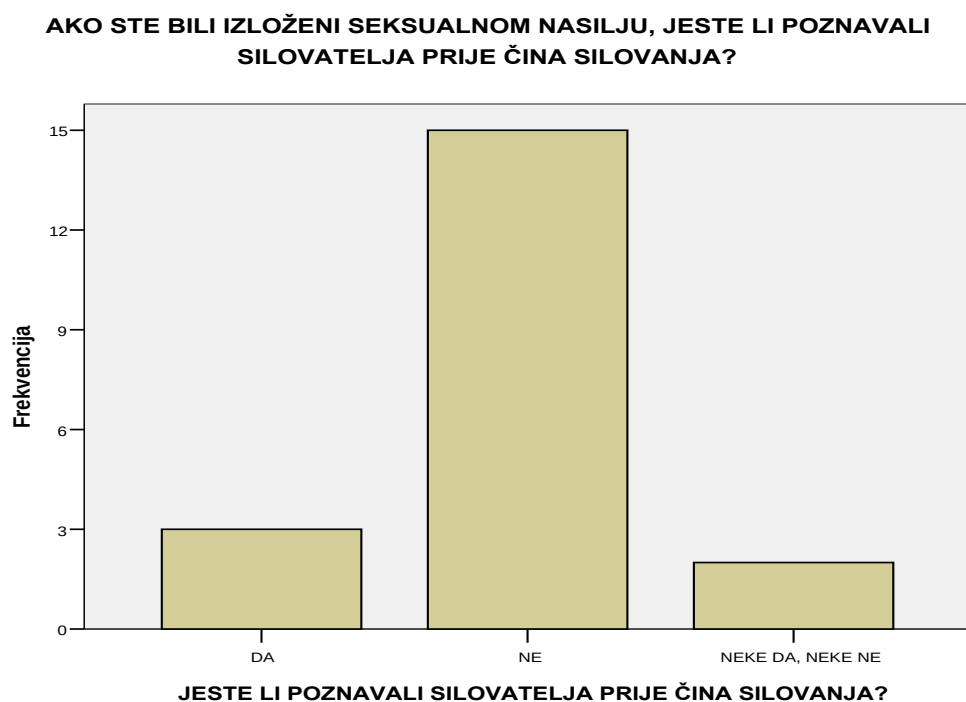
4.2.7. Rezultati i rasprava

U obradi rezultata morali smo iz istraživanja djelomično izostaviti jednog ispitanika koji nije ispravno ispunio cijeli upitnik. Statistička obrada rezultata temelji se na računalnom programu SPSS u sklopu kojeg smo izračunali deskriptivnu statistiku.

4.2.7.1. Opis agresora (silovatelja)

75% sudionika istraživanja nije poznavalo agresora, 15% je poznavalo, dok je 10% ispitanika neke agresore poznavalo, a neke ne. Isti postotak sudionika (45%) zna ime i ne zna agresora.

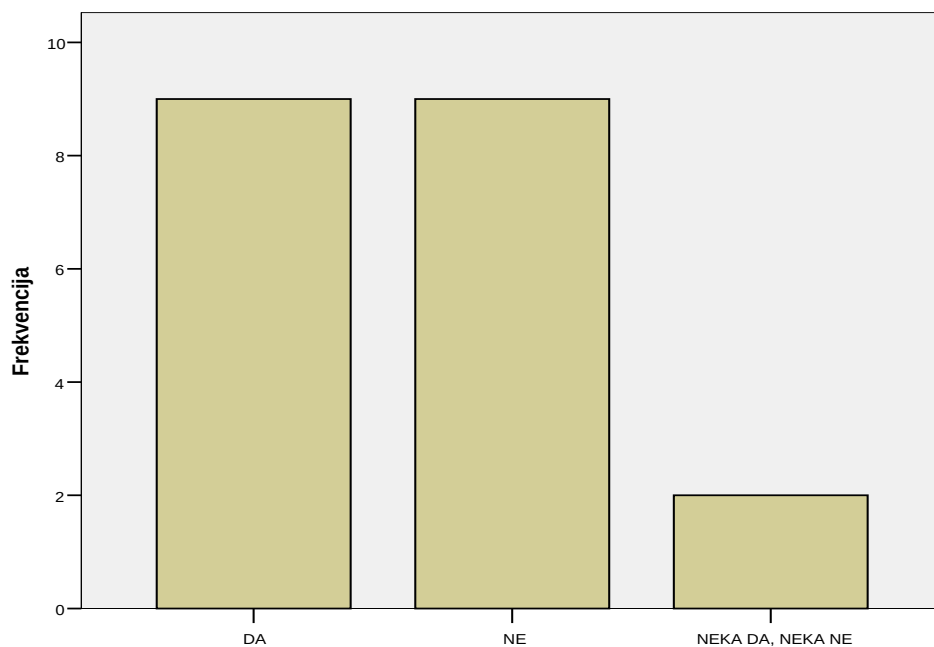
Pri opisu profila 70% žrtava se slaže da je agresor bio narcisoidan, 90% se slaže da je bio agresivan, 80% da je bio dominantan, 85% da je želio poniziti žrtvu, a 90% da je agresor želio izvršiti genocid nad hrvatskim narodom činom silovanja. Pod ostalo, 20% sudionika smatra da je agresor želio zadovoljiti svoje seksualne potrebe.

JESTE LI POZNAVALI SILOVATELJA PRIJE ČINA SILOVANJA?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	3	15,0
NE	15	75,0
NEKE DA, NEKE NE	2	10,0
Ukupno	20	100,0

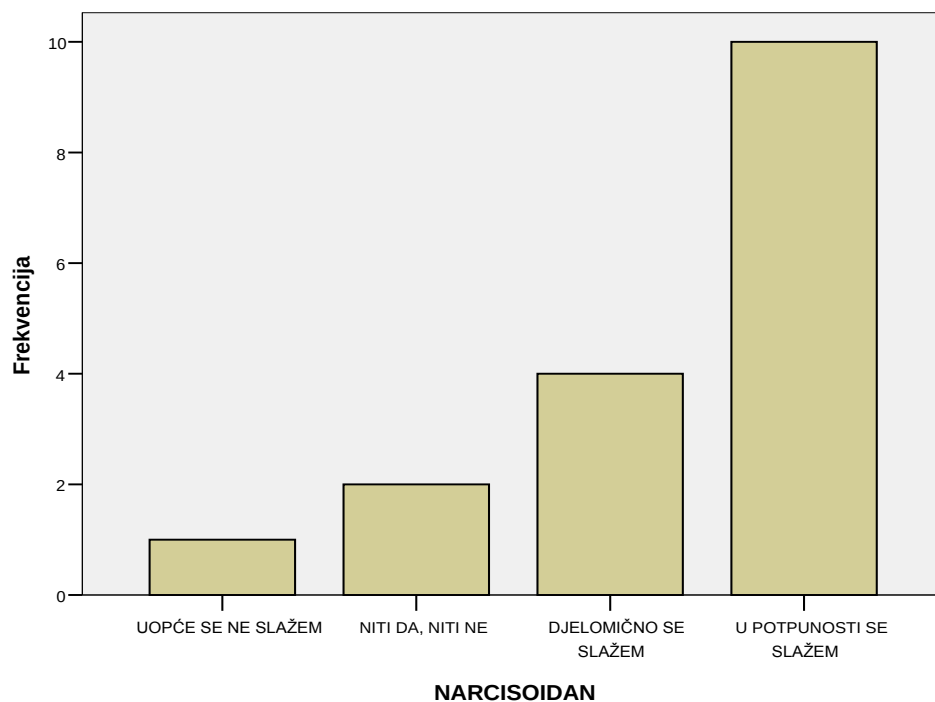
ZNATE LI IME SILOVATELJA?

ZNATE LI IME SILOVATELJA?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	9	45,0
NE	9	45,0
NEKE DA, NEKE NE	2	10,0
Ukupno	20	100,0

**KOJE BISTE OD NAVEDENIH OPISA PRIDODALI PROFILU VAŠIH
SILOVATELJA?**

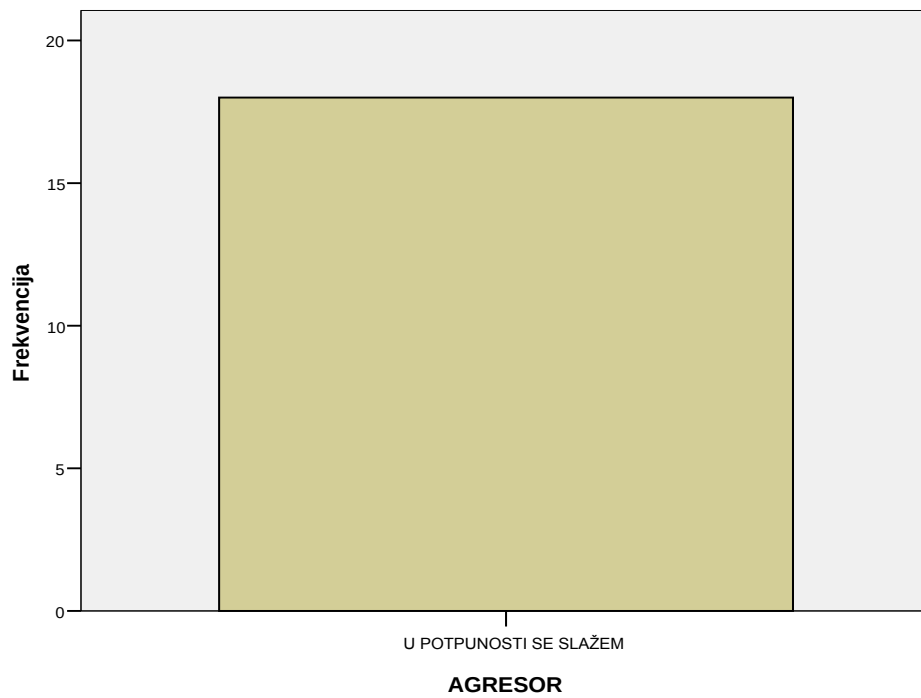

NARCISOIDAN

NARCISOIDAN

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	4	20,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	10	50,0
Ukupno	17	85,0
Nedostaje	3	15,0
Ukupno	20	100,0

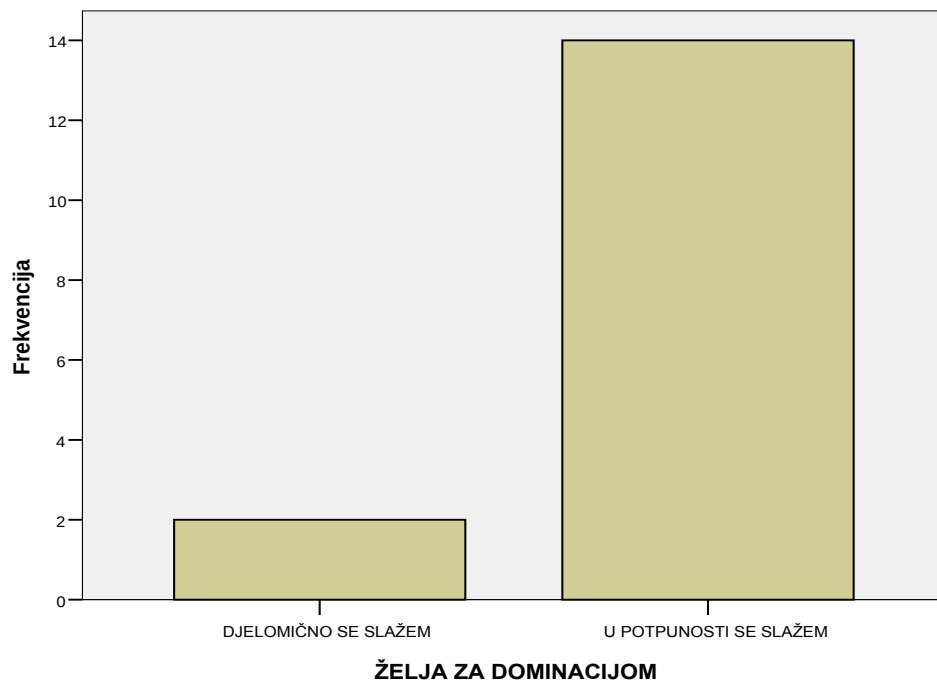
OPIS PROFILA SILOVATELJA

AGRESOR

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	18	90,0
Nedostaje	2	10,0
Ukupno	20	100,0

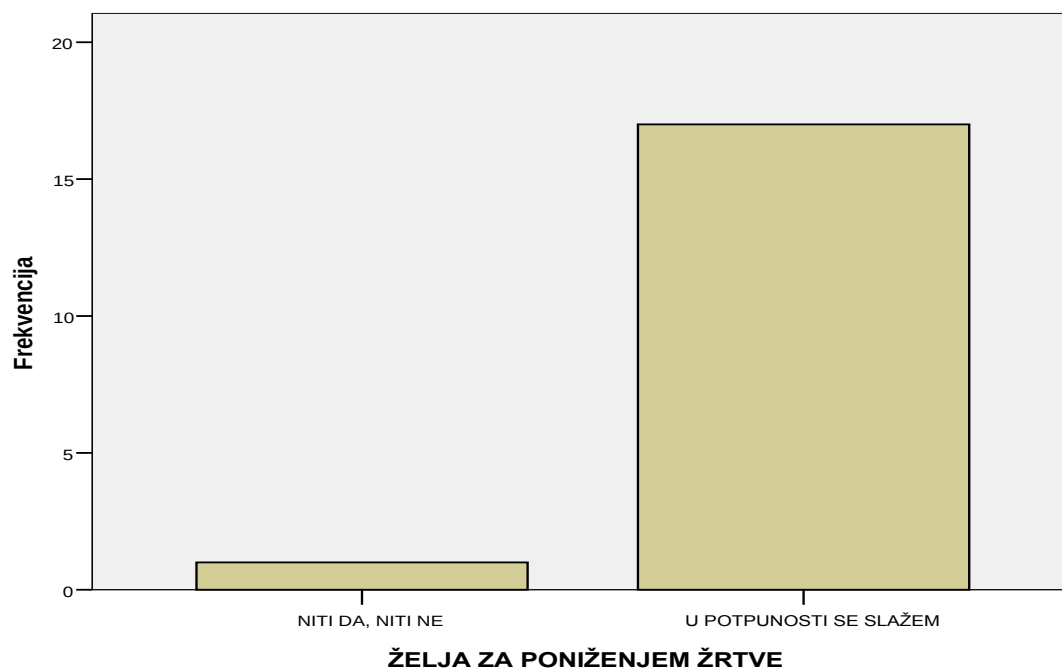
OPIS PROFILA SILOVATELJA

ŽELJA ZA DOMINACIJOM

Vrijednost			Frekvencija	Postotak
	DJELOMIČNO	SE	2	10,0
	SLAŽEM			
	U POTPUNOSTI	SE	14	70,0
	SLAŽEM			
	Ukupno		16	80,0
Nedostaje			4	20,0
Ukupno			20	100,0

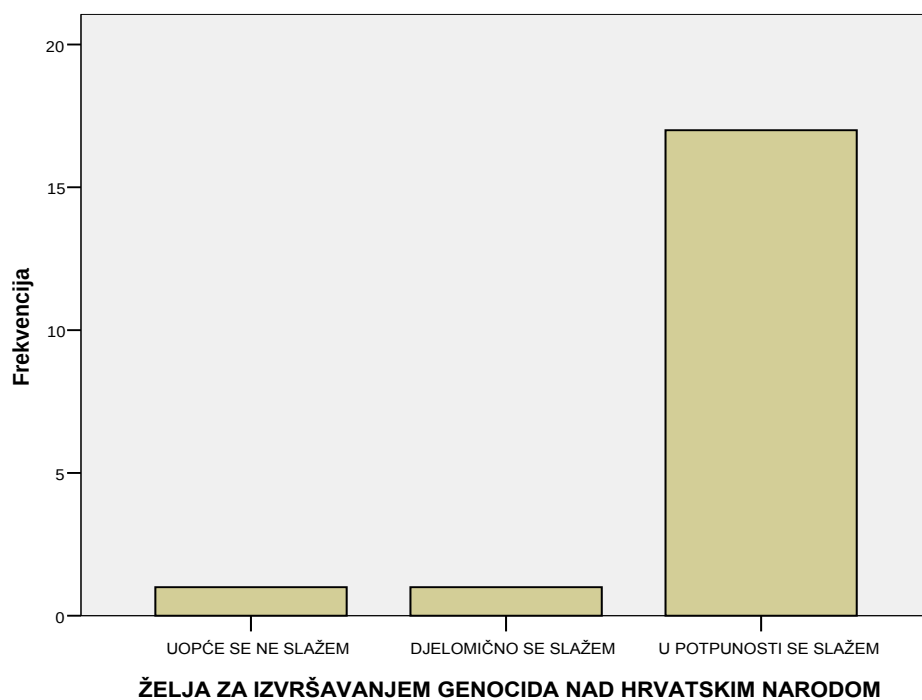
OPIS PROFILA SILOVATELJA

ŽELJA ZA PONIŽENJEM ŽRTVE

Vrijednost		Frekvencija	Postotak
	NITI DA, NITI NE	1	5,0
	U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	17	85,0
	Ukupno	18	90,0
Nedostaje		2	10,0
Ukupno		20	100,0

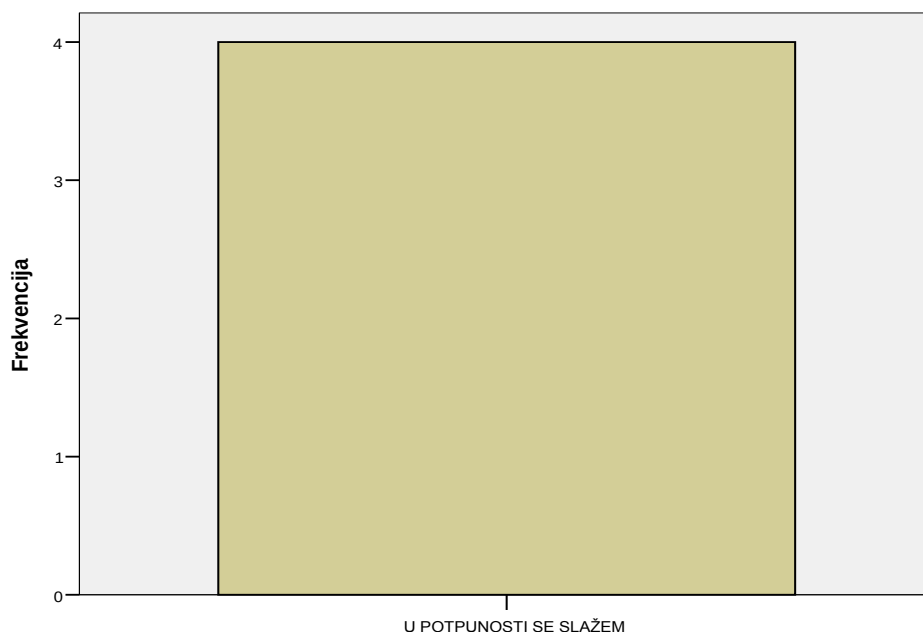
OPIS PROFILA SILOVATELJA

ŽELJA ZA IZVRŠAVANJEM GENOCIDA NAD HRVATSKIM NARODOM

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	17	85,0
Ukupno	19	95,0
Ukupno	20	100,0

OPIS PROFILA SILOVATELJA

OSTALO: OSVETNIK KOJI ZADOVOLJAVA SVOJE SEKSUALNE POTREBE

OSTALO: OSVETNIK KOJI ZADOVOLJAVA SVOJE SEKSUALNE POTREBE

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	4	20,0
Nedostaje	16	80,0
Ukupno	20	100,0

Pri opisu silovatelja ispitanici izriču u velikom broju da silovatelja nisu prije poznavali, gotovo polovica ispitanih zna ime silovatelja, a iskazuju da se radi o agresivnom čovjeku, narcisoidnom agresoru koji želi poniziti žrtvu i izvršiti genocid nad hrvatskim narodom i tek mali broj smatra kako je silovanjem želio zadovoljiti vlastite seksualne potrebe.

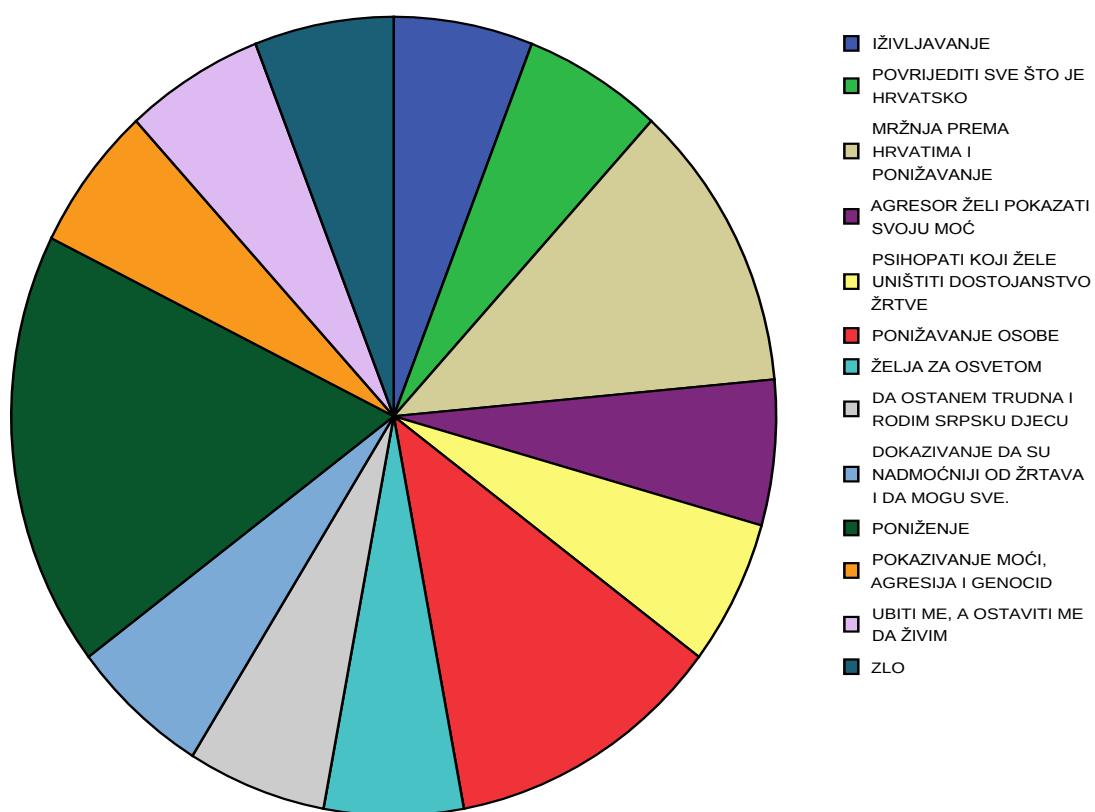
Sljedećim pitanjem želimo doći do odgovora koji je glavni motiv silovanja.

4.2.7.2. Glavni motiv silovanja u ratu

Sudionici smatraju da je glavni motiv silovanja u ratu poniženje općenito, poniženje osobe, mržnja prema Hrvatima i poniženje (35%), izživljavanje (5%), želja povrijediti sve što je hrvatsko (5%), pokazivanje moći (5%), želja za osvetom (5%), želja da žrtva ostane trudna i

rodi srpsku djecu (5%), dokazivanje da su nadmoćniji i da mogu sve (5%), *ubiti me, a ostavit me da živim* (5%).

KOJI JE GLAVNI MOTIV SILOVANJA U RATU?

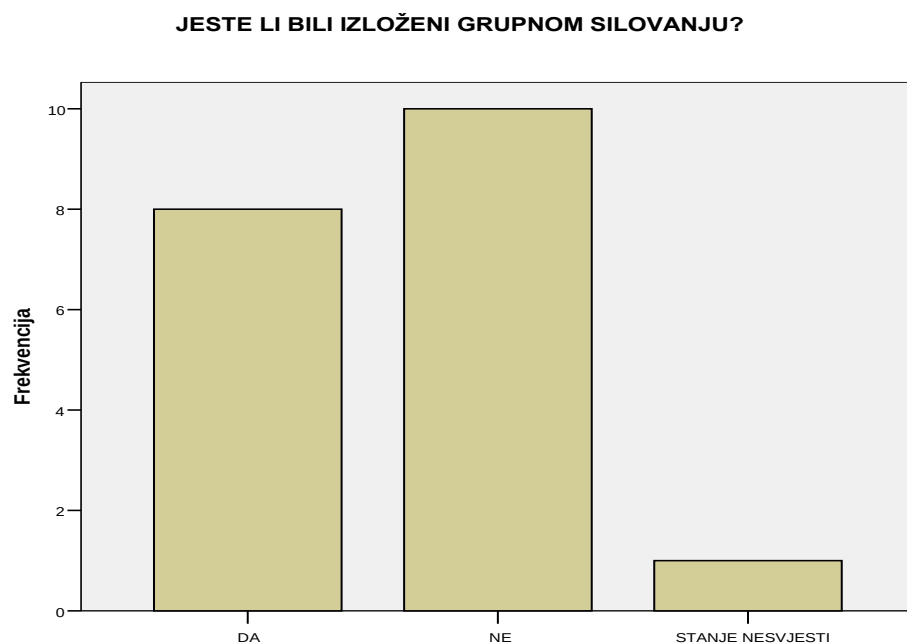
KOJI JE GLAVNI MOTIV SILOVANJA U RATU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
IŽIVLJAVANJE	1	5,0
POVRIJEDITI SVE ŠTO JE HRVATSKO	1	5,0
MRŽNJA PREMA HRVATIMA I PONIŽAVANJE	2	10,0
AGRESOR ŽELI POKAZATI SVOJU MOĆ	1	5,0
PSIHOPATI KOJI ŽELE UNIŠTITI DOSTOJANSTVO ŽRTVE	1	5,0
PONIŽAVANJE OSOBE	2	10,0
ŽELJA ZA OSVETOM	1	5,0
DA OSTANEM TRUDNA I RODIM SRPSKU DJECU	1	5,0
DOKAZIVANJE DA SU NADMOĆNIJI OD ŽRTAVA I DA MOGU SVE	1	5,0
PONIŽENJE	3	15,0
POKAZIVANJE MOĆI, AGRESIJA I GENOCID	1	5,0
UBITI ME, A OSTAVIT ME DA ŽIVIM	1	5,0
ZLO	1	5,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

Prema iskazima ispitanika, glavni motiv silovanja u ratu je mržnja prema Hrvatima i poniženje. Silovanja u ratu idu najgorim oblicima iživljavanja nad žrtvom te nam je cilj saznati koliko je ispitanika bilo izloženo grupnom obliku silovanja.

4.2.7.3. Grupno silovanje

Grupnom silovanju je bilo izloženo 40% sudionika ovog istraživanja.

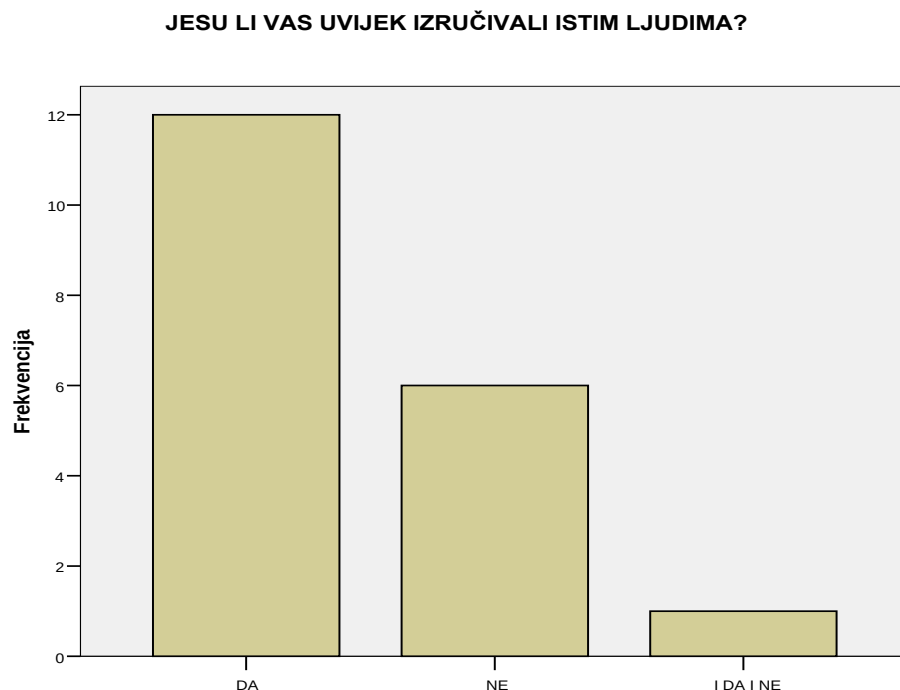
JESTE LI BILI IZLOŽENI GRUPNOM SILOVANJU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	8	40,0
NE	10	50,0
STANJE NESVJESTI	1	5,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

Gotovo je podjednak odgovor po pitanju izloženosti grupnom silovanju, a sljedećim pitanjem želimo doći do odgovora jesu li žrtve bile izručivane uvijek istim ljudima.

4.2.7.4. Izručenosť istim ljudima

60% ųrtava bile je izrućivano istim poćiniteljima silovanja.

JESU LI VAS UVIJEK IZRUĆIVALI ISTIM LJUDIMA?

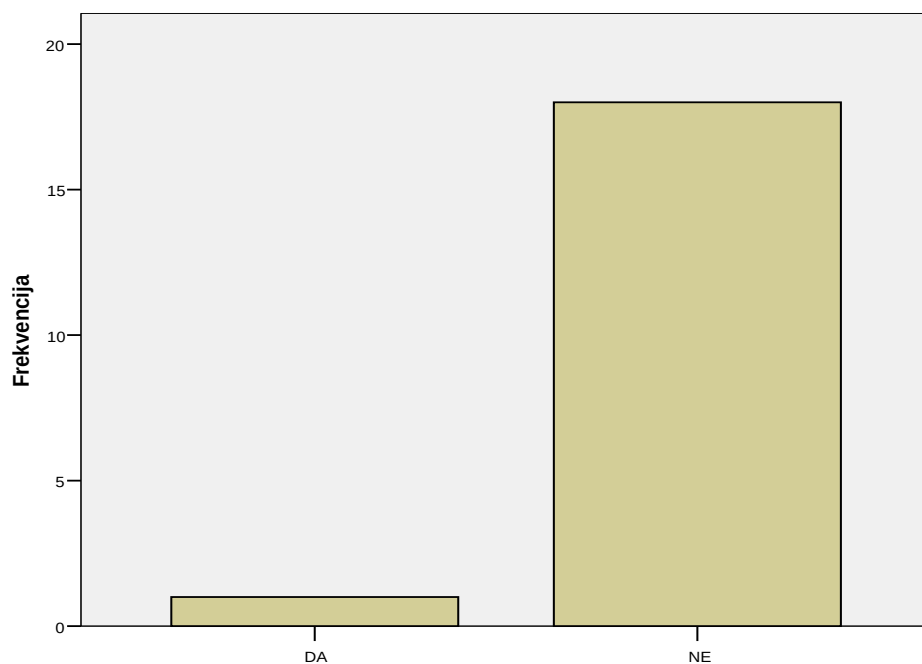
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	12	60,0
NE	6	30,0
I DA I NE	1	5,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

Većina ispitanika je bila izrućivana istim ljudima, a smatraju li da su silovanje mogli izbjeći i jesu li im silovatelji prijetili smrću ako na spolni ćin ne pristanu, saznat ćemo u sljedećem paragrafu.

4.2.7.5. *Mogućnost izbjegavanja silovanja i prijetnje smrću*

90% žrtava smatra da silovanje nisu mogli izbjeći te su im u 75% slučajeva prijetili smrću ako ne pristanu na spolni čin.

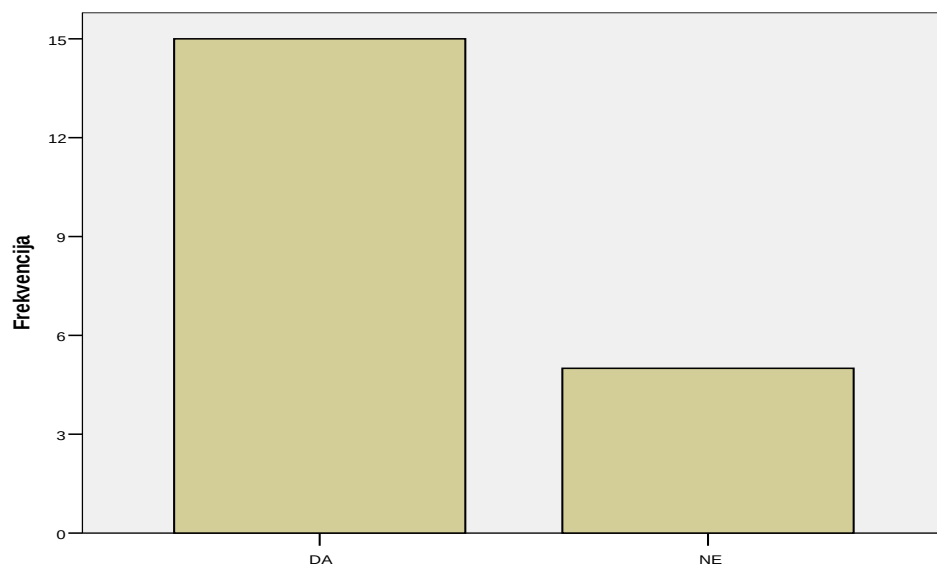
SMATRATE LI DA STE SILOVANJE MOGLI IZBJEĆI?

SMATRATE LI DA STE SILOVANJE MOGLI IZBJEĆI?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	1	5,0
NE	18	90,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

JESU LI VAM PRIJETILI SMRĆU NAJBЛИŽИH AKO NE PRISTANETE NA SPOLNI ČIN?

JESU LI VAM PRIJETILI SMRĆU NAJBЛИŽИH AKO NE PRISTANETE NA SPOLNI ČIN?

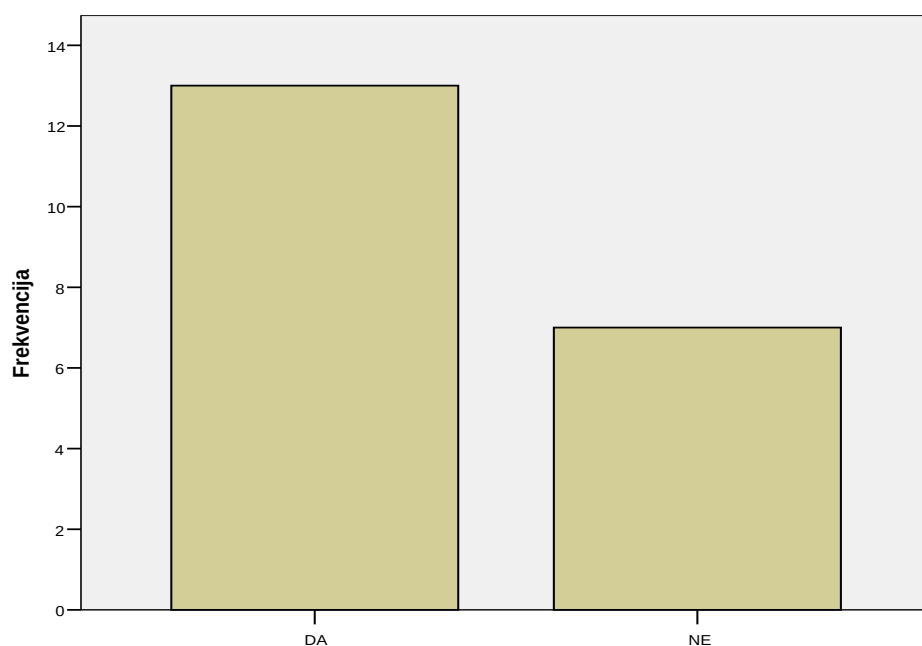
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	15	75,0
NE	5	25,0
Ukupno	20	100,0

Gotovo svi ispitanici smatraju da silovanje nisu mogli izbjeći a velika većina je doživjela da su im silovatelji prijetili smrću ako na spolni čin ne pristanu. Sljedeći paragraf ukazuje na prisutnost fizičkog i verbalnog zlostavljanja te krivljenje žrtve za silovanje.

4.2.7.6. Fizičko i verbalno zlostavljanje te krivljenje žrtve

Silovatelji su žrtve i fizički i verbalno zlostavljali (65%), a žrtve su doživjele da ih silovatelj krivi za to što im se događa, tzv. *krivljenje žrtve* u 45% slučajeva.

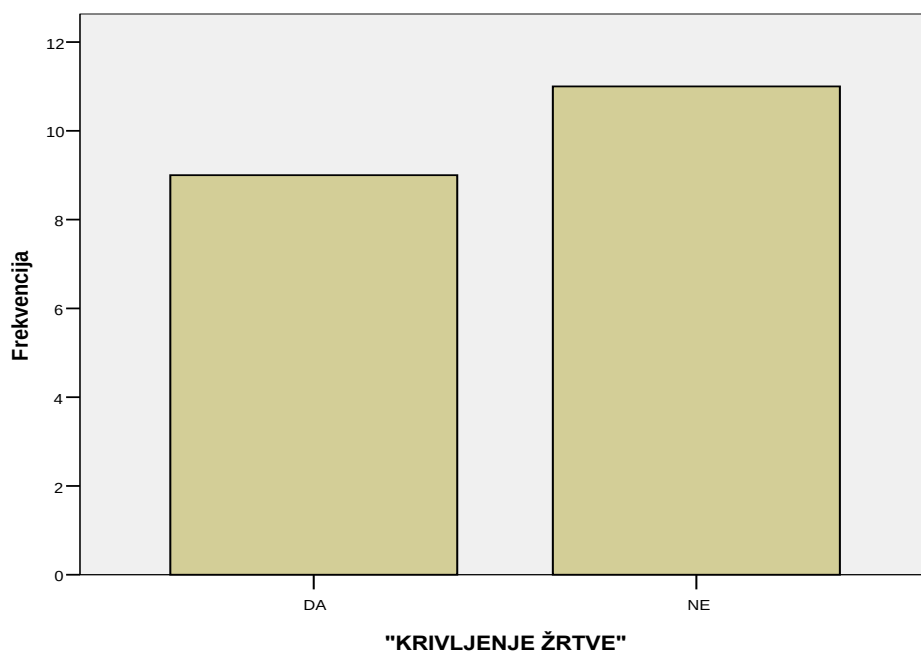
JE LI VAS SILOVATELJ ISTODOBNO I FIZIČKI I VERBALNO ZLOSTAVLJAO?

JE LI VAS SILOVATELJ ISTODOBNO I FIZIČKI I VERBALNO ZLOSTAVLJAO?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	13	65,0
NE	7	35,0
Ukupno	20	100,0

JESTE LI DOŽIVJELI "KRIVLJENJE ŽRTVE" ZA TO ŠTO VAM SE DOGAĐA?

JESTE LI DOŽIVJELI „KRIVLJENJE ŽRTVE“ ZA TO ŠTO VAM SE DOGAĐA?

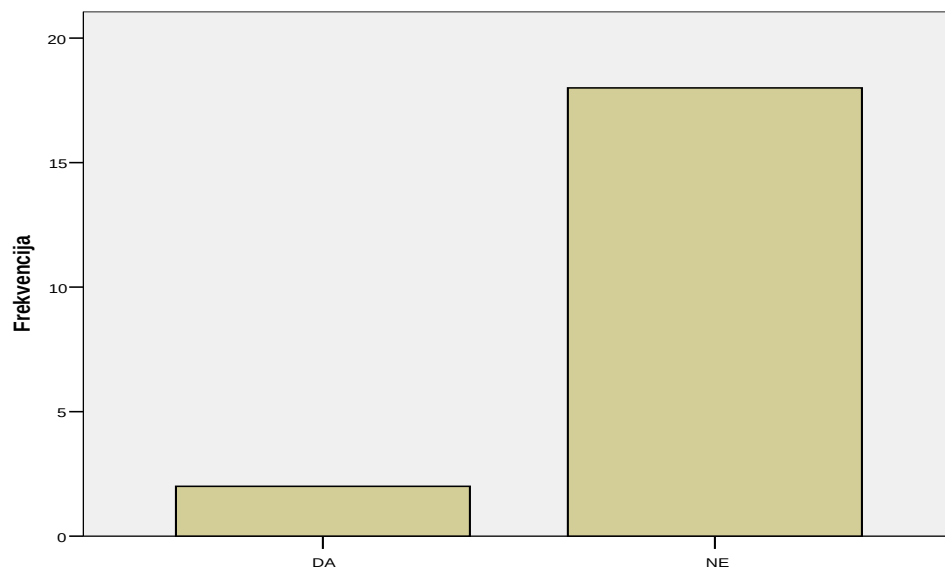
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	9	45,0
NE	11	55,0
Ukupno	20	100,0

Većina ispitanika je i fizički i verbalno zlostavljana, a gotovo polovica je doživjela *krivljenje žrtve*. Silovanje, iako prisilan, spolni je čin i za sobom ostavlja mogućnost zaraze spolnom bolešću kao i začeca te je ta vrsta pitanja upućena ispitanicima u daljnjem anketiranju.

4.2.7.7. Spolna bolest i trudnoća

90% žrtava nije zadobilo spolnu bolest, a jedna žrtva silovanja ostala je trudna te je doživjela grubo ismijavanje od počinitelja. Dvije žrtve, iako nisu ostale trudne, doživjele su da je počinitelj silovanjem htio da rode srpsko dijete, a i doživjele su prijetnje od strane agresora da neće dozvoliti da rode ustašu.

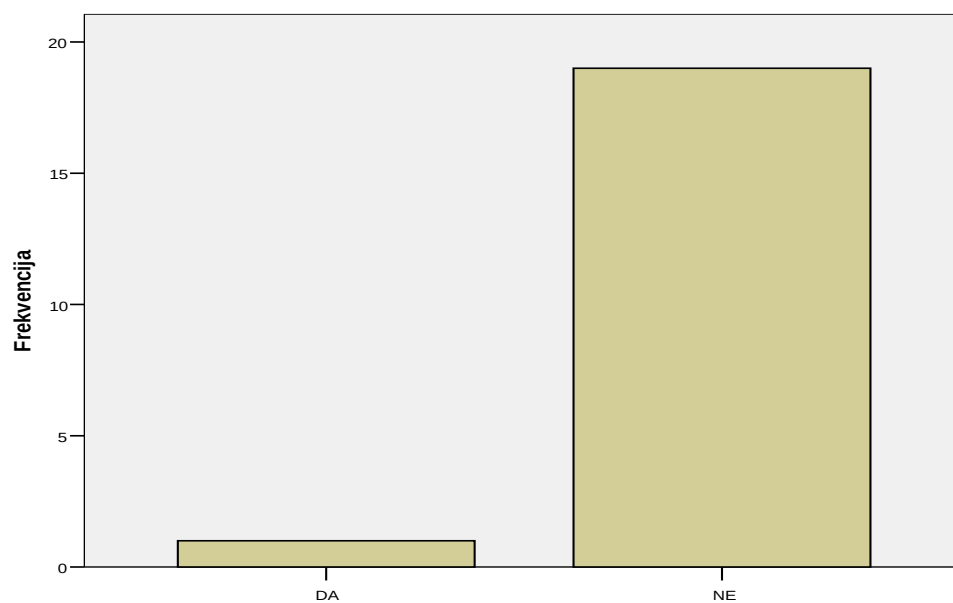
JESTE LI ZADOBILI NEKU OD SPOLNIH BOLESTI?

JESTE LI ZADOBILI NEKU OD SPOLNIH BOLESTI?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	2	10,0
NE	18	90,0
Ukupno	20	100,0

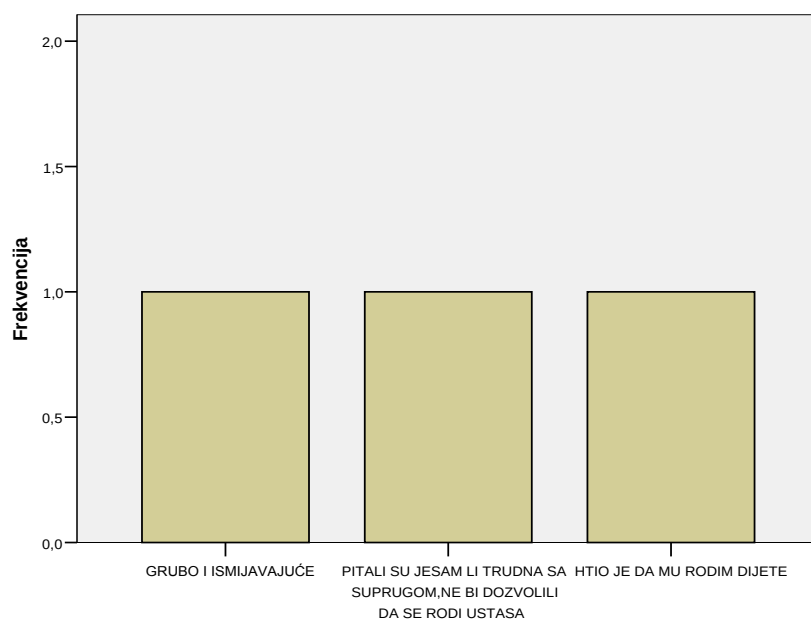
JESTE LI NAKON SILOVANJA OSTALI U DRUGOM STANJU?

JESTE LI NAKON SILOVANJA OSTALI U DRUGOM STANJU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	1	5,0
NE	19	95,0
Ukupno	20	100,0

**AKO STE OSTALI U DRUGOM STANJU, KAKO SU SE PRIPADNICI
NEPRIJATELJSKE VOJSKE PONAŠALI PREMA VAMA?**

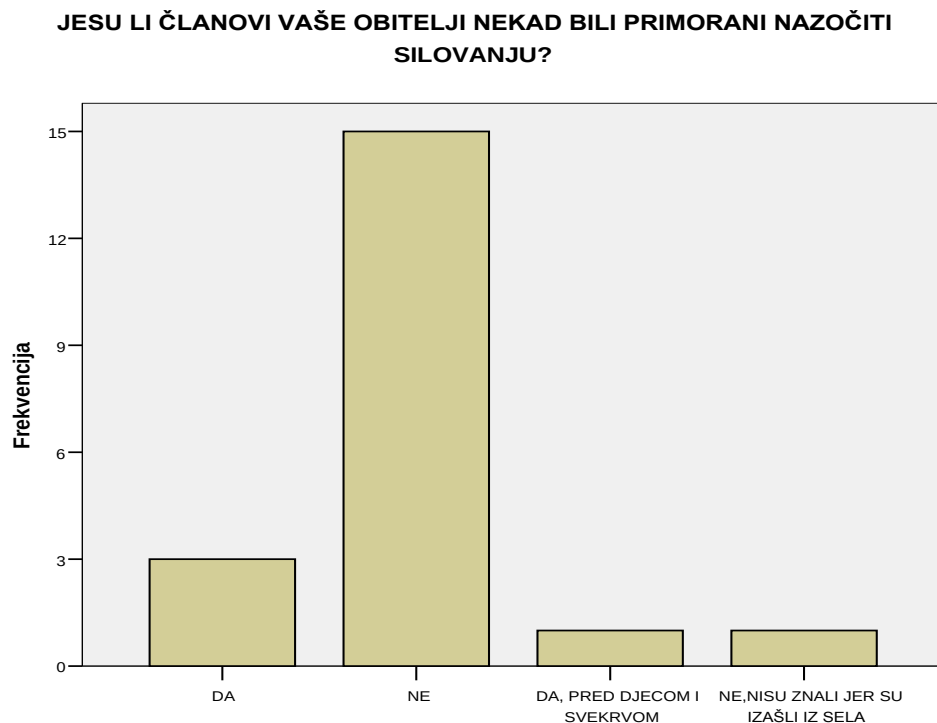
**AKO STE OSTALI U DRUGOM STANJU, KAKO SU SE PRIPADNICI
NEPRIJATELJSKE VOJSKE PONAŠALI PREMA VAMA?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
GRUBO I ISMIJAVAJUĆE	1	5,0
PITALI SU JESAM LI TRUDNA SA SUPRUGOM, NE BI DOZVOLILI DA SE RODI USTAŠA	1	5,0
HTIO JE DA MU RODIM DIJETE	1	5,0
Ukupno	3	15,0
Nedostaje	17	85,0
Ukupno	20	100,0

Većina ispitanika nije zadobila spolnu bolest uslijed silovanja, osim njih dvoje. Jedna osoba je ostala u drugom stanju i agresori su se ponašali grubo i ismijavajuće. Iako je silovanje samo po sebi strašan oblik zlostavljanja još je mučniji ako istome mora nazočiti obitelj žrtve.

4.2.7.8. Nazočnost obitelji tijekom silovanja

Članovi obitelji su bili primorani nazočiti silovanju (20%).

JESU LI ČLANOVI VAŠE OBITELJI NEKAD BILI PRIMORANI NAZOČITI SILOVANJU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	3	15,0
NE	15	75,0
DA, PRED DJECOM I SVEKRVOM	1	5,0
NE, NISU ZNALI JER SU IZAŠLI IZ SELA	1	5,0
Ukupno	20	100,0

Četiri od dvadeset ispitanika navodi kako su članovi obitelji morali nazočiti silovanju. Cilj daljnjeg istraživanja je saznati kako žive žrtve danas i koje posljedice ratno silovanje ima u njihovu sadašnjem životu.

4.2.7.9. Život nakon traume – dominantni osjećaji

Trauma kao neslagajući događaj između ugrožavajućih situacija i individualnih strategija prevladavanja tih situacija, pomiješane sa osjećajem bespomoćnosti, izaziva posljedice na psihološko funkcioniranje osobe. Trauma preopterećuje čovjeka fizički i psihički tako da nije u stanju s postojećim raspoloživim strategijama prevladati i obraditi nastale šokove i posljedice. Većinu simptoma psihološke traume možemo svrstati u tri kategorije:

- simptomi pobuđenosti;
- simptomi nametanja - intruzivni simptomi;
- simptomi izbjegavanja - konstruktivni simptomi.

Stanje pobuđenosti je stanje stalnog iščekivanja opasnosti. Tu ubrajamo razdražljivost, reakcije trzanja čiji je intenzitet nerazmjernan povodu, smetnje sna (produženo uspavljanje, isprekidan i površan san), psihosomatske smetnje, eksplozivno i impulzivno ponašanje i sl. Ovi simptomi pružaju sliku osobe *stalno spremne za borbu ili bijeg*. Trajna pobuđenost simpatičkog živčanog sustava dovodi do neprilagođenosti osobe na situacije koje više ne sadrže opasnost. Osoba pokazuje simptome generalizirane anksioznosti i specifičnih strahova.

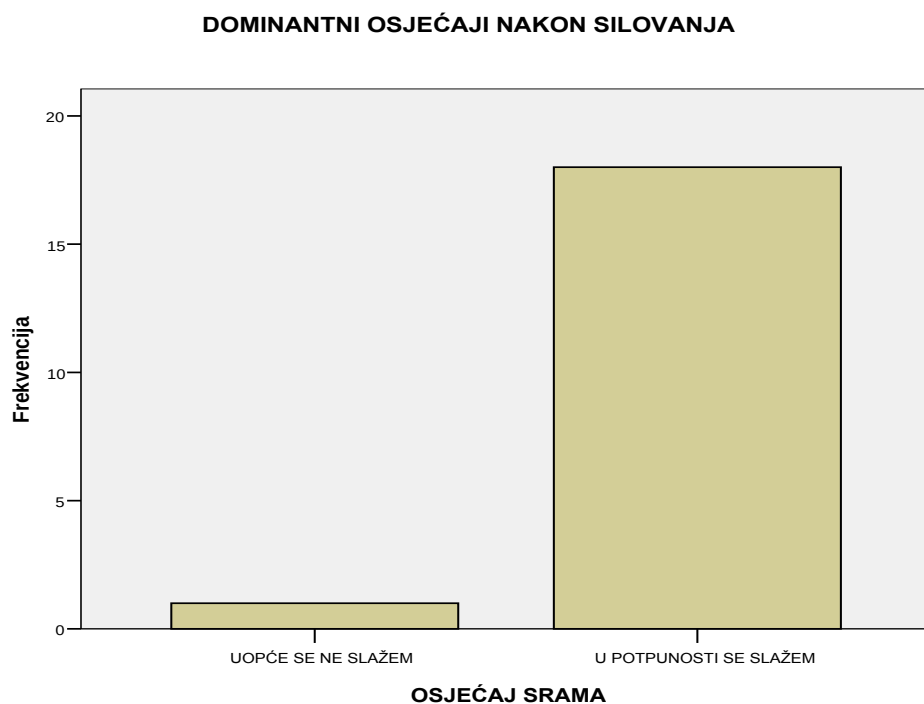
Simptomi nametanja (intruzivni simptomi) predstavljaju stalno i ponavljano odslikavanje traumatske situacije. Traumatski događaj se stalno nameće u obliku noćnih mora u snu i *flash back* fenomena u budnom stanju, kao da se vrijeme zaustavilo u vrijeme traume. Prividno bezazleni povodi, koji su bili sastavni dio traumatskog događaja (zvuk, miris, predmet s nekim karakterističnim detaljem, riječ i sl.), imaju moć da potaknu *lanac sjećanja* na traumatski događaj. Sjećanja su neobično živa i praćena intenzivnim emocijama. Ovi povodi se označavaju kao traumatski okidači. Neurološka istraživanja pokazuju da traumatski događaji bivaju drugačije obrađeni u mozgu od svakodnevnih. Često su obrađeni neverbalno, preko slika i sjećanjem tijela na traumu, mirisom, zvukom i sl. Dolazi i do zaleđivanja energije tako da tijelo i duša ostaju u stanju šoka.

Simptomi izbjegavanja (konstruktivni simptomi) označavaju stanje otupljenosti osjećanja i predaje. To je djelomični gubitak osjeta, stanje pasivnosti i indiferentnosti, izmijenjeno poimanje vremena i realnosti, odsustvo kritičkog prosuđivanja, doživljavanje događaja kao da se to ne događa nama (depersonalizacija), do fenomena *napuštanja tijela* u formi rascjepa svijesti. Konstruktivni fenomeni mogu nastupiti u formi suženja polja svijesti u cilju

odstranjivanja bolnih sjećanja iz sfere svjesnosti, ili se sjećanje odvaja od pripadajućih emocija ili konteksta. Neke osobe mogu izazvati ovakav rascjep uzimanjem alkohola i opojnih sredstava.

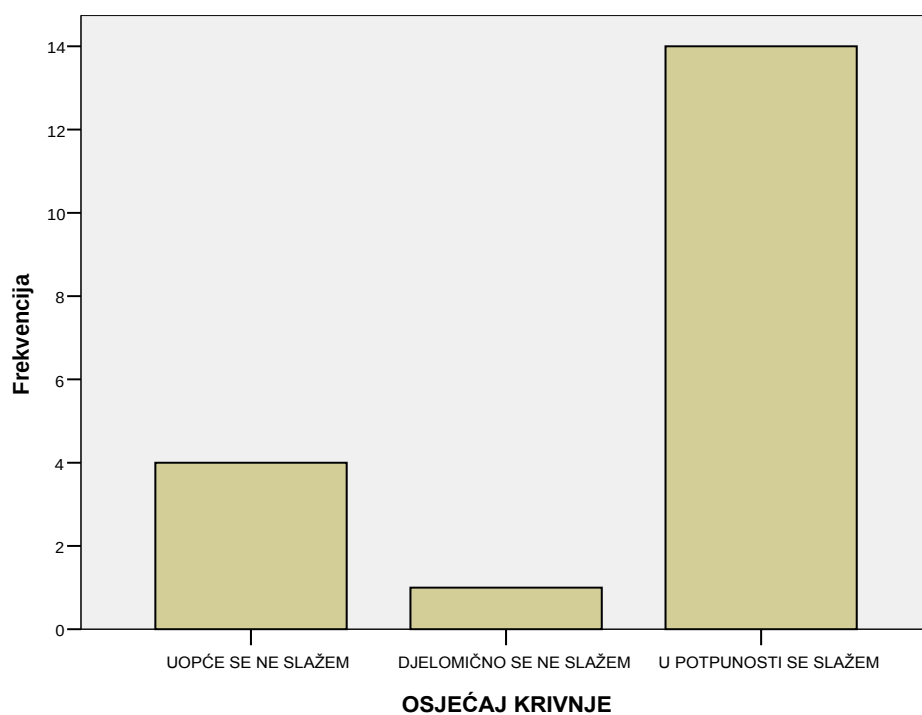
Sve navedeno upućuje na to da rad s traumatiziranim ljudima zahtjeva posebne vještine i znanja koje treba obavljati u posebnom odnosu povjerenja. U današnje vrijeme rađeno je dosta istraživanja na polju traume i nastale su nove terapijske tehnike rada s traumatiziranim osobama.

Cilj daljnjeg anketiranja i obrade podataka je uočiti dominantne osjećaje i posljedice koje su očitovane u životu žrtve ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije.

SRAM

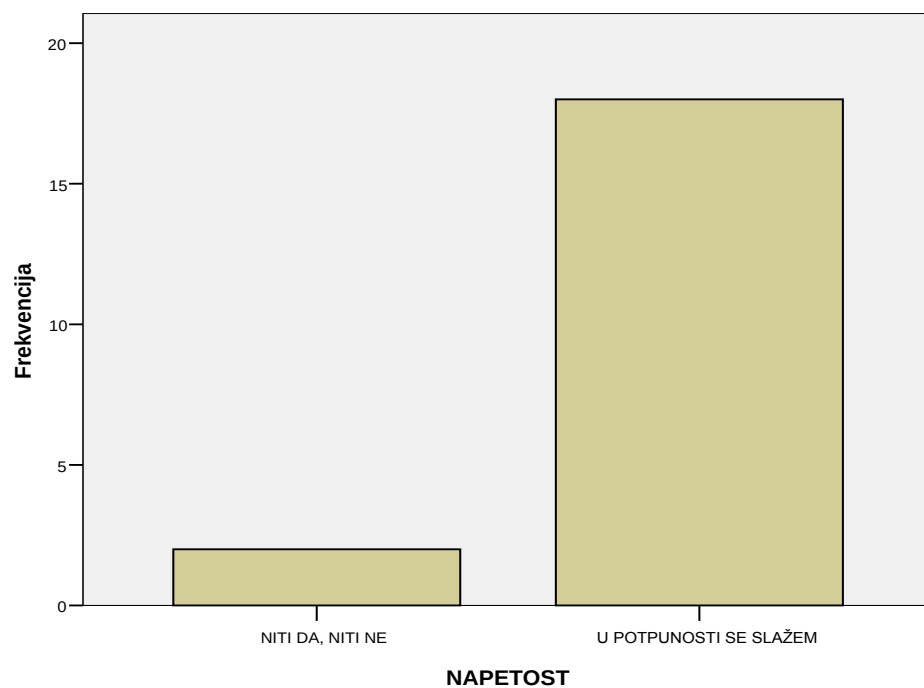
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	18	90,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

KRIVNJA

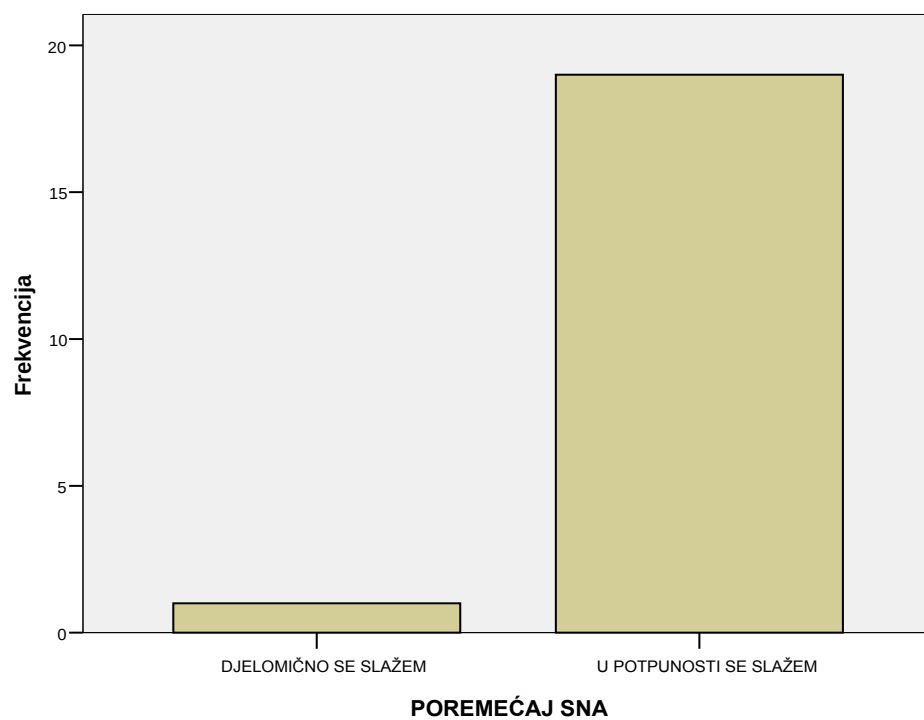
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	4	20,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0

U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	14	70,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

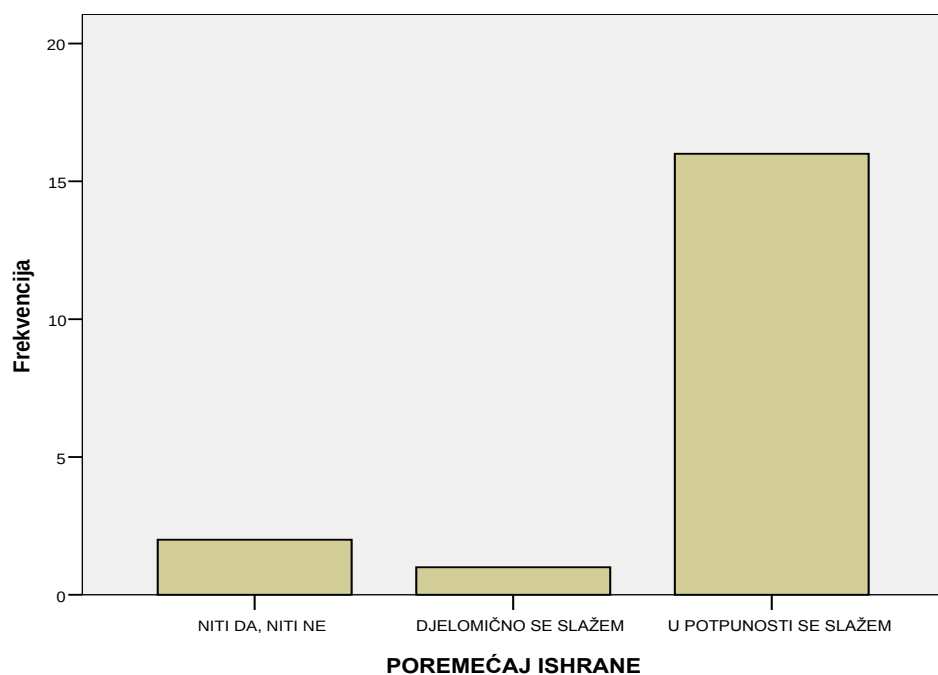
NAPETOST

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
NITI DA, NITI NE	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	18	90,0
Ukupno	20	100,0

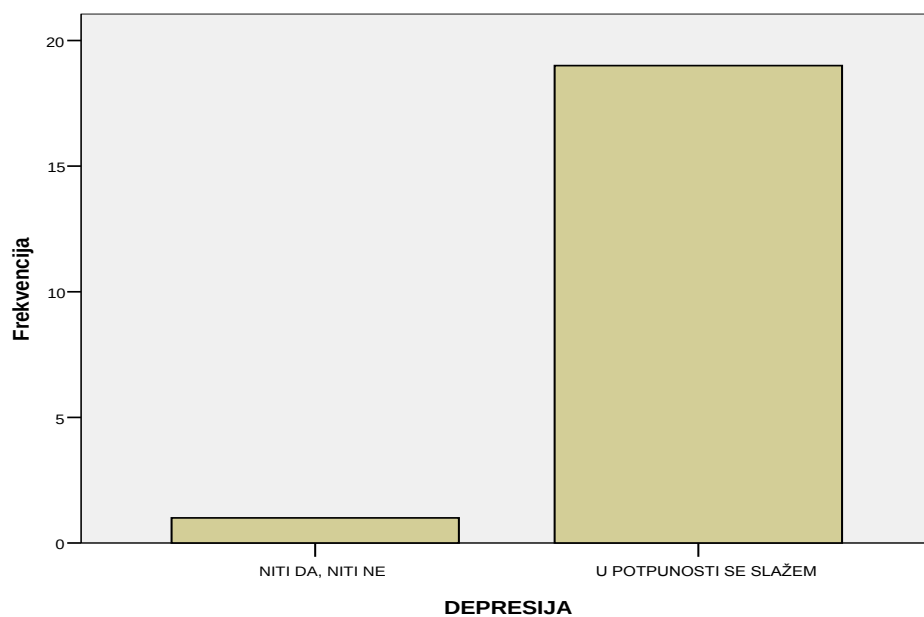
POREMEĆAJ SNA

Vrijednost			Frekvencija	Postotak
DJELOMIČNO	SE		1	5,0
SLAŽEM				
U POTPUNOSTI	SE		19	95,0
SLAŽEM				
Ukupno			20	100,0

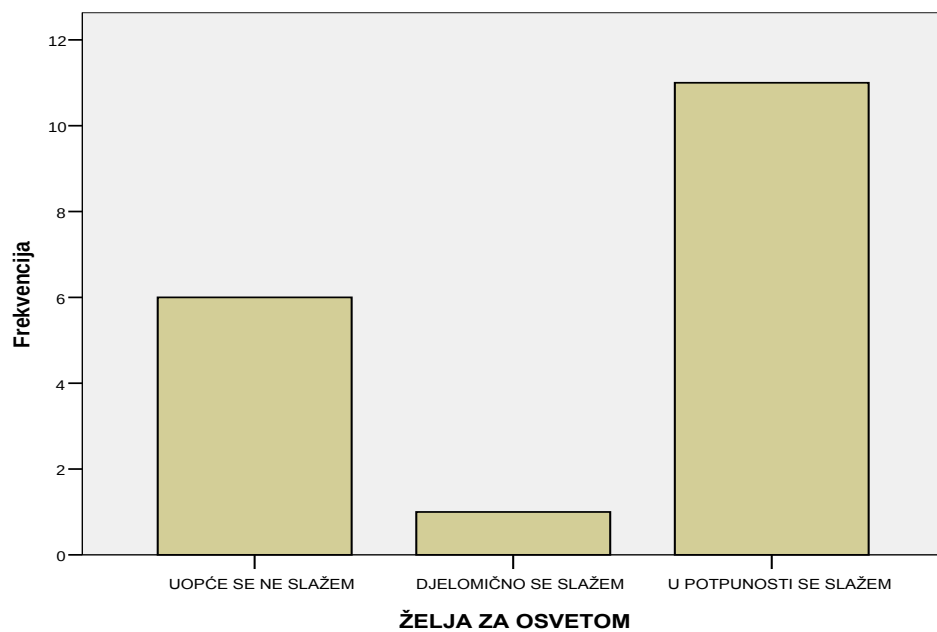
POREMEĆAJ ISHRANE

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	16	80,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

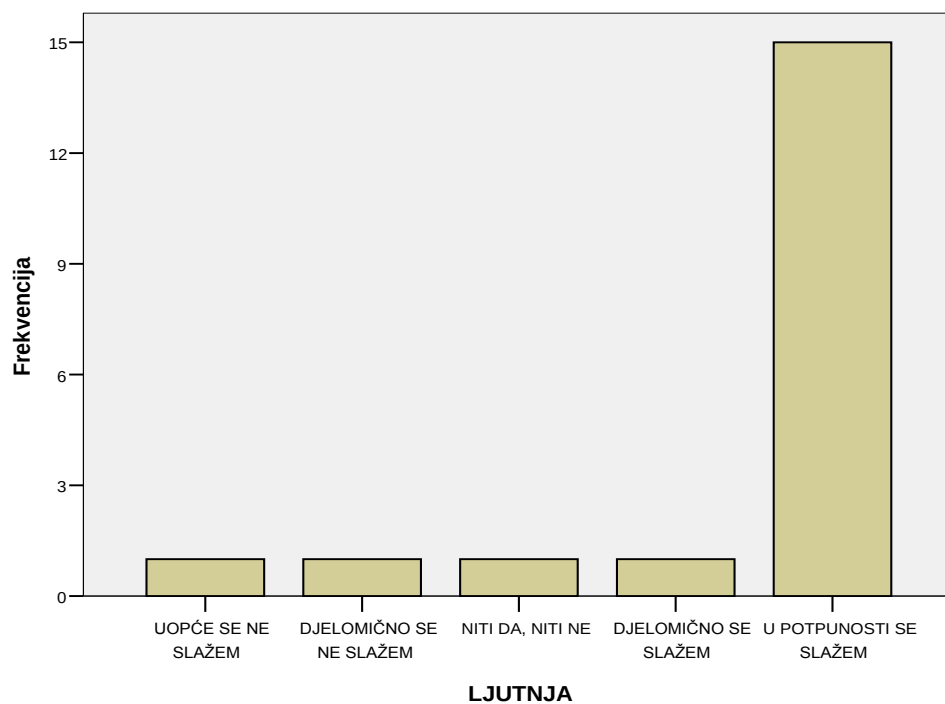
DEPRESIJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
NITI DA, NITI NE	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	19	95,0
Ukupno	20	100,0

ŽELJA ZA OSVETOM

Vrijednost		Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM		6	30,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	SE	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	SE	11	55,0
Ukupno		18	90,0
Nedostaje		2	10,0
Ukupno		20	100,0

LJUTNJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	15	75,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

OSTALI OSJEĆAJI

OČAJ I STRAVIČNO PONIŽENJE, TUGA I PRAZNINA

OSTALO - OČAJ I STRAVIČNO PONIŽENJE, TUGA I PRAZNINA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	4	20,0
Nedostaje	16	80,0
Ukupno	20	100,0

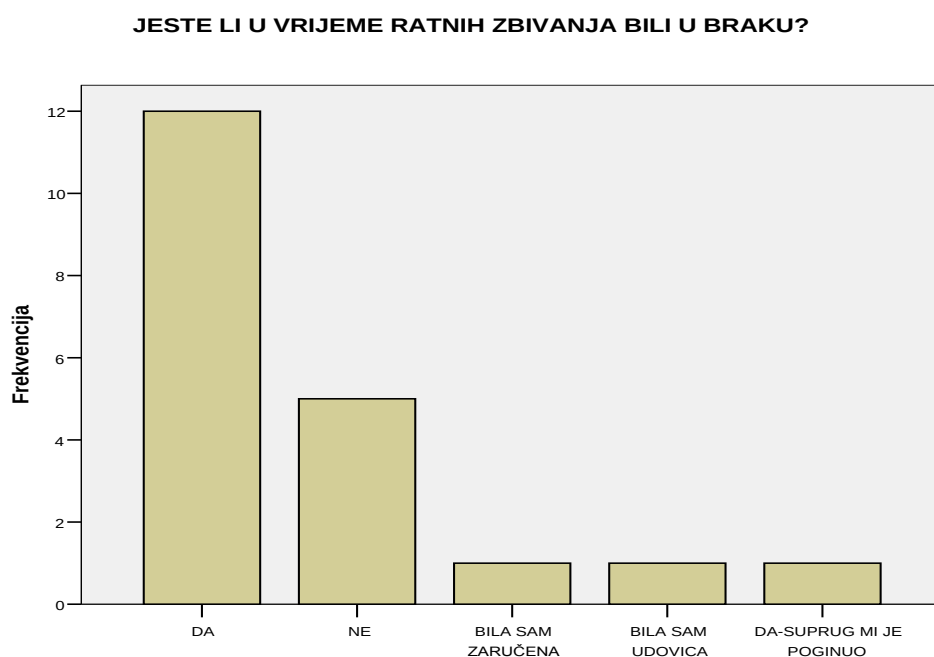
Dominatni osjećaji prema iskazima ispitanika kod velike većine jesu sram, depresija, napetost, poremećaj sna, ljutnja, nešto manje krivnja, poremećaj ishrane, pa i želja za osvetom, očaj, stravično poniženje, tuga i praznina. Ova vrsta traumatskog događaja ne ostavlja trag samo na žrtvi nego i na supružnika te njihovom odnosu.

4.2.7.10. Posljedice na bračni život

Kao što je već navedeno, jedna žrtva silovanja ostala je trudna te je doživjela grubo ismijavanje od počinitelja. Ta ista žrtva nije bila u braku u vrijeme zatočeništva u logoru i okrutnog seksualnog nasilja. 20% članova obitelji žrtava bili su primorani nazočiti silovanju, npr. pred djecom i svekrvom. 30% žrtava nije bilo u braku, jedna osoba je bila zaručena, bilo je 10% udovica, a ukupno 60% žrtava bilo je u braku.

Poteškoće koje su predstavljale najveću prepreku u braku nakon traumatskog iskustva su: zatvaranje u sebe (10%), šutnja o istini (15%), teškoće pri stupanju u spolni odnos (5%), nepodnošenje dodira (5%), a većina žrtava navodi da je prepreka bila sve nabrojano (25%).

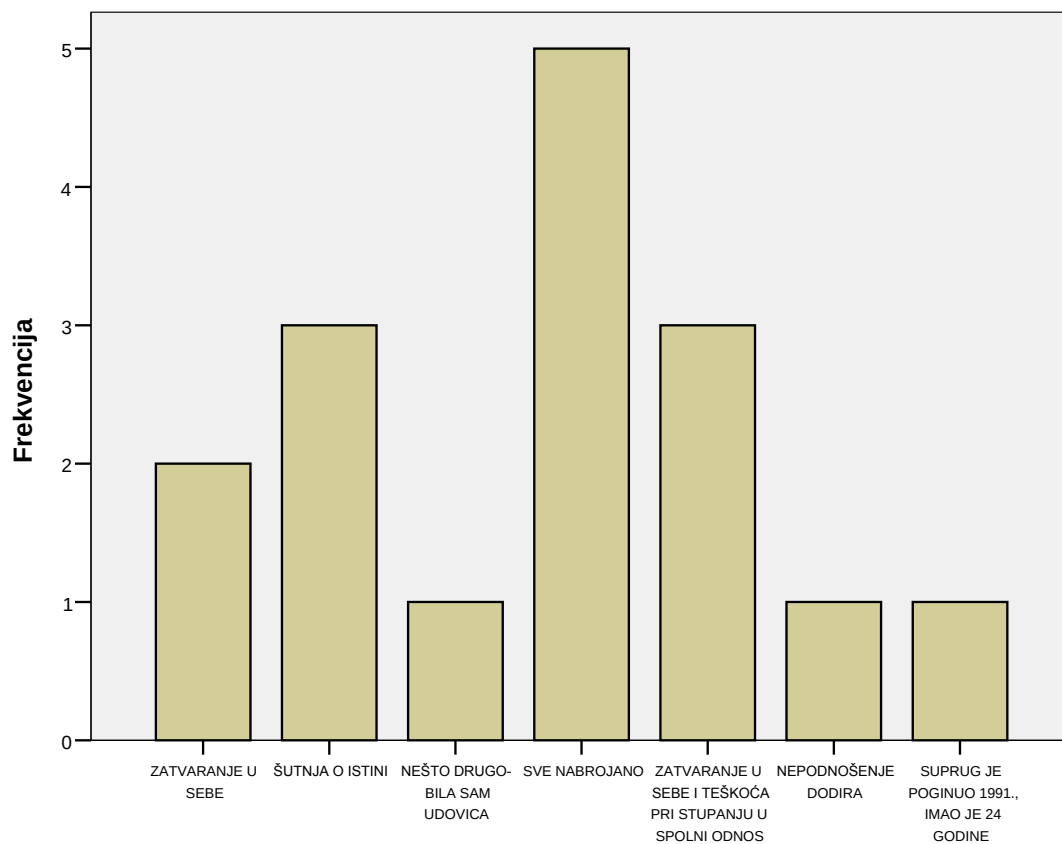
30% žrtava same su rekle supružniku da su silovane, 15% muževa je čulo od drugih da su im žene silovane. Sudionici ovog istraživanja tvrde da im je traumatsko iskustvo silovanja narušilo bračni život (30%), a 25% brakova se raspalo.

JESTE LI U VRIJEME RATNIH ZBIVANJA BILI U BRAKU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	12	60,0
NE	5	25,0
BILA SAM ZARUČENA	1	5,0
BILA SAM UDOVICA	1	5,0
DA-SUPRUG MI JE POGINUO	1	5,0
Ukupno	20	100,0

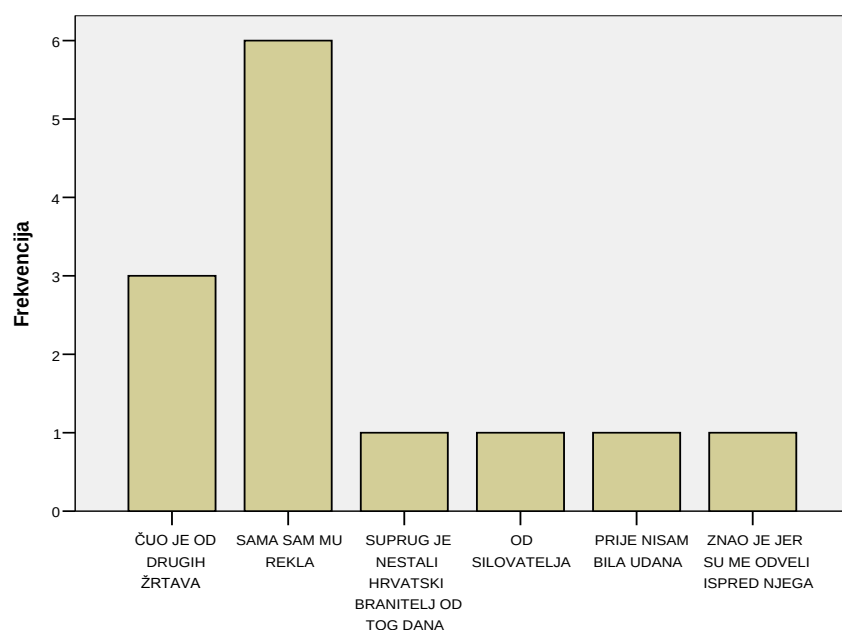
KOJU BISTE POTEŠKOĆU OD PONUĐENIH NAVELI KAO NAJVEĆU PREPREKU VAŠEM BRAKU NAKON SILOVANJA?

**KOJU BISTE POTEŠKOĆU OD PONUĐENIH NAVELI KAO NAJVEĆU PREPREKU
VAŠEM BRAKU NAKON SILOVANJA?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
ZATVARANJE U SEBE	2	10,0
ŠUTNJA O ISTINI	3	15,0
NEŠTO DRUGO-BILA SAM UDOVICA	1	5,0
SVE NABROJANO	5	25,0
ZATVARANJE U SEBE I TEŠKOĆA PRI STUPANJU U SPOLNI ODNOS	3	15,0
NEPODNOŠENJE DODIRA	1	5,0
SUPRUG JE POGINUO 1991., IMAO JE 24 GODINE	1	5,0
Ukupno	16	80,0
	4	20,0
Ukupno	20	100,0

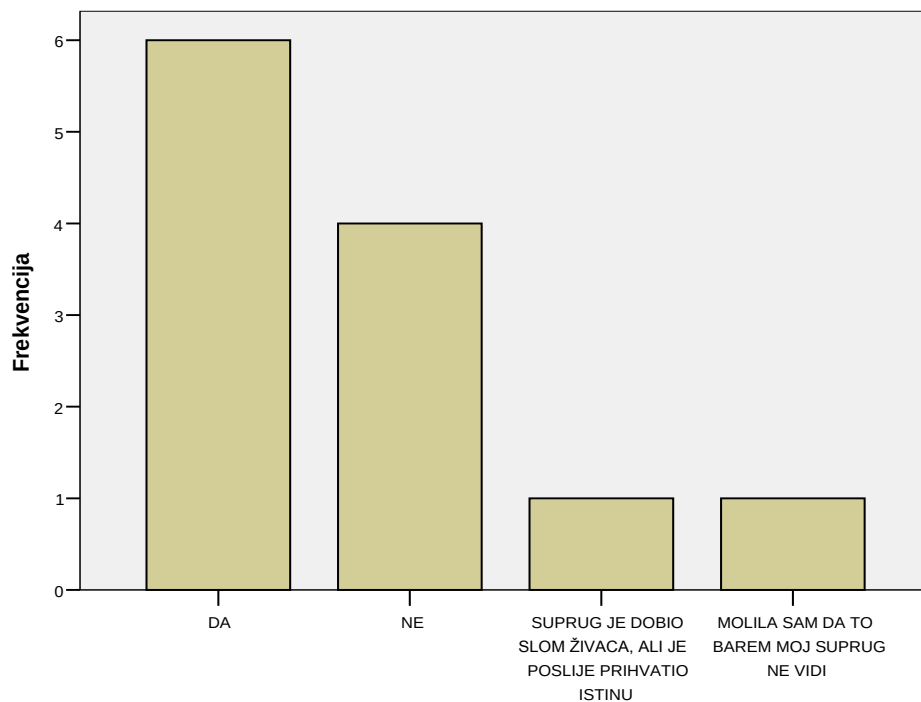
OD KOGA JE VAŠ SUPRUŽNIK SAZNAO DA STE SILOVANI?

OD KOGA JE VAŠ SUPRUŽNIK SAZNAO DA STE SILOVANI?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
ČUO JE OD DRUGIH ŽRTAVA	3	15,0
SAMA SAM MU REKLA	6	30,0
SUPRUG JE NESTALI HRVATSKI BRANITELJ OD TOG DANA	1	5,0
OD SILOVATELJA	1	5,0
PRIJE NISAM BILA UDANA	1	5,0
ZNAO JE JER SU ME ODVELI ISPRED NJEGA	1	5,0
Ukupno	13	65,0
Nedostaje	7	35,0
Ukupno	20	100,0

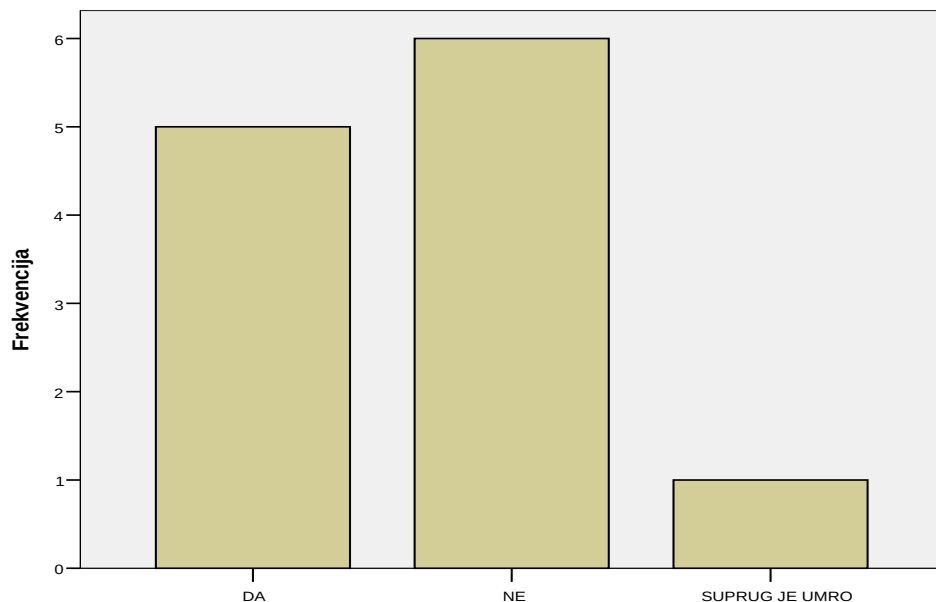
JE LI ČINJENICA SILOVANJA ZNATNO NARUŠILA ODNOS U VAŠEM BRAČNOM ŽIVOTU?

**JE LI ČINJENICA SILOVANJA ZNATNO NARUŠILA ODNOS
U VAŠEM BRAČNOM ŽIVOTU?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	6	30,0
NE	4	20,0
SUPRUG JE DOBIO SLOM ŽIVACA, ALI JE POSLIJE PRIHVATIO ISTINU	1	5,0
MOLILA SAM DA TO MAKAR SUPRUG NE VIDI	1	5,0
Ukupno	12	60,0
Nedostaje	8	40,0
Ukupno	20	100,0

JE LI SE VAŠ BRAK RASPAO NAKON RATA?

JE LI SE VAŠ BRAK RASPAO NAKON RATA?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	5	25,0
NE	6	30,0
SUPRUG JE UMRO	1	5,0
Ukupno	12	60,0
Nedostaje	8	40,0
Ukupno	20	100,0

Teškoće koje su se u bračnom odnosu javile nakon ratnog zločina silovanja jesu: šutnja o istini, zatvaranje u sebe, nepodnošenje dodira te teškoće prilikom stupanja u spolni odnos, a većina navodi prisutnost svih teškoća. Uglavnom su za silovanje supružniku žrtve rekle same, a većini su se odnosi u bračnom životu narušili. Četvrtina brakova se i raspala. Ispitanici su progovorili i o poteškoćama prilikom priznavanja istine.

4.2.7.11. Poteškoće prilikom priznavanja istine

15% sudionika ovog istraživanja zna neku osobu koja je također bila žrtva silovanja, ali to žrtva ne želi priznati. Dominantni osjećaji i glavna poteškoća prilikom priznavanja su sramota i stid žrtve (30%).

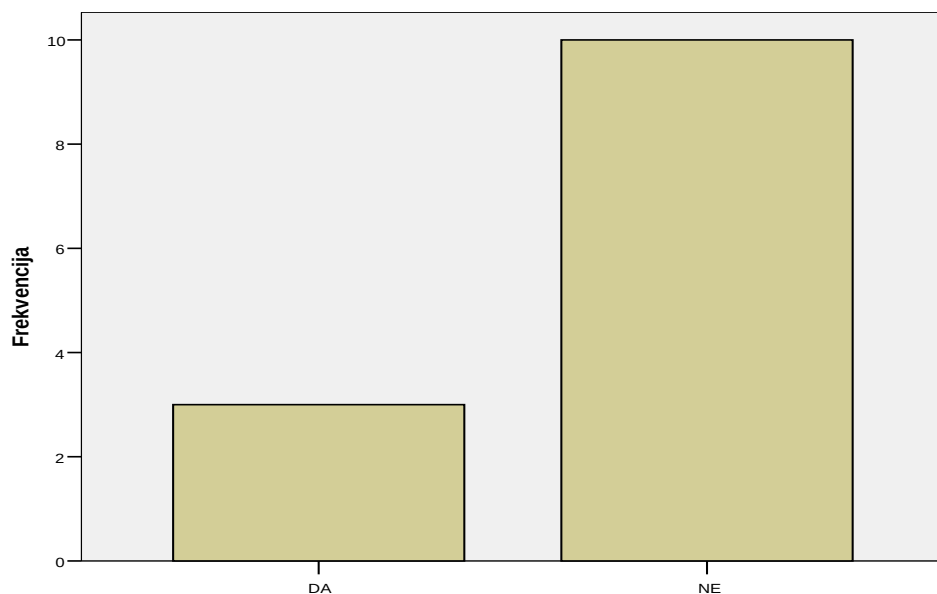
Stid je osjećaj koji nas upozorava na naše temeljne granice koje nas čine ljudima, a žrtve silovanja su bile brutalno izložene traumatskom iskustvu nasilnog prelaženja njihovih temeljnih granica, stoga je osjećaj stida dominantno izražen kod žrtava. Žrtve nemaju riječi za to što su preživjele. Osjećaj krivnje oblikuje savjest ljudi i govori da su prekršili svoje vrijednosti, a neke žrtve navode da su toliko ponižene da se srame što su žive. Temeljni osjećaj ljudskosti i prihvaćanje od drugih osoba je narušeno. Ponovno proživljavanje tog čina narušilo je dostojanstvo i ženstvenost/muškost žrtava.

75% sudionika ovog istraživanja nije odgovorilo na pitanje kako se može doprijeti do onih koji još nisu priznali da su žrtve silovanja. Neki od razloga mogu se pronaći u odgovorima malog broja sudionika koji su odgovorili na ovo pitanje, kao npr. *svaka osoba mora sama odlučiti hoće li progovoriti ili ne, nikad onaj tko nije niti neće priznati, podizanjem svijesti u društvu i razumijevanjem.*

Da su žrtve silovanja, 40% sudionika ovog istraživanja prvo su priznale i povjerile se gospođi Mariji Slišković te osobama koje su slično prošle (10%), članovima udruge *Sunčica* (5%) i policiji (5%).

Većina članova obitelji žrtava nije htjela razgovarati o silovanju smatrajući da je tako lakše (50%), ušutkavali su žrtve da ne budu izvrgnute ruglu (15%), a neki su smatrali da je o tome najbolje šutjeti (5%).

**ZNATE LI NEKU OSOBU MUŠKOG ILI ŽENSKOG SPOLA KOJA JE TAKOĐER
SILOVANA, ALI NE ŽELI PRIZNATI?**

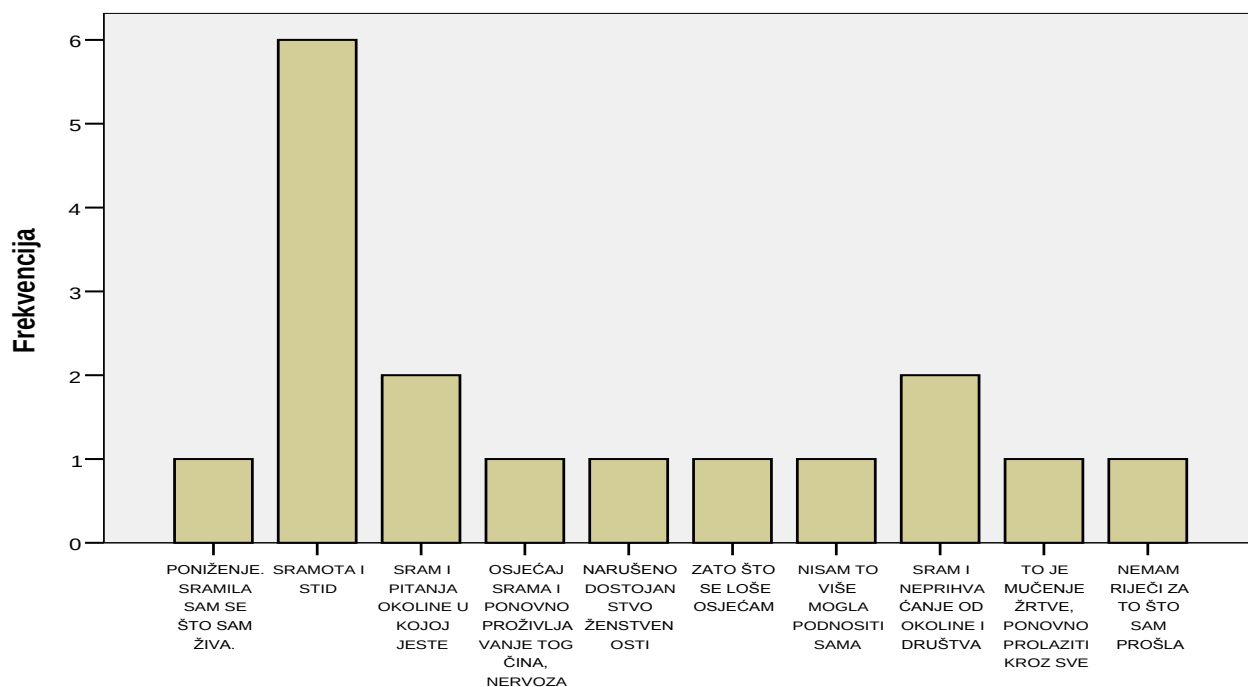

**ZNATE LI NEKU OSOBU MUŠKOG ILI ŽENSKOG SPOLA KOJA JE
TAKOĐER SILOVANA, ALI NE ŽELI PRIZNATI?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA	3	15,0
NE	10	50,0
Ukupno	13	65,0
Nedostaje	7	35,0

Ukupno	20	100,0
--------	----	-------

ŠTO MISLITE KOJA JE GLAVNA POTEŠKOĆA PRILIKOM PRIZNAVANJA ČINJENICE SILOVANJA?

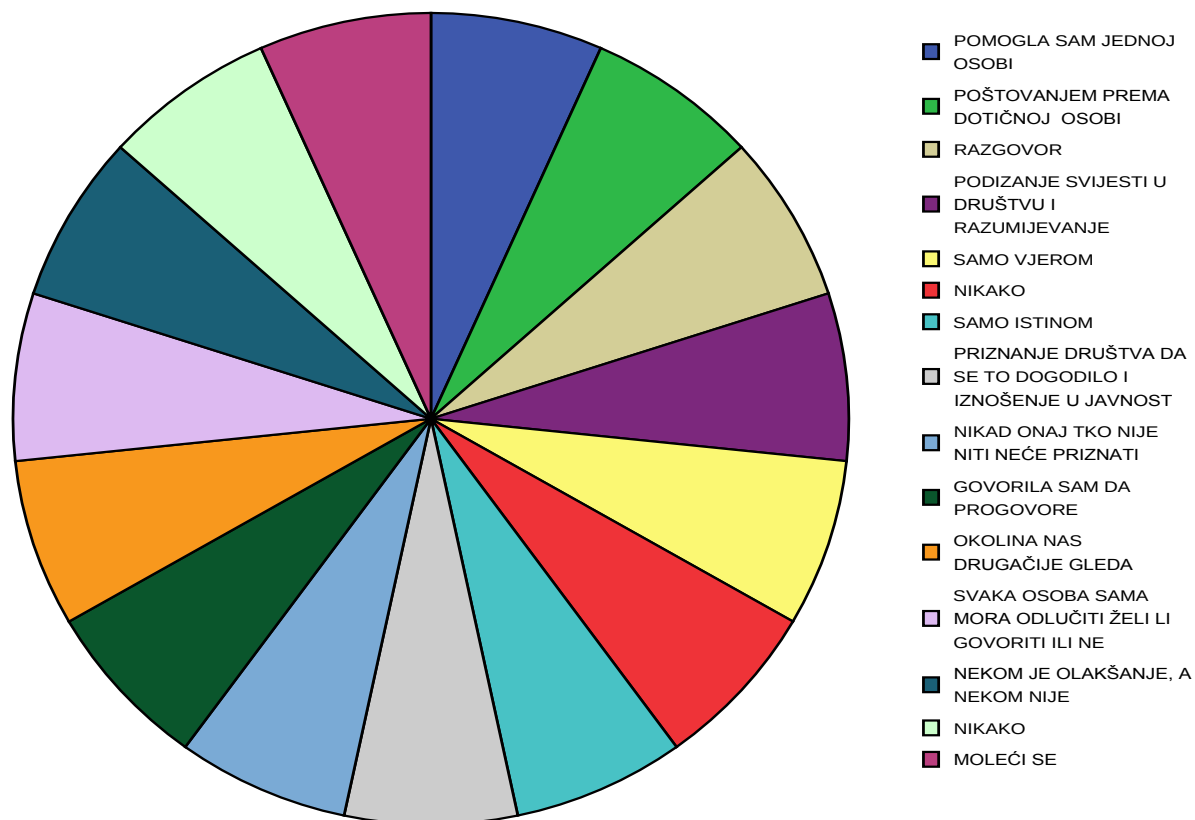
POTEŠKOĆE PRILIKOM PRIZNAVANJA ČINJENICE SILOVANJA

POTEŠKOĆE PRILIKOM PRIZNAVANJA ČINJENICE SILOVANJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
PONIŽENJE. SRAMILA SAM SE ŠTO SAM ŽIVA.	1	5,0
SRAMOTA I STID	6	30,0
SRAM I PITANJA OKOLINE U KOJOJ JESTE	2	10,0
OSJEĆAJ SRAMA I PONOVRNO PROŽIVLJAVANJE TOG ČINA, NERVOZA	1	5,0
NARUŠENO DOSTOJANSTVO ŽENSTVENOSTI	1	5,0

ZATO ŠTO SE LOŠE OSJEĆAM	1	5,0
NISAM TO VIŠE MOGLA PODNOŠITI SAMA	1	5,0
SRAM I NEPRIHVAĆANJE OD OKOLINE I DRUŠTVA	2	10,0
TO JE MUČENJE ŽRTVE, PONOVO PROLAZITI KROZ SVE	1	5,0
NEMAM RIJEČI ZA TO ŠTO SAM PROŠLA	1	5,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

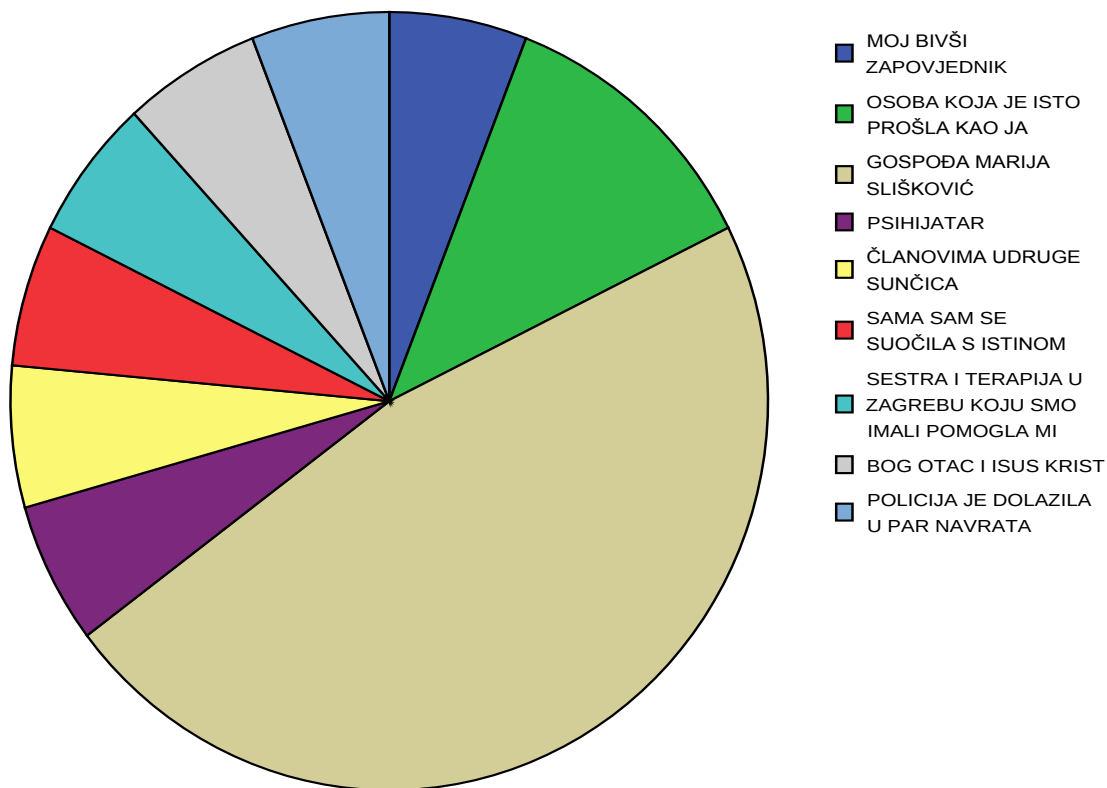
**KAKO BISMO PREMA VAŠEM MIŠLJENJU MOGLI DOPRIJETI DO ONIH KOJI
NISU DA PRIZNAJU ISTINU O SILOVANJU I NAJPRIJE SEBI OLAKŠAJU?**

KAKO BISMO, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, MOGLI DOPRIJETI DO ONIH KOJI NISU DA PRIZNAJU ISTINU O SILOVANJU I NAJPRIJE SEBI OLAKŠAJU?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
POMOGLA SAM JEDNOJ OSOBI	1	5,0
POŠTOVANJEM PREMA DOTIČNOJ OSOBI	1	5,0
RAZGOVOR	1	5,0
PODIZANJE SVIJESTI U DRUŠTVU I RAZUMIJEVANJE	1	5,0
SAMO VJEROM	1	5,0
NIKAKO	1	5,0
SAMO ISTINOM	1	5,0
PRIZNANJE DRUŠTVA DA SE TO DOGODILO I IZNOŠENJE U JAVNOST	1	5,0
NIKAD ONAJ TKO NIJE NITI NEĆE PRIZNATI	1	5,0
GOVORILA SAM DA PROGGOVORE	1	5,0
OKOLINA NAS DRUGAČIJE GLEDA	1	5,0
SVAKA OSOBA SAMA MORA ODLUČITI ŽELI LI GOVORITI ILI NE	1	5,0
NEKOM JE OLAKŠANJE, A NEKOM NIJE	1	5,0
NIKAKO	1	5,0
MOLEĆI SE	1	5,0
Ukupno	15	75,0
Nedostaje	5	25,0
Ukupno	20	100,0

**TKO VAM JE NAJPRIJE I NA KOJI NAČIN POMOGAO DA ISTINU PRIHVATITE,
PRIZNATE I "IZREKNETE NAGLAS"**

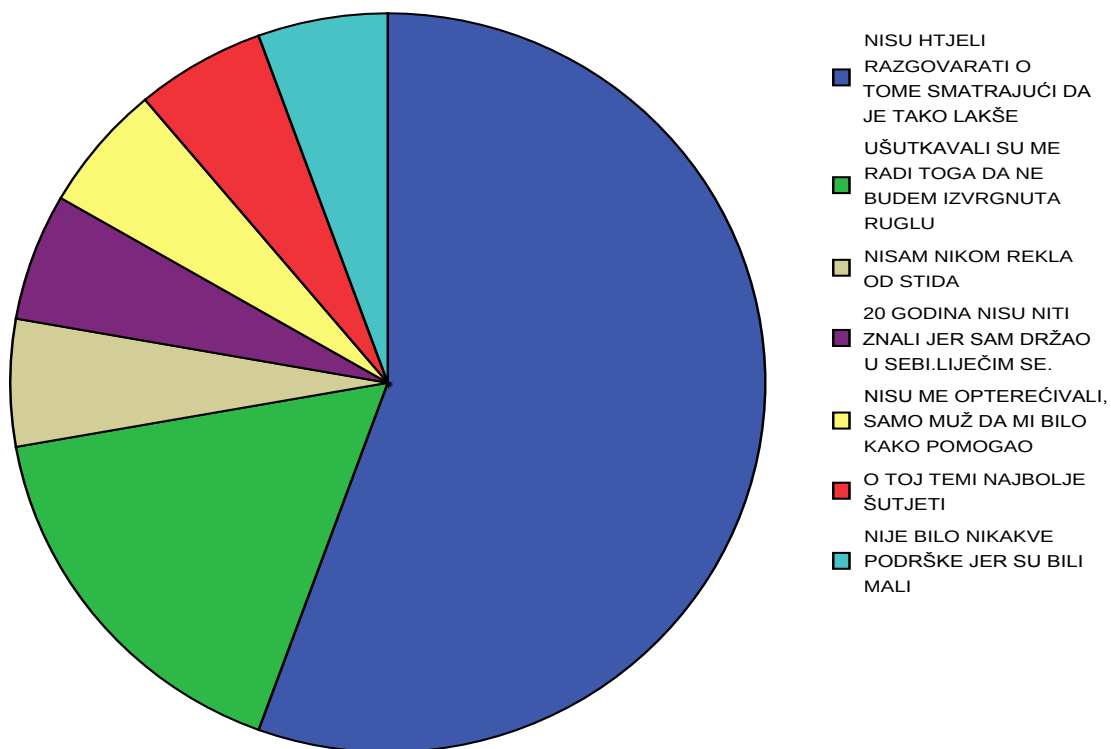

**TKO VAM JE NAJPRIJE I NA KOJI NAČIN POMOGAO DA ISTINU PRIHVATITE,
PRIZNATE I „IZREKNETE NAGLAS“**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
MOJ BIVŠI ZAPOVJEDNIK	1	5,0
OSOBA KOJA JE ISTO PROŠLA KAO JA	2	10,0
GOSPOĐA MARIJA SLIŠKOVIĆ	8	40,0
PSIHIJATAR	1	5,0
ČLANOVI UDRUGE <i>SUNČICA</i>	1	5,0
SAMA SAM SE SUOČILA S ISTINOM	1	5,0
SESTRA I TERAPIJA U ZAGREBU KOJU SMO IMALI POMOGLA MI	1	5,0

BOG OTAC I ISUS KRIST	1	5,0
POLICIJA JE DOLAZILA U PAR NAVRATA	1	5,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

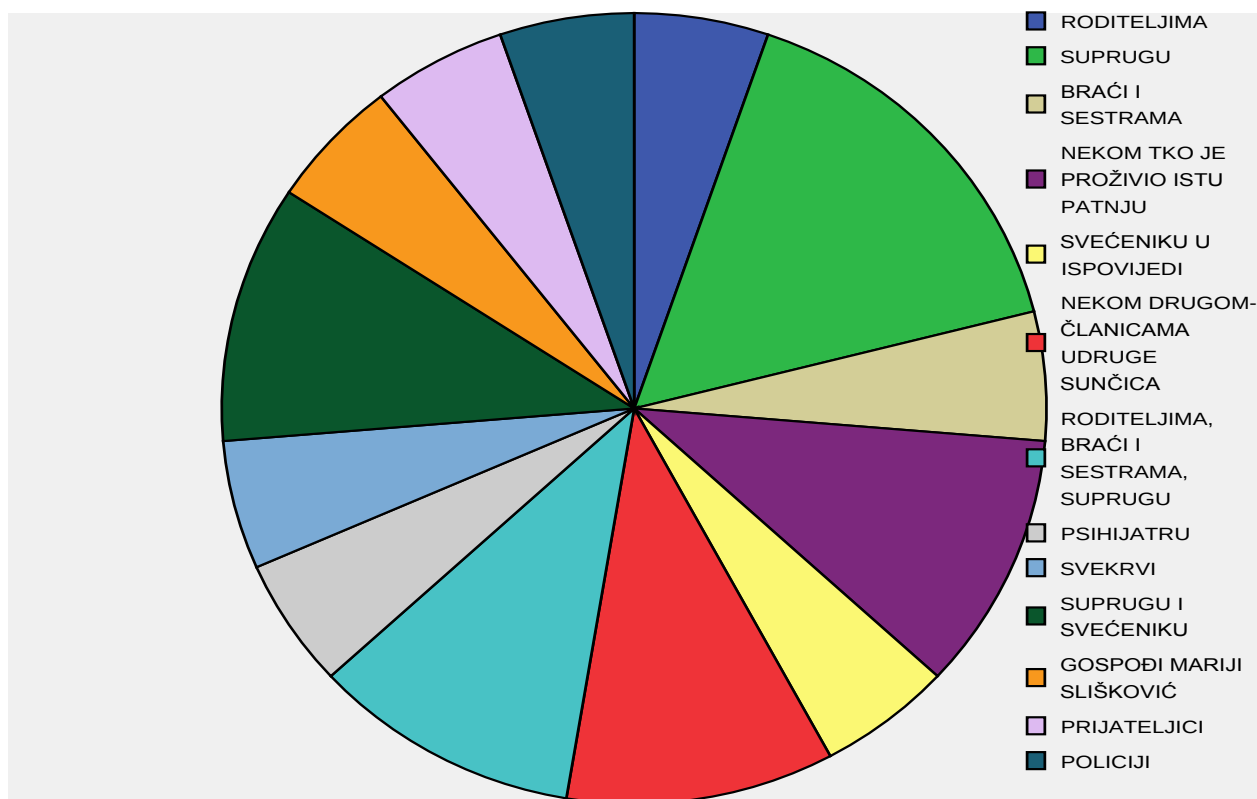
**KAKO SU SE ČLANOVI VAŠE OBITELJI PONAŠALI S OBZIROM NA
ČINJENICU SILOVANJA?**

**KAKO SU SE ČLANOVI VAŠE OBITELJI PONAŠALI S OBZIROM NA ČINJENICU
SILOVANJA?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
NISU HTJELI RAZGOVARATI O TOME SMATRAJUĆI DA JE TAKO LAKŠE	10	50,0
UŠUTKAVALI SU ME RADI TOGA DA NE BUDEM IZVRGNUTA RUGLU	3	15,0
NISAM NIKOM REKLA OD STIDA	1	5,0
20 GODINA NISU NITI ZNALI JER SAM DRŽAO U SEBI. LIJEČIM SE.	1	5,0
NISU ME OPTEREĆIVALI, SAMO MUŽ DA MI BILO KAKO POMOGAO	1	5,0
O TOJ TEMI NAJBOLJE ŠUTJETI	1	5,0
NIJE BILO NIKAKVE PODRŠKE JER SU BILI MALI	1	5,0
Ukupno	18	90,0
Ukupno	20	100,0

KOME STE SE NAJPRIJE VI POVJERILI I PRIZNALI DA SU VAS SILOVALI?

KOME STE SE NAJPRIJE VI POVJERILI I PRIZNALI DA SU VAS SILOVALI?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
RODITELJIMA	1	5,0
SUPRUGU	3	15,0
BRAĆI I SESTRAMA	1	5,0
NEKOM TKO JE PROŽIVIO ISTU PATNJU	2	10,0
SVEĆENIKU U ISPOVIJEDI	1	5,0
NEKOM DRUGOM ČLANICAMA UDRUGE SUNČICA	2	10,0
RODITELJIMA, BRAĆI I SESTRAMA,	2	10,0

SUPRUGU		
PSIHIJATRU	1	5,0
SVEKRVI	1	5,0
SUPRUGU I SVEĆENIKU	2	10,0
GOSPOĐI MARIJI SLIŠKOVIĆ	1	5,0
PRIJATELJICI	1	5,0
POLICIJI	1	5,0
Ukupno	19	95,0
Nedostaje	1	5,0
Ukupno	20	100,0

Većina ispitanika u sramoti i stidu žrtve te osjećaju neprihvatanja od okoline i društva uopće, vide razloge šutnje o silovanju. Na pitanje kako doprijeti do onih koji još nisu progovorili o ratnom zločinu silovanja, većina ispitanika nije dala odgovor. Da okolina nije puna razumijevanja dokazuju i većinski odgovori koji svjedoče da članovi obitelji nisu razgovarali o silovanju ili su čak žrtve ušutkavali jer misle da je tako lakše. Žrtve su uglavnom prvi puta za silovanje rekli gđi Mariji Sliškojić ili osobama koje su proživjele istu traumu. Da su strategije suočavanja s priznanjem istine različite, vidjet ćemo u sljedećim odgovorima.

4.2.7.11. Strategije suočavanja s istinom

Radna terapija (M=4,4), razgovor sa ženama koje su proživjele istu tragediju (M=4,19), molitvene zajednice, hodočašća i duhovne obnove (M=4,06) samo su neke od strategija koje pomažu žrtvama u suočavanju s priznavanjem istine o silovanju.

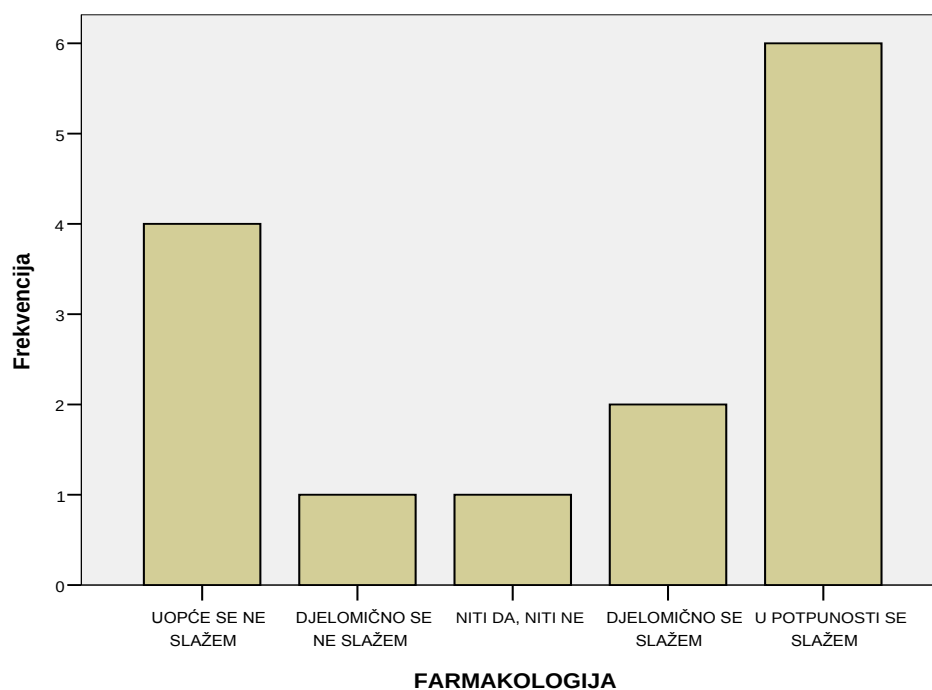
40% sudionika ovog istraživanja se slaže da im je pomogla farmakoterapija, 45% da im je pomogao psihijatar, 65% sudionika tvrdi da im pomaže razgovor sa ženama koje su proživjele istu tragediju, 35% se slaže da im pomaže ispovijed, 60% molitvene zajednice, hodočašća i duhovne obnove te 65% sudionika istraživanja smatra da im je radna terapija najviše pomogla u suočavanju i priznavanju istine o silovanju.

U suočavanju s priznavanjem istine o silovanju najviše mi je pomogla strategija:		Broj	Aritmetička sredina (M) (skala od 1-5)
FARMAKOLOGIJA		14	3,36
PSIHIJATAR		14	3,64
RAZGOVOR SA ŽENAMA KOJE SU PROŽIVJELE ISTU TRAGEDIJU		16	4,19
PRIZNAVANJE I SUOČAVANJE KROZ SAKRAMENT ISPOVIJEDI		15	2,93
MOLITVENE ZAJEDNICE, HODOČAŠĆA, DUHOVNE OBNOVE		16	4,06
RADNA TERAPIJA		15	4,40

Legenda:

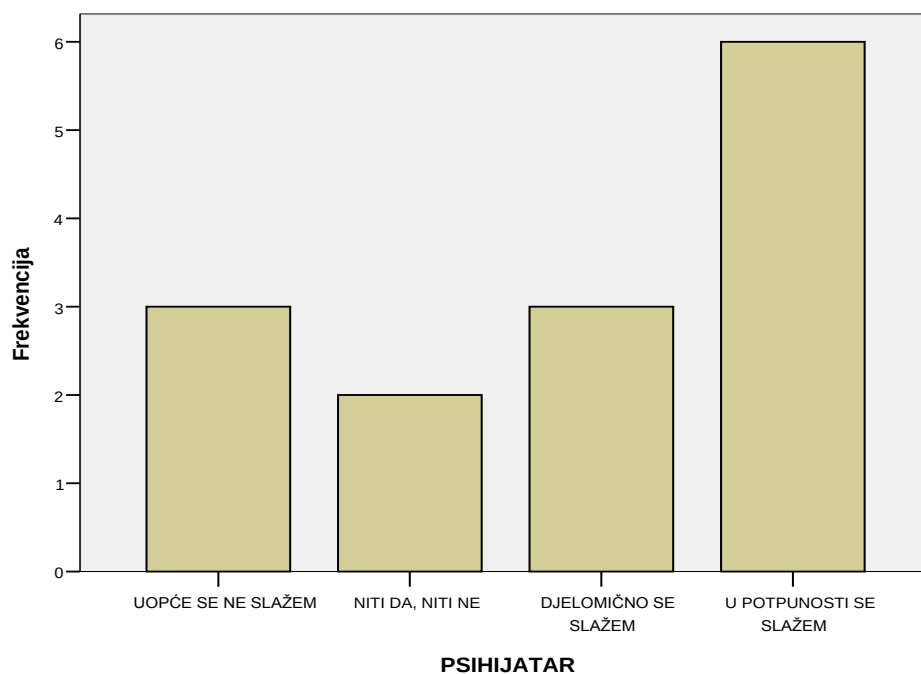
M – aritmetička sredina

**U SUOČAVANJU S PRIZNANJEM I PRIHVAĆANJEM ISTINE O SILOVANJU
NAJVIŠE MI JE POMOGLA SLJEDEĆA STRATEGIJA**

FARMAKOLOGIJA

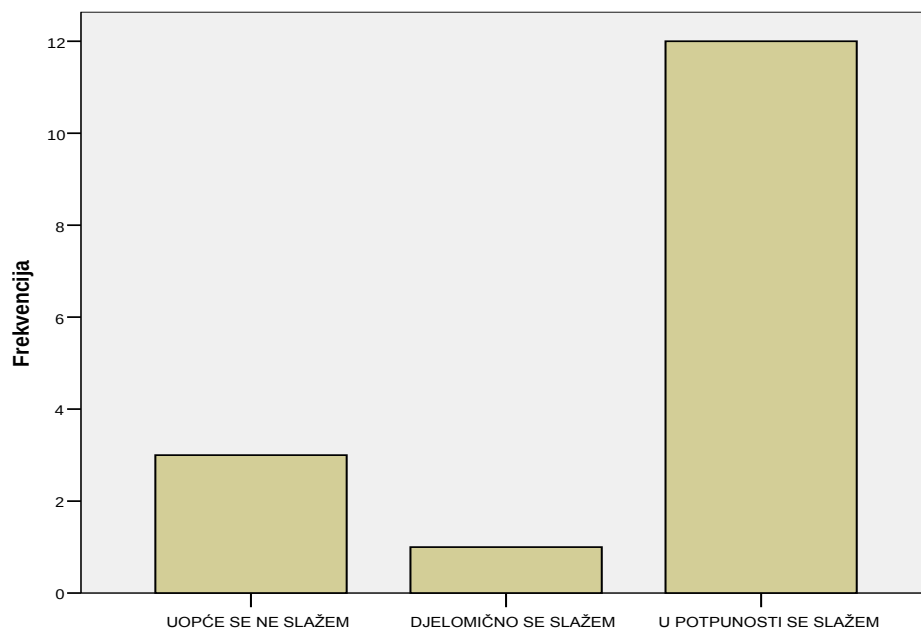
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	4	20,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	6	30,0
Ukupno	14	70,0
Nedostaje	6	30,0
Ukupno	20	100,0

PSIHIJATAR

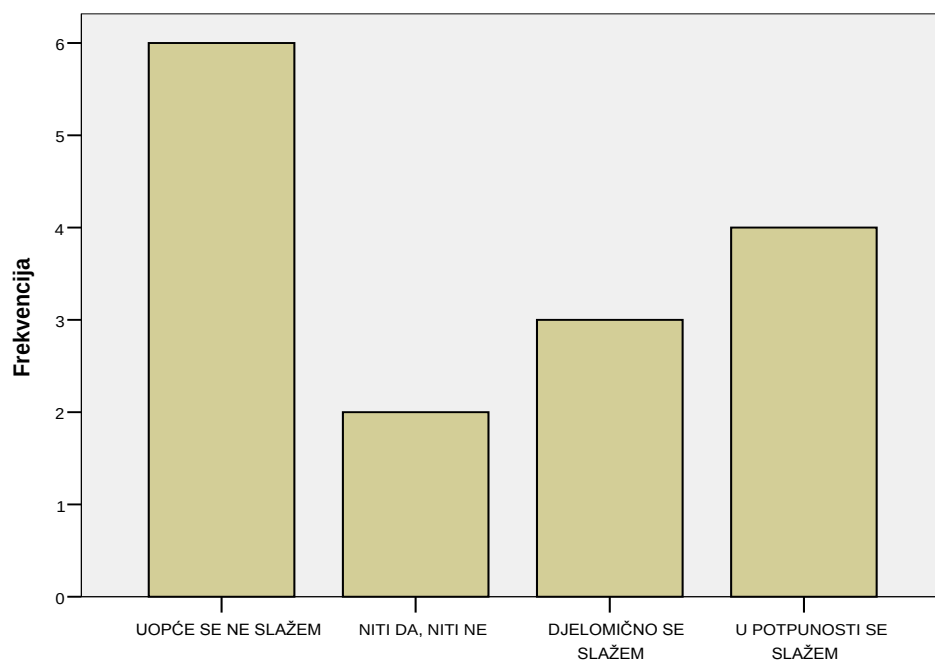
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	3	15,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	3	15,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	6	30,0
Ukupno	14	70,0
Nedostaje	6	30,0
Ukupno	20	100,0

RAZGOVOR SA ŽRTVAMA KOJE SU PROŽIVJELE ISTU TRAGEDIJU

RAZGOVOR SA ŽRTVAMA KOJE SU PROŽIVJELE ISTU TRAGEDIJU

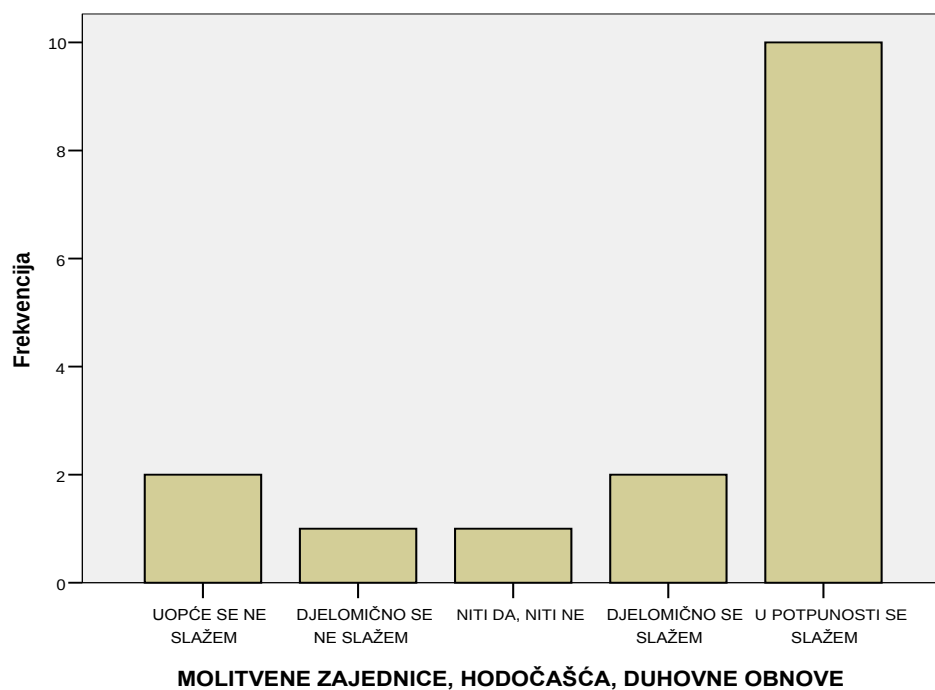
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	3	15,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	12	60,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

PRIZNAVANJE I SUOČAVANJE KROZ SAKRAMENT ISPOVIJEDI

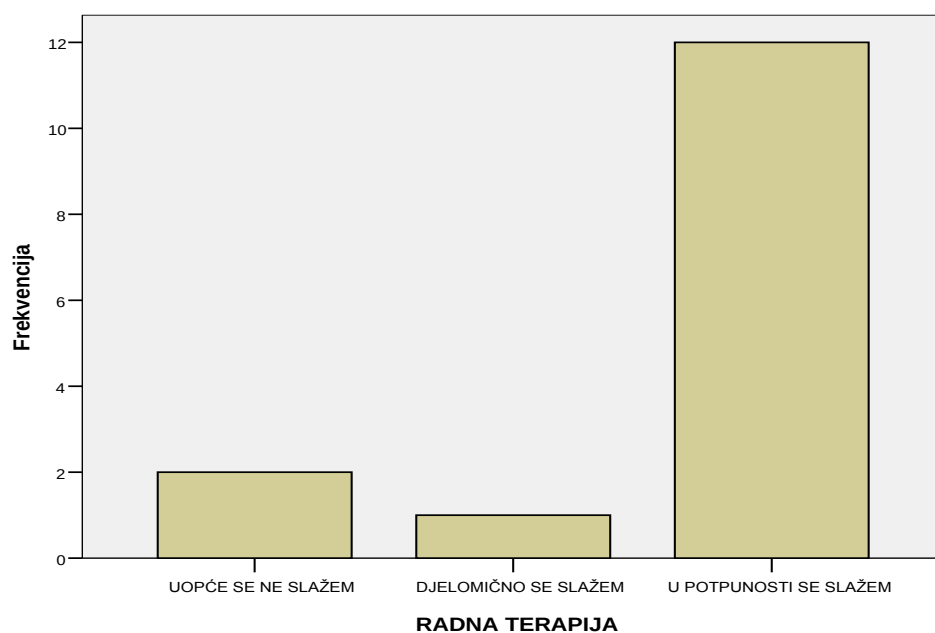
PRIZNAVANJE I SUOČAVANJE KROZ SAKRAMENT ISPOVIJEDI

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	6	30,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	3	15,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	4	20,0
Ukupno	15	75,0
Nedostaje	5	25,0
Ukupno	20	100,0

MOLITVENE ZAJEDNICE, HODOČAŠĆA, DUHOVNE OBNOVE

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	2	10,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	10	50,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

RADNA TERAPIJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	12	60,0
Ukupno	15	75,0
Nedostaje	5	25,0
Ukupno	20	100,0

Vidljive su različite strategije suočavanja, a najčešće je riječ o razgovoru sa žrtvama koje imaju isto traumatsko iskustvo, radna terapija i odlazak na hodočašća, duhovne obnove i molitva. Nakon suočavanja i priznavanja istine, ostaju različiti simptomi PTSP-a koji su prisutni kod svih žrtava što dokazuje daljnje istraživanje.

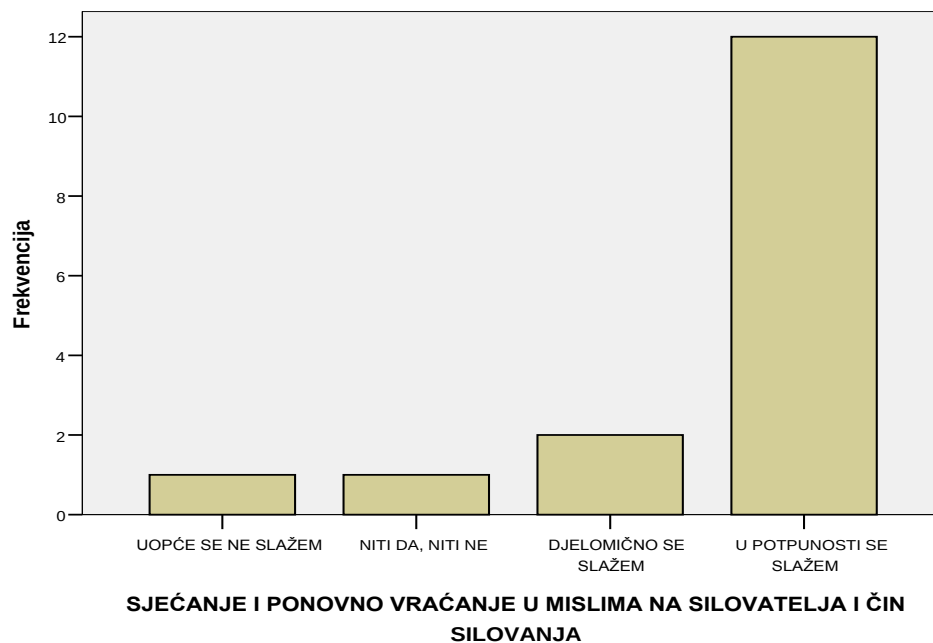
4.2.7.13. Najčešći simptomi PTSP-a

Sjećanje i ponovno vraćanje u mislima na silovatelja i čin silovanja je najčešći simptom koji pati 70% žrtava, nesanica najčešće pati 75% žrtava, noćne more 75%, od naglih promjena raspoloženja pati 65% ispitanika, a isti postotak pati od panike (65%), tjeskobe (65%), depresije (65%) i teškoća u koncentraciji (65%).

Najčešći simptomi PTSP-a	Broj	Aritmetička sredina (skala od 1-5)
SJEĆANJE I PONOVO VRAĆANJE U MISLIMA NA SILOVATELJA I ČIN SILOVANJA	16	4,50
NESANICA	16	4,56
NOĆNE MORE	17	4,41
NAGLE PROMJENE RASPOLOŽENJA	17	4,35
IZNENADNI NAPADI PANIKE	16	4,25
TJESKOBA	16	4,25
DEPRESIJA	17	4,18

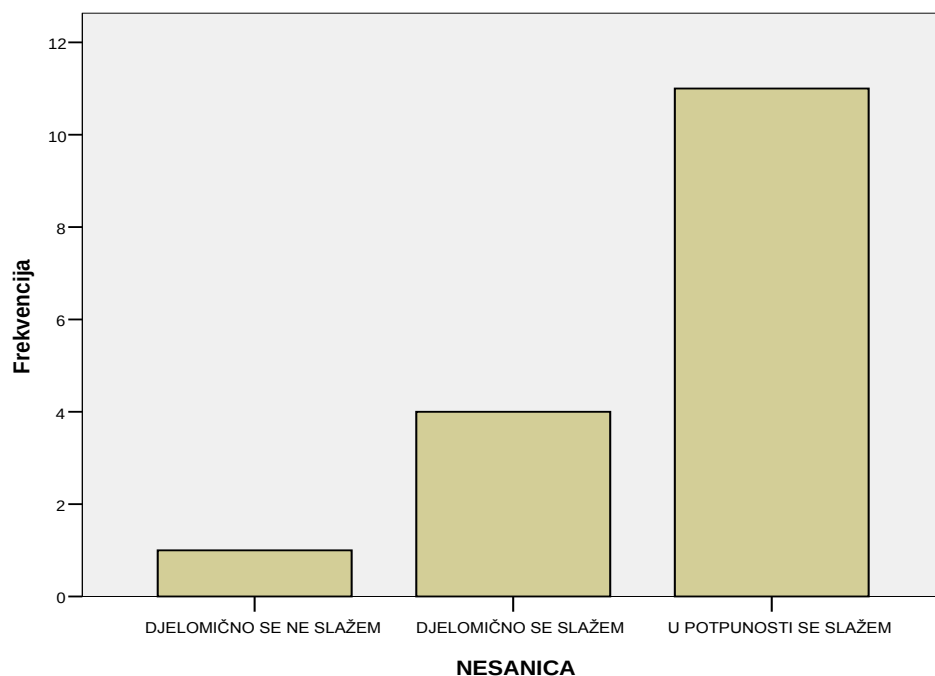
TEŠKOĆE U KONCENTRACIJI	16	4,31
-------------------------	----	------

**NAJČEŠĆI SIMPTOMI POSTTRAUMATSKOG STRESNOG POREMEĆAJA
VIDLJIVI U MOJEM ŽIVOTU I DANAS JESU:**

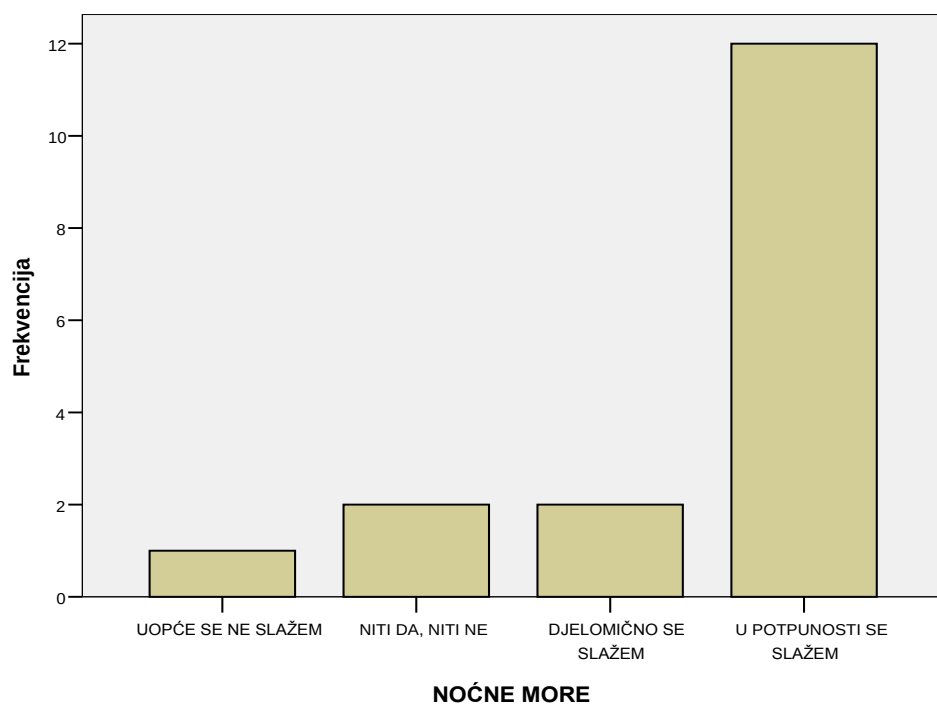
**SJEĆANJE I PONOVRNO VRAĆANJE U MISLIMA NA SILOVATELJA
I ČIN SILOVANJA**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	12	60,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

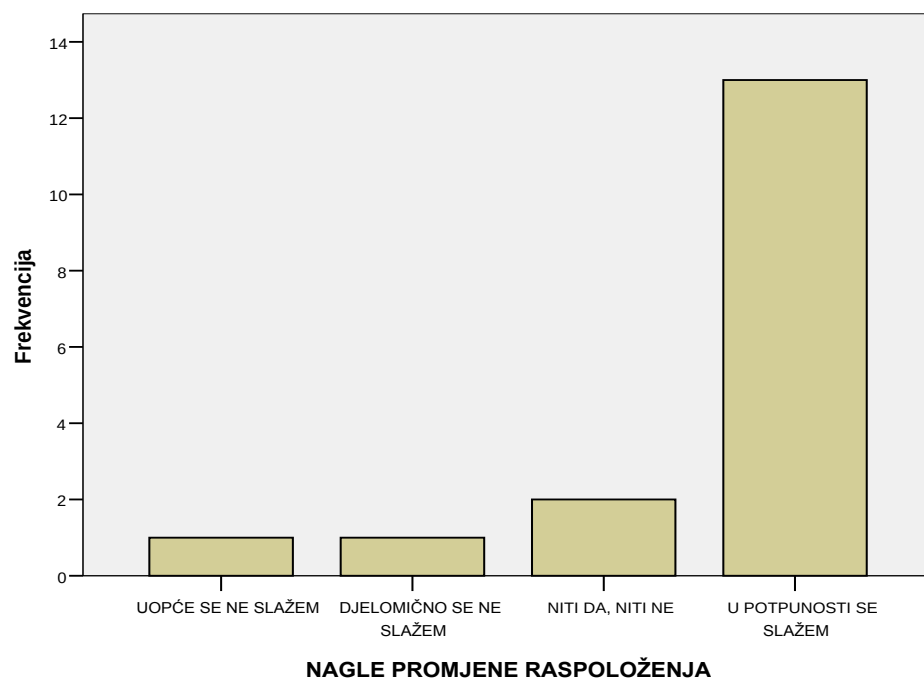
NESANICA

Vrijednost		Frekvencija	Postotak
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM		1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM		4	20,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM		11	55,0
Ukupno		16	80,0
Nedostaje		4	20,0
Ukupno		20	100,0

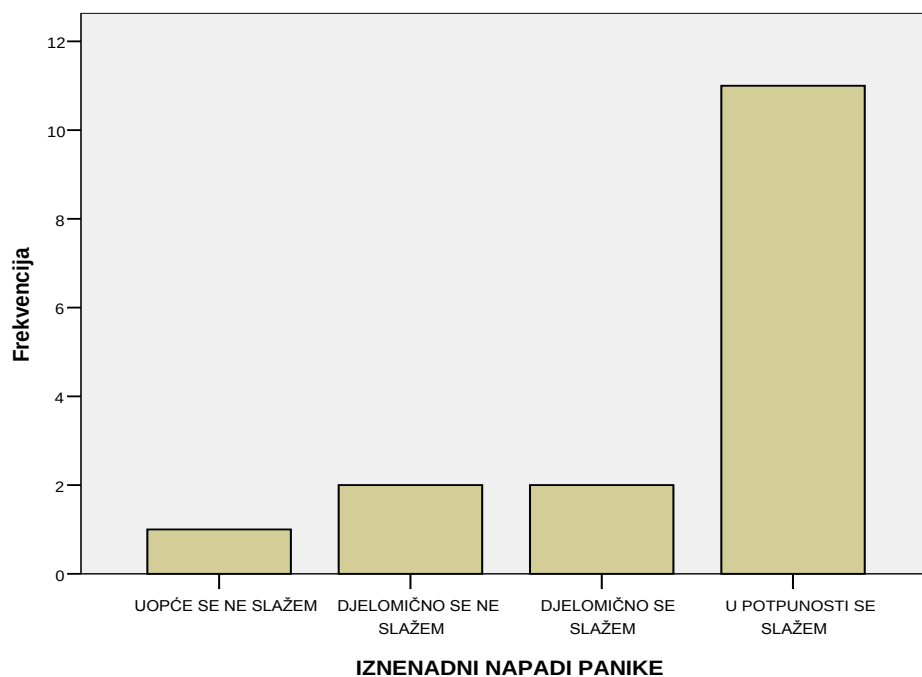
NOĆNE MORE

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	12	60,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

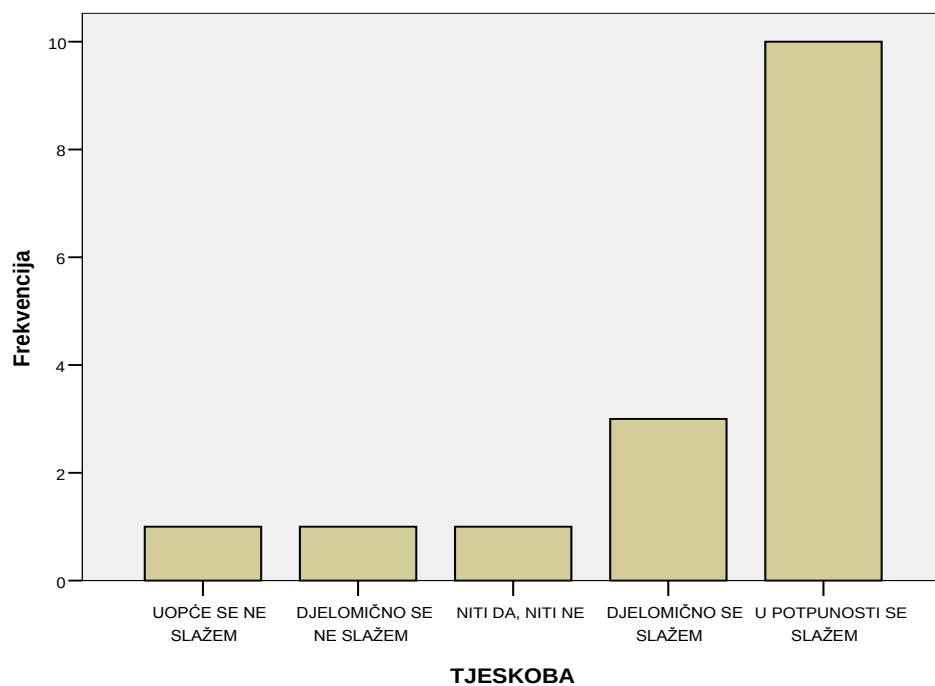
NAGLE PROMJENE RASPOLOŽENJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	13	65,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

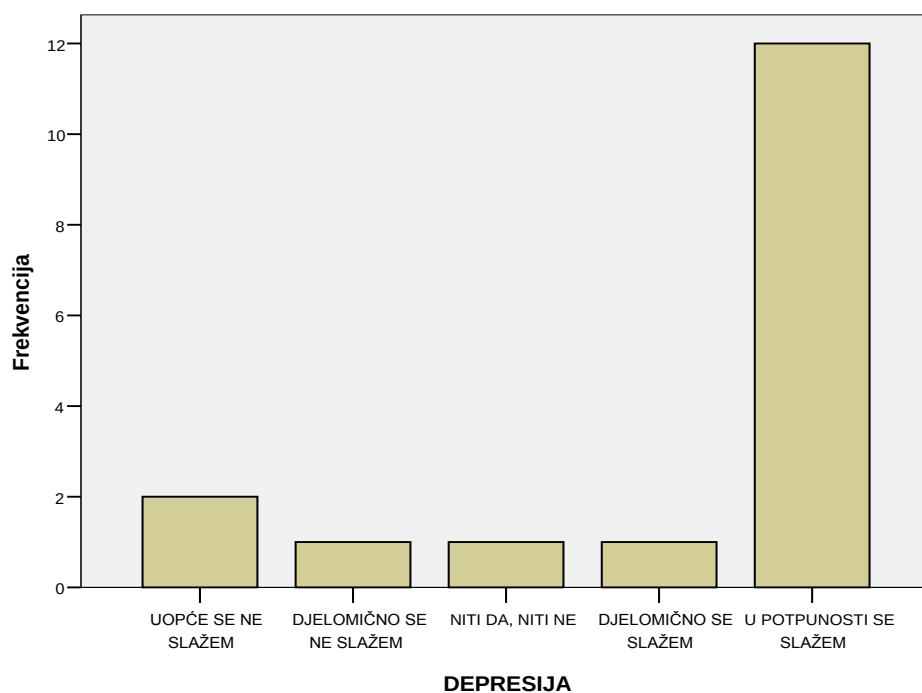
IZNENADNI NAPADI PANIKE

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	2	10,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	11	55,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

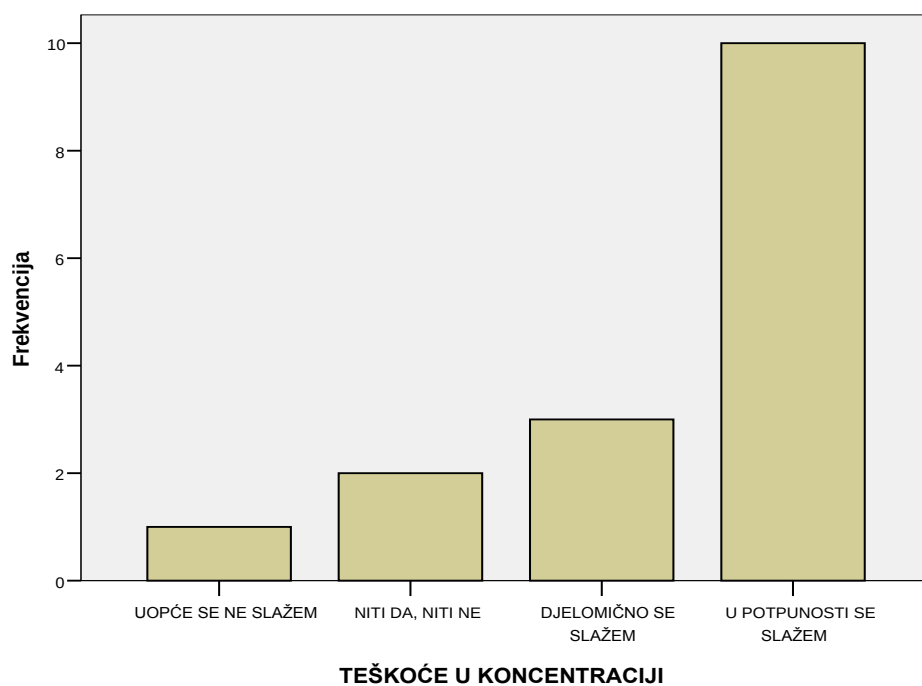
TJESKOBA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	3	15,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	10	50,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

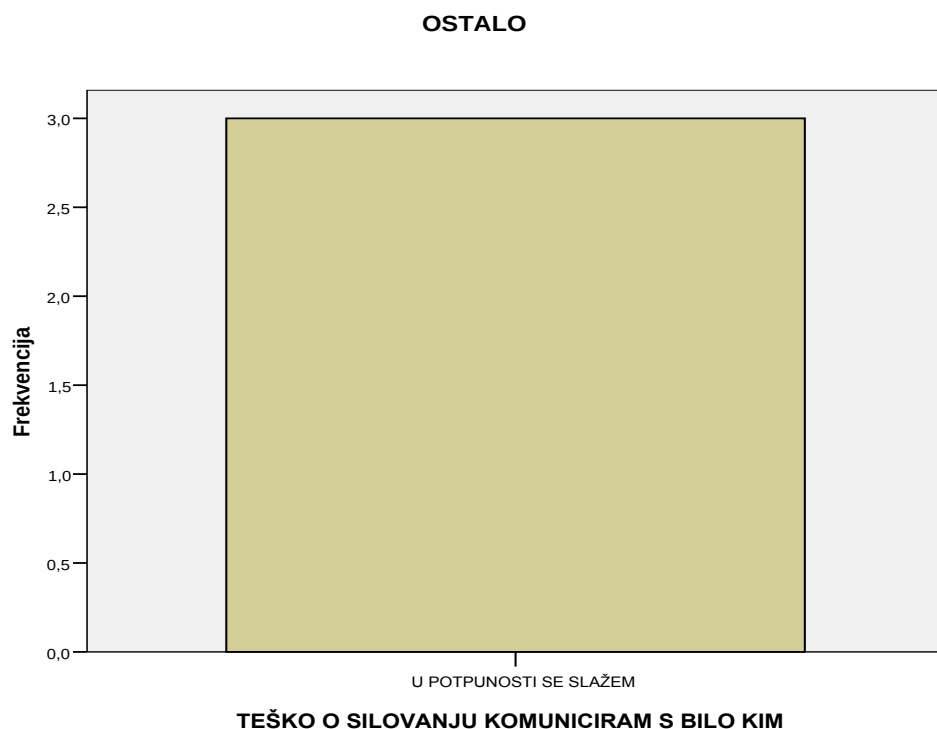
DEPRESIJA

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	2	10,0
DJELOMIČNO SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	1	5,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	1	5,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	12	60,0
Ukupno	17	85,0
Nedostaje	3	15,0
Ukupno	20	100,0

TEŠKOĆE U KONCENTRACIJI

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
UOPĆE SE NE SLAŽEM	1	5,0
NITI DA, NITI NE	2	10,0
DJELOMIČNO SE SLAŽEM	3	15,0
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	10	50,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

OSTALO - TEŠKO O SILOVANJU KOMUNICIRAM S BILO KIM

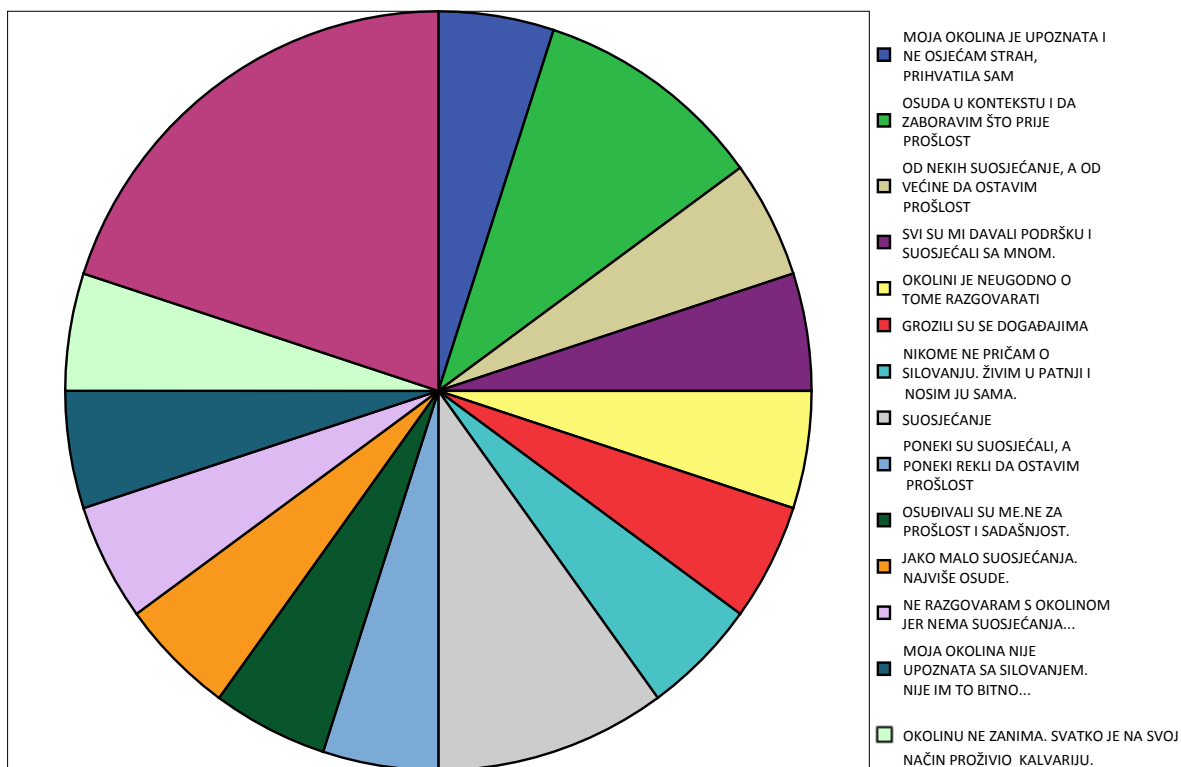
Vrijednost	Frekvencija	Postotak
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM	3	15,0
Nedostaje	17	85,0
Ukupno	20	100,0

Najčešći simptomi PTSP-a kod žrtava ratnog zločina silovanja kao što su vraćanje u mislima na silovatelja i silovanje, noćne more, depresija, tjeskoba, teškoće u koncentraciji i sl. pate većinu anketiranih. Nije im lako nositi se sa svojom traumom, no biva još teže kada je riječ o nerazumijevanju najbližih, okoline i društva uopće.

4.2.7.14. Reakcije okoline

Okolina i njezino (ne)razumijevanje su od velikog značaja za opće stanje žrtve nakon silovanja, a iz grafikona je vidljiva njihova najčešća reakcija.

KAKO BISTE OPISALI DOŽIVLJAJ OKOLINE KADA GOVORITE O SILOVANJU I PRIZNANJU ISTINE? JESTE LI DOŽIVJELI OSUDU ILI SUOSJEĆANJE...

KAKO BISTE OPISALI DOŽIVLJAJ OKOLINE KADA GOVORITE O SILOVANJU I PRIZNANJU ISTINE? JESTE LI DOŽIVJELI OSUDU ILI SUOSJEĆANJE?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
MOJA OKOLINA JE UPOZNATA I NE OSJEĆAM STRAH, PRIHVATILA SAM	1	5,0
OSUDA U KONTEKSTU I DA ZABORAVIM ŠTO PRIJE PROŠLOST	2	10,0
OD NEKIH SUOSJEĆANJE, A OD VEĆINE DA OSTAVIM PROŠLOST	1	5,0
SVI SU MI DAVALI PODRŠKU I SUOSJEĆALI SU SA MNOM	1	5,0

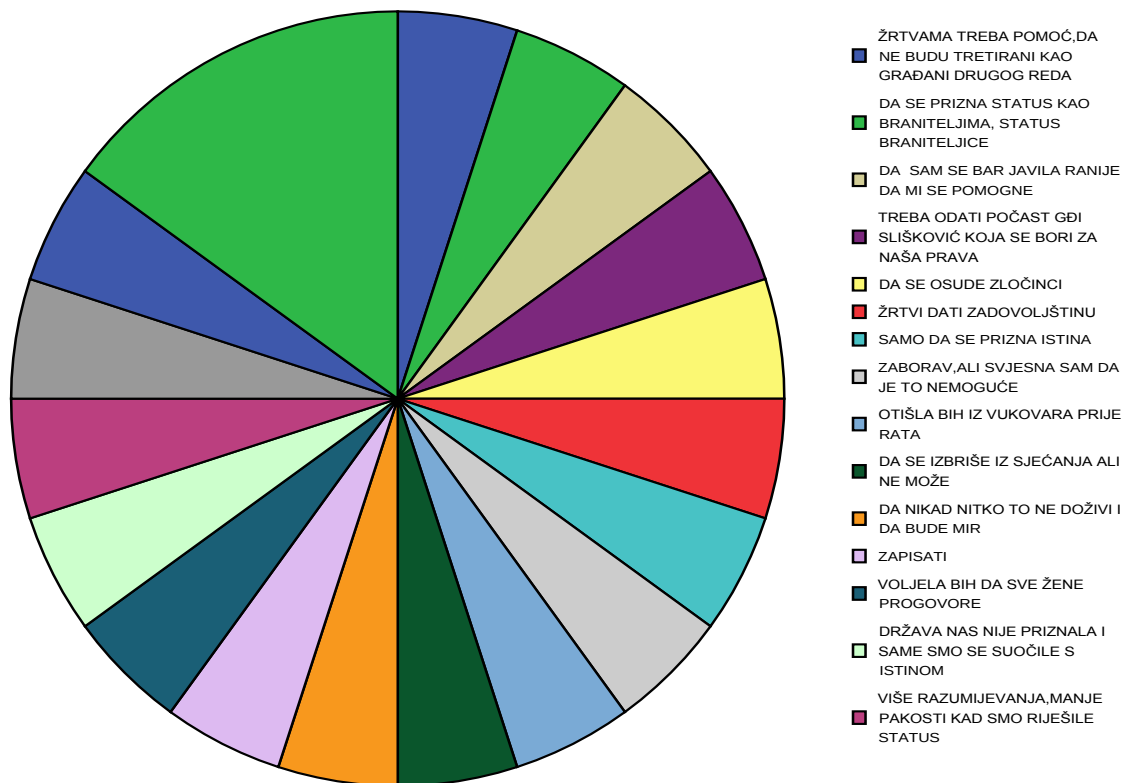
OKOLINI JE NEUGODNO O TOME RAZGOVARATI	1	5,0
GROZILI SU SE DOGAĐAJIMA	1	5,0
NIKOME NE PRIČAM O SILOVANJU. ŽIVIM U PATNJI I NOSIM JU SAMA.	1	5,0
SUOSJEĆANJE	2	10,0
PONEKI SU SUOSJEĆALI, A PONEKI REKLI DA OSTAVIM PROŠLOST	1	5,0
OSUĐIVALI SU MENE ZA PROŠLOST I SADAŠNJOST	1	5,0
JAKO MALO SUOSJEĆANJA. NAJVIŠE OSUDE.	1	5,0
NE RAZGOVARAM S OKOLINOM JER NEMA SUOSJEĆANJA...	1	5,0
MOJA OKOLINA NIJE UPOZNATA SA SILOVANJEM. NIJE IM TO BITNO	1	5,0
OKOLINU NE ZANIMA. SVATKO JE NA SVOJ NAČIN PROŽIVIO KALVARIJU	1	5,0
Ukupno	16	80,0
Nedostaje	4	20,0
Ukupno	20	100,0

Okolina uglavnom nema razumijevanja, a oni koji pokazuju suosjećanje, iz različitih razloga govore žrtvama da zaborave prošlost misleći i na silovanje. Budući da teret silovanja nose i danas, htjeli smo čuti od anketiranih što bi htjeli promijeniti, da mogu, po pitanju istine o žrtvama ratnog silovanja.

4.2.7.15. (Ne)moguće promjene

Iako vrijeme ne možemo vratiti, odgovori anketiranih govore puno o mogućim pomacima na bolje po pitanju istine o žrtvama silovanja.

**KADA BISTE MOGLI NEŠTO PROMIJENITI PO PITANJU ISTINE O ŽRTVAMA
SILOVANJA ŠTO BI TO BILO?**

**KADA BISTE MOGLI NEŠTO PROMIJENITI PO PITANJU ISTINE O ŽRTVAMA
SILOVANJA ŠTO BI TO BILO?**

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
ŽRTVAMA TREBA POMOĆ, DA NE BUDU TRETIRANI KAO GRAĐANI DRUGOG REDA	1	5,0
DA SE PRIZNA STATUS KAO BRANITELJIMA, STATUS BRANITELJICE	1	5,0
DA SAM SE BAR JAVILA RANIJE DA MI SE POMOGNE	1	5,0
TREBA ODATI POČAST GĐI SLIŠKOVIĆ KOJA SE BORI ZA NAŠA PRAVA	1	5,0
DA SE OSUDE ZLOČINCI	1	5,0

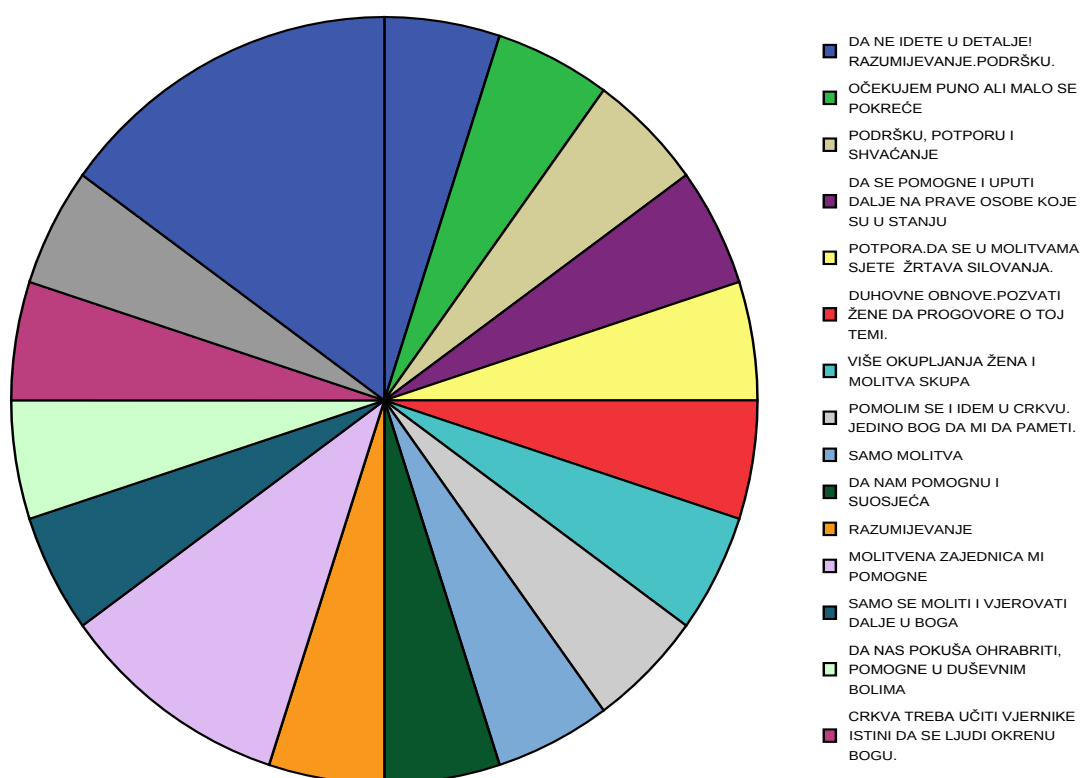
ŽRTVI DATI ZADOVOLJŠTINU	1	5,0
SAMO DA SE PRIZNA ISTINA	1	5,0
ZABORAV, ALI SVJESNA SAM DA JE TO NEMOGUĆE	1	5,0
OTIŠLA BIH IZ VUKOVARA PRIJE RATA	1	5,0
DA SE IZBRIŠE IZ SJEĆANJA ALI NE MOŽE	1	5,0
DA NIKAD NITKO TO NE DOŽIVI I DA BUDE MIR	1	5,0
ZAPISATI	1	5,0
VOLJELA BIH DA SVE ŽENE PROGOVORE	1	5,0
DRŽAVA NAS NIJE PRIZNALA I SAME SMO SE SUOČILE S ISTINOM	1	5,0
VIŠE RAZUMIJEVANJA, MANJE PAKOSTI KAD SMO RIJEŠILE STATUS	1	5,0
ISTINU TREBA ZNATI, POČINITELJE KAZNITI, A O ŽRTVI BRINUTI	1	5,0
ISTINU SAM KAZALA	1	5,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

Odgovori ispitanika su bili različiti, a svaki od njih govori o vlastitom iskustvu onoga sa čime se žrtva bori kao što su: (ne)razumijevanje okoline, kazna za počinitelja, briga o žrtvi i priznavanje statusa, a neki odgovori su bili u prirodi nemogućeg i toga je žrtva svjesna, a radi se o želji za zaboravom ili o odlasku iz Vukovara prije rata. Zadnje pitanje koje je bilo upućeno anketiranim je njihovo mišljenje i stav što očekuju od Crkve po pitanju pomoći osobama koje su proživjele pakao ratnog zločina silovanja, a odgovori su različiti.

4.2.7.16. Crkva i pomoć žrtvama silovanja

U anketi smo ostavili slobodno mjesto da ispitanici promisle i iznesu sami svoje viđenje Crkve kao vjerske ustanove čije je poslanje između ostalog, temeljem Riječi Božje i sakramenta, krijepiti umorne i opterećene.

ŠTO OČEKUJETE OD CRKVE KAO VJERSKE USTANOVE PO PITANJU POMOĆI OSOBAMA KOJE SU PROŽIVJELE PAKAO SILOVANJA I RATNIH ZBIVANJA?

ŠTO OČEKUJETE OD CRKVE KAO VJERSKE USTANOVE PO PITANJU POMOĆI OSOBAMA KOJE SU PROŽIVJELE PAKAO SILOVANJA I RATNIH ZBIVANJA?

Vrijednost	Frekvencija	Postotak
DA NE IDETE U DETALJE! RAZUMIJEVANJE. PODRŠKU.	1	5,0
OČEKUJEM PUNO ALI MALO SE POKREĆE	1	5,0
PODRŠKU, POTPORU I SHVAĆANJE	1	5,0

DA SE POMOGNE I UPUTI DALJE NA PRAVE OSOBE KOJE SU U STANJU POMOĆI	1	5,0
POTPORA. DA SE U MOLITVAMA SJETE ŽRTAVA SILOVANJA.	1	5,0
DUHOVNE OBNOVE. POZVATI ŽENE DA PROGOVORE O TOJ TEMI.	1	5,0
VIŠE OKUPLJANJA ŽENA I MOLITVA SKUPA	1	5,0
POMOLIM SE I IDEM U CRKVU. JEDINO BOG DA MI DA PAMETI	1	5,0
SAMO MOLITVA	1	5,0
DA NAM POMOGNU I SUOSJEĆAJU	1	5,0
RAZUMIJEVANJE	1	5,0
MOLITVENA ZAJEDNICA MI POMOGNE	2	10,0
SAMO SE MOLITI I VJEROVATI DALJE U BOGA	1	5,0
DA NAS POKUŠA OHRABRITI, POMOGNE U DUŠEVNIM BOLIMA	1	5,0
CRKVA TREBA UČITI VJERNIKE ISTINI DA SE LJUDI OKRENU BOGU.	1	5,0
DOSTA NAS PODRŽAVAJU	1	5,0
Ukupno	17	85,0
Ukupno	20	100,0

Očekivanja od Crkve kao vjerske ustanove su različita, a svode se na podršku, razumijevanje, ohrabrenje, više okupljanja, duhovnih obnova, a neke žrtve žele da se ne ide u detalje. Nakon mnogih pitanja i različitih ponuđenih kao i samostalno kreiranih i iznesenih odgovora, slijedi kritički osvrt s obzirom na dobivene odgovore i obradu podataka.

4.2.7.17. Kritički osvrt

Područje ispitivanja ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije vrlo je zahtjevno za provođenje, a u većini slučajeva povezano je s glavnim poteškoćama prilikom priznavanja činjenice silovanja.

Anketa *Ratni zločin silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije te pokušaj pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama istog* (neobjavljen rukopis) korišten u ovom istraživanju, sastavila je studentica i provela u udruzi *Sunčica* (2016.) u svrhu istraživanja te je korišten prvi put u ovom istraživanju.

Uzorak koji se sastoji iz elemenata, naziva se prigodni uzorak, dakle, osobe koje su nam bile *pri ruci* i voljne, odgovarale su na anketu. Interpretacija s obzirom na spol je vrlo diskutabilna jer istraživanja pokazuju da muškarci teže govore i priznaju iskustva seksualnog zlostavljanja. Uzorak je prigodan i ne može se smatrati reprezentativnim jer nemamo podatke koliko se zaista žrtava nalazi na području Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Problem valjanosti rezultata u ovom istraživanju može biti u korištenju upitnika koji se temelje na samoizvješću sudionika. Takva metoda nameće pitanje iskrenosti i objektivnosti sudionika, mogućih iskrivljavanja te neprepoznavanja vlastitih navika i ponašanja. Stid se naziva osnovnom emocijom jer, pošto se internalizira, on sputava sve druge emocije i formira stavove žrtava koji su obojeni stidom i strahom. Ovo istraživanje je omogućilo produbljeno razumijevanje potreba žrtava kao glavnih sudionika pružanja psihosocijalne i duhovne pomoći.

Treba napomenuti da je uzorak u ovom istraživanju relativno mali (20 sudionika sudjelovalo je u ispunjavanju upitnika) te je potrebno usporediti rezultate sa sličnim istraživanjima koja su provedena na sličnu temu. Sudionici ankete su bili motivirani za sudjelovanje u istraživanju što se vidjelo iz njihovih komentara na kraju ankete.

4.2.7.18. Zaključak

Vidljivo iz detaljno obrađenih podataka na temelju ankete je činjenica da žrtve ratnog silovanja još uvijek pate od mnogih posljedica i suočavanja s istinom o toj traumi općenito. Većina ispitanika bila je izložena svim vrstama silovanja: psihičkim, verbalnim, fizičkim i seksualnim. Uglavnom nisu bile izručene grupnim silovanjima i većina ih je izručivana istim agresorima o kojima većinski misle da je silovatelj narcisoidan agresor željan dominacije nad žrtvom i njezinim poniženjem te činom silovanja želi izvršiti genocid nad hrvatskim narodom.

Ova skupina ispitanih žrtava ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata, uglavnom nije silovana pred obitelji osim manjine čija je obitelj morala nazočiti silovanju. Dominantni osjećaji nakon ovih traumatskih događaja su: sram, ljutnja, krivnja, napetost, poremećaji ishrane i sna, depresija, očaj, poniženje, tuga, praznina, a kod nekih je prisutna i želja za osvetom. Većina ispitanih bila je u braku a velike poteškoće su im stvarale šutnja o istini, zatvaranje u sebe, teškoće pri stupanju u spolne odnose, nepodnošenje dodira i sl. Uglavnom su istinu o silovanju same izrekle supružnicima ili ju je čuo od drugih žrtava. Od onih koji su odgovorili na pitanje, gotovo je polovica doživjela rastavu braka nakon zločina silovanja.

Glavne poteškoće s kojima se nose su stid, sramota, pitanja i nerazumijevanje okoline. Da istinu prihvate i izreknu uspjeli su uz dolazak gđe Marije Slišković u njihove živote ili u razgovoru s osobom koja je također silovana. Članovi obitelji uglavnom nisu htjeli razgovarati o silovanju smatrajući da je tako lakše ili su čak žrtvu ušutkavali. Društvo ih uglavnom ne razumije, a oni koji im izriču suosjećanje, također im daju i savjet da zločin silovanja ostave u prošlosti. Strategija u suočavanju s istinom i posljedicama je različita, a većini je pomogao razgovor sa ženama koje su proživjele istu tragediju, radna terapija te odlazak na hodočašća i duhovne obnove, a manjem broju pomogla je farmakologija, psihijatar i sakrament ispovijedi.

Kao najčešći simptomi PTSP-a navode se: nesanica, sjećanje i vraćanje u mislima na silovatelja i čin silovanja, noćne more, nagle promjene raspoloženja, teškoće u koncentraciji, tjeskoba, iznenadni napadi panike i depresija.

Od Crkve kao vjerske ustanove očekuju pomoć molitvenih zajednica, razumijevanje i podršku, više okupljanja i molitava kao i hodočašća, duhovne obnove i ohrabrivanje žrtava da progovore, upućivanje na prave osobe, a neke *očekuju puno a pokreće se malo* te da se ne ide u detalje.

4.2.8. Važne teme izvan dosega ankete

Osim ankete, imala sam priliku i u neformalnom intervjuiranju i aktivnom slušanju oslušivati i usmjeriti pažnju na sugovornike bilježeći njihove odgovore i ponašanja te tako doprijeti do interesa i najvažnijih istina koje muče članice Udruge *Sunčica* i vjerojatno sve osobe koje žive s traumatskim iskustvom i posljedicama ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata. Na taj način omogućeno je kvalitativno istražiti važne činjenice koje će biti iznesene u daljnjem tekstu.

Pitanja kao i odgovori javljali su se spontano kao i ideje i konstruktivni prijedlozi koji su se rađali nadovezujući se jedni na druge. Govoreći o samom činu silovanja, smatraju kako je to najgori zločin protiv čovjeka i čovječnosti. Prvenstveno što muči većinu intervjuiranih je abolicija kojom se niječe ratni zločin silovanja kao djelo koje za sobom vuče potrebu kaznenog postupka. Uspoređuju stanje u Republici Hrvatskoj i konkretno u gradu Vukovaru gdje javne službe obavljaju oni koji su do jučer silovali vukovarske žene i majke, sa stanjem u drugim državama gdje to nije zamislivo te spominju zakonodavstvo Međunarodnog suda koje o silovanju govori kao o načinu ratovanja i samim time kaznenim djelom. Zbog loše politike smatraju da nema točnih podataka o ukupnom stradanju, o broju nestalih i ubijenih. Na taj način su povrijeđena međunarodna prava, a žrtvi se niječe izvršeni zločin i pravo na zadovoljštinu.

Nakon okrutnog čina silovanja, od strane neprijateljske vojske, uslijedio je drugi zločin: ignoriranje žrtava pred zakonom, abolicija, nerazumijevanje pa i osuđivanje od okoline i najbližih. Neke od žrtava su smogle snage i priznale istinu, a pomak ka otkrivanju istine je pokrenut osnivanjem Zaklade *Sunčica* i pojavom gđe Marije Slišković, upraviteljice Zaklade, čijim zaslugama su se žrtve Domovinskog rata okupile i bivale potaknute hrabrošću i istom sudbinom članica, progovoriti o zločinu silovanja tijekom Domovinskog rata. Zaklada kontinuirano prikuplja svjedočanstva i upoznaje javnost s istinom o silovanju i ratnim zločinima, prezentira dokumentacijske materijale, dogovara filmske i književne produkcije, organizira tribine i okrugle stolove i na razne druge načine bori se za istinu. Ohrabrene svjedočanstvom članice se odvažavaju progovoriti o vlastitom traumatskom iskustvu te je većina njih i pred zakonom dobila zadovoljštinu, no naglašavaju kako je materijalna naknadna sporedna te da je ona tek pisana potvrda o priznavanju izvršenog zločina pa time u većini stvara osjećaj zadovoljštine. Pozivaju sve one koji su silovani, bili muškarci bile žene da progovore, da uđu u zajednicu istih, da istinu šire svojem narodu i svijetu te da i pred zakonom potraže zadovoljštinu. Napominju kako je važno prići žrtvi jer će vrlo vjerojatno ona i dalje šutjeti i trpjeti ukoliko se ne nađe pravi put do nje.

Zalaganjem spomenute Zaklade izglasan je *Zakon o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu*⁷⁵ koji je doživljen kao velik pomak u slučaju zadovoljštine za žrtve ratnog silovanja.

⁷⁵ Usp. <https://www.zakon.hr/z/794/Zakon-o-pravima-%C5%BErtava-seksualnog-nasilja-za-vrijeme-oru%C5%BEane-agresije-na-Republiku-Hrvatsku-u-Domovinskom-ratu> (17. listopada 2016.)

5. PRUŽANJE PSIHOSOCIJALNE I DUHOVNE POMOĆI ŽRTVAMA RATNOG ZLOČINA SILOVANJA

Potiskivanje osjećaja i sjećanja tijekom niza godina rezultiralo je razaranjem osobnosti i teškim duševnim patnjama. Da bi se ublažile posljedice zločina ratnog silovanja ali i spriječile još razornije epizode po pitanju duhovnog, duševnog, psihičkog i fizičkog zdravlja, trebalo bi otvoreno razgovarati o samom zločinu i njegovim posljedicama najprije sa stručnim osobama te predstavnicima i članovima udruženja koji brinu o žrtvama ratnog zlostavljanja. Zato je važno da se na sve načine putem svih medija, moderne tehnologije i stručnih predavanja ali i svjedočanstvima onih koji su progovorili, motiviraju i ohrabre oni koji još nisu da progovore o proživljenom zločinu kako bi najprije pomogli sebi a potom i drugima te na vidjelo iznijeli istinu.

5.1. Potreba pružanja psihosocijalne pomoći

Traumatska iskustva, zbog svoje iznenadnosti i jačine, ljude dovode u stanje bespomoćnosti i straha, no dugoročno i do nesigurnosti u životu i besmisla istoga. Zato je važno prilikom pružanja podrške i pomoći različitim metodama i kontinuiranim radom vratiti osjećaj sigurnosti i povjerenja u svijet i u život, integrirajući traume u vlastito životno iskustvo.⁷⁶

Da bi žrtva u tome uspjela, potrebna joj je psihosocijalna pomoć stručnjaka, ali i čitave društvene zajednice. Psihosocijalna pomoć je proces psihičkog i socijalnog osnaživanja pojedinca, njegove obitelji i čitavog okruženja kako bi u sebi i okolini pronašao načine za uspješno suočavanje sa stresom i prevladavanje krize i traumatskog iskustva, te postupno izgradio zdrav način života. Budući da se radi o zahtjevnom procesu u kojem sudjeluju i žrtva i pomagač, potrebno ga je kvalitetno planirati, programirati, smišljeno voditi i pružiti pomoć.⁷⁷

Proces oporavka kod svih vrsta zločina, ponajprije kada je riječ o silovanju, vrlo je dug i mukotrpan proces, a uspješniji je ukoliko žrtva ima podršku i razumijevanje društvene zajednice. Bitnu ulogu u neutraliziranju i ublažavanju negativnih posljedica ratnih trauma može imati socijalna odnosno društvena podrška kroz različite oblike: informacijska i

⁷⁶ Usp. L. ARAMBAŠIĆ (ur.), *Psihološke krizne intervencije: psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja...*, str. 26-29., M. SZENTMARTONY, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija*, Glas Koncila, Zagreb, 2009., str. 206-208.

⁷⁷ Usp. D. AJDUKOVIĆ, Planiranje, programiranje i vođenje psihosocijalne pomoći, u: J. PREGRAD (ur.), *Stres, trauma, oporavak*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1996., str. 247-255.

materijalna pomoć, stručna pomoć, simbolična potpora i u najmanju ruku barem razumijevanje i suosjećanje.

Tijekom Domovinskog rata, nakon izvještaja o seksualnom nasilju nad ženama, ali i muškarcima kao ratne strategije, na vidjelo su izašli različiti stavovi po pitanju (ne)podrške društvene zajednice: iako su u nekim mjestima organizirani prihvat žrtava kao i tretman od strane liječnika i drugih stručnjaka, pravog razumijevanja širokog spektra te sveobuhvatni i organizirani tretman na svim razinama ljudskog postojanja je izostao. Tako su nakon jednog traumatskog iskustva silovanja uslijedila dodatna: nerazumijevanje od strane okoline, teške materijalne prilike, nepravda u zakonskom smislu, sudska ročišta tijekom kojih su žrtve gledale svoje silovatelja i kroz svjedočenje ponovno proživljavale muku silovanja. Iako je velik broj onih koji su progovorili, značajan broj još uvijek šuti kako bi izbjegli dodatna ispitivanja, sram, nerazumijevanje i suočavanje s potisnutim emocijama i sjećanjima na osobnoj razini kao i priznanje pred članovima obitelji i nerazumijevanje od strane društvene zajednice.

S problematikom socijalne note, žrtve ratnog zločina silovanja se i danas teško nose. Vidljivo je kako se na razne načine suočavaju i nose sa svojom tragedijom no mnoge su potvrdile kako im najveću poteškoću stvaraju upravo načini suočavanja i nošenja s traumom njihovih najbližih, a uloga obitelji u oporavku žrtve ima veliki značaj.⁷⁸ Mnoge žrtve nisu nikad razgovarale s članovima obitelji o ratnom zločinu silovanja, iako i članovi obitelji i žrtve znaju da se istina na taj način samo potiskuje. Neke od žrtava su čak bile ušutkivane od strane ukućana i članova obitelji da o silovanju ne govore, da se *to* i drugima dogodilo pa da su preživjeli, da ne navlače sramotu na svoga supruga i na obitelj tražeći zakonsko pravo i kaznu silovatelju. Supružnici nekih članica Udruge koje su i pred zakonom dobile zadovoljštinu, i danas misle kako su o silovanju njihove žene ipak trebale šutjeti. Žrtvama je teško s ukućanima, a nerijetko i od društva doživljavaju osudu i nerazumijevanje te ih se etiketira, o silovanju neki govore kao o nečem što su žrtve zaslužile, same uzrokovala ili barem da su mogle izbjeći i sl.⁷⁹

Žrtvama ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata potrebna je pomoć društva kako bi vratile samopoštovanje, samopouzdanje, vratile životu smisao,⁸⁰ a sebi dostojanstvo,

⁷⁸ Usp. M. MITROVIĆ, M. ŠIMEK, *Trauma i samopomoć*, Edukacijska kuća Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Osijek, 2004., str. 16.

⁷⁹ Usp. J. ČAČIĆ-KUMPES, *Kultura, etničnost, silovanje....*, str. 101.

⁸⁰ Usp. P. M. ZULEHNER, *Pomozite ljudima živjeti*, Biskupijski ordinarijat, Đakovo, 1986., str. 41.

iako im to dostojanstvo, prema riječima pape Ivana Pavla II., nije oduzeto, jer je ono u biti ljudske osobe i neotuđivo.⁸¹

Svoj glas protiv zločina silovanja među prvima je podigao kardinal Franjo Kuharić uspoređujući žrtve zločina silovanja s mučenicima, naglašavajući kako žrtve nisu nikad izgubile dostojanstvo nasiljem jer mučenik ne gubi dostojanstvo, a onaj tko nema dostojanstvo u toj priči jedino je nasilnik.⁸² Ipak, žrtve osjećaju da su im čast i dostojanstvo oduzeti ili barem otuđeni te zato društvena zajednica treba učiniti što je god moguće da im se oduzeto vrati.

Osim žrtvama, vidljiva je velika potreba psihosocijalne i duhovne pomoći i članovima obitelji koji se jako teško nose s raznim posljedicama traumatskog iskustva ratnog zločina silovanja njihovih najbližih, prvenstveno majki, žena i djece, ali i muškaraca koji se prema mišljenjima mnogih još teže nose sa stvarnošću.

Zato je daljnji rad usmjeren na ukazivanju potrebe te prijedlozima pružanja duhovne pomoći žrtvama ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata kao i članovima njihovih obitelji.

5.2. Potreba pružanja duhovne pomoći

Crkva, kao vjerska ustanova, pozvana je svakom čovjekom a posebno onom u potrebi i nevolji te egzistencijalnim problemima, pružiti ruku pomoćniku i u svjetlu vjere pomoći da se izdigne iz mulja zla. U tom smislu vrlo je važno istaknuti pozitivan utjecaj religioznosti i religioznih praksi u vidu sakramenata, prvenstveno sakramenta pomirenja i euharistije, duhovnih obnovi i vježbi, osobne i zajedničke molitve, meditacije i sl., na duševno zdravlje čovjeka. Cilj ovog poglavlja je dati smjernice za duhovnu pomoć žrtvama općenito a prvenstveno žrtvama ratnog zločina silovanja.

5.2.1. Pastoralna skrb

Duhovna pomoć žrtvama ratnog zločina silovanja kao jedan od važnih mehanizama i oblika suočavanja s traumatskih iskustvom, svoj put vidi u osmišljavanju patnje i traženju puta za cjelovitost osobe koja je rastrgana u sebi. Osjećaji mržnje prema silovatelju, bijesa jer se zločin dogodio i jer se nije mogao izbjeći, manje vrijednosti jer je nad osobom učinjen neljudski čin, često se odražavaju i na krive slike o Bogu.

⁸¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem – O dostojanstvu i pozivu žene*, KS, Zagreb, 1989., br. 29.

⁸² Usp. J. MARTINČEVIĆ, Razgovor s kardinalom Dr. Franjom Kuharićem, u: *Novi Vjesnik*. 20. prosinca 1992., str. 3.

Pastoralna skrb je potrebna, ali tek uz psihoterapijsku podršku i pomoć. Žrtve ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata pomoć trebaju od stručnih osoba, ali i od svećenika kao duhovnih vođa.

Članice Udruge *Sunčica* spomenule su nekoliko svećenika u samom Vukovaru koji su im bili od duhovne pomoći i uvijek na raspolaganju, ali i naglasile potrebu kako je potreban sustavan i kontinuiran rad i na duhovnom planu i području. Manji broj intervjuiranih žrtava seksualnog zlostavljanja u Domovinskom ratu govori o iskustvu osude i od strane svećenika u sakramentu ispovijedi gdje su dobile savjet da sa životom krenu dalje, a zločin silovanja ostave u prošlosti. Istaknule su važnost pojedinih svećenika koji su im pružili potporu najprije kroz vid saslušanja i suosjećanja te kroz upućenu riječ vjere. Važna im je vjerska pouka u kojoj čovjek očima vjere gleda život, sve njegove ljepote i teškoće, svoju prošlost, sadašnjost i budućnost,⁸³ a upravo u religioznoj dimenziji uviđaju potrebu samopomoći i pomoći svim žrtvama ratnog stradanja. Duhovna pomoć je viđena u integraciji kršćanskog opraštanja i nošenja vlastitog križa. No, da bi bila duhovno izliječena, žrtva mora najprije uvidjeti središta *duhovne bolesti* kako bi ju znala ciljano liječiti.

Duhovne bolesti, uzrokovane raznim traumatskim događajima, onemogućuju čovjeku upravljati slobodno svojim životom jer žrtva živi s posljedicama istih. Iz toga razloga potrebno je liječiti početke, odnosno uzročnike bolesti kako bi čovjek bio radostan, čist i slobodan od svih oblika zala. U procesu ozdravljenja imamo tri aktera: liječnika, odnosno čovjeka vjere koji je u prijateljstvu s Isusom, lijek, odnosno Isusa u nama i čovjeka kojega liječimo.⁸⁴ No, kao i u drugim vidovima pomoći tako i kod duhovne, možemo pomoći samo onoj osobi koja pomoć želi. Žrtva treba sama uvidjeti i priznati ranu te oprostiti onima koji su joj ranu nanijeli. Cilj je sve ono što je uzrokovalo duhovnu bolest preobraziti snagom vjere i Riječi Božje u duhovni mir i radost. Da bi osoba uspjela, potrebna joj je pomoć stručnjaka, ali i grupna podrška koju prvenstveno čine članovi obitelji i prijatelja te čitava župna zajednica. Duhovno pomoći može svaki vjernik koji aktivno sluša sugovornika, u ovom slučaju žrtvu

⁸³ Usp. A. VOLENIK, Pomoć žrtvama seksualnoga nasilja - pastoralno-psihološki vidici i smjernice, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 70 (2015) 3, str. 353-364.

⁸⁴ Načini pružanja pomoći žrtvama mogu biti u pristupima Kristoterapije kao metode samopomoći i terapijske metode (usp. B. J. TYRRELL, *Kristoterapija: kako ozdraviti pomoću ozdravljenja*, UPT, Đakovo, 1996.); logoterapije kao liječenja smislom (usp. Ž. PULJIĆ, Franklova logoterapija – liječenje smislom, u: *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 14 (2005) 4-5, str. 885-902.; M. SZENTMARTONY, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija...*, str. 116-117.;) te hagioterapije koja kroz pomoć i podršku ide ka ozdravljenju ljudske osobe (<http://www.hagioterapija-split.hr/> (preuzeto 24. lipnja 2017.)).

ratnog zločina silovanja. Aktivno slušanje⁸⁵ žrtve kao sugovornika podrazumijeva postavljanje pitanja (u kojem se pokazuje interes i usmjerava razgovor), olakšavanje razgovora (kroz potvrdu i uvažavanje), pojašnjavanje nejasnih tvrdnji (u kojoj se traži dodatno pojašnjenje), prepoznavanje neizrečenih misli i osjećaja koji su često skriveni (npr. stid, bijes, ljutnja i sl.), reflektiranje (koje podrazumijeva pomoć sugovorniku da sam sebe čuje i razumije kroz ponavljanje ključnih riječi i imenovanje vidljivih emocija kod sugovornika), parafraziranje (kao preoblikovanje izrečenog) te sažimanje (koje uključuje pojašnjavanje, reflektiranje i parafraziranje, zaključke, dogovore i ciljeve). Vještinom aktivnog slušanja pokazujemo razumijevanje, odgovaramo na izrečeno, potičemo osobu da izrekne više emocija, posvjesti i izrekne svoj problem, osnažujemo žrtvu da problem riješi te izgrađujemo odnos povjerenja s njom. Izrečenom problemu prilazimo s vjerske strane pružajući žrtvi poruku spasenja po oprostjenju i nošenju vlastitog križa. Budući da Crkva kroz Riječ Božju nudi poruku spasenja, traumatski događaji u osobi bivaju prorađeni, a žrtvi donosi novi smisao i nadu u dobro. No, i tu je vrlo važna podrška vjernika i Crkve kao zajednice koja moli, vjeruje i jača smisao življenja.⁸⁶ Crkva upravo u ovim najranjivijim mjestima pronalazi potrebu dušobrižničke brige koja je tema daljnjeg rada.

5.2.2. Dušobrižništvo

Dušobrižništvo podrazumijeva duhovno praćenje i podupiranje pojedinca u vjerskom i životnom smislu, a provode ga svećenici, redovnici, đakoni i pastoralni djelatnici. Za cilj ima posvetiti čovjekov život po susretu s Kristom. Dušobrižničkim tretmanima nije cilj oslobađanje od neke psihičke smetnje, nego čovjeka i njegov život posvetiti po susretu s Kristom kroz sakramente, molitvu, biblijski pastoral i sl. No, i u dušobrižništvu kao duhovnoj pomoći potrebno je sagledati čovjeka kao cjelinu i biti svjestan da je duhovna pomoć, iako vrlo važna, samo jedna od načina pomoći da se žrtva nosi s traumatičnim iskustvom. Isto tako ta stvarnost interdisciplinarnosti može potaknuti crkvene djelatnike na dodatnu izobrazbu po pitanju pomoći čovjeku kao cjelovitom biću.

Žene žrtve Domovinskog rata naglasile su važnost duhovnog vodstva svećenika koji već svojom pojavom ulijeva nadu u smisao života. Smatraju kako svećenik može potaknuti mnoge da se otvore i iznesu istinu na vidjelo, a prvi korak je priznanje istine u sakramentu ispovijedi.

⁸⁵ Usp. M. SZENTMARTONY, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija...*, str. 83-86.; R. NELSON-JONES, *Praktične vještine u psihološkom savjetovanju i pomaganju*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007., str. 135-157.

⁸⁶ Usp. I. ŽIVKOVIĆ, S. VULETIĆ, Ekleziogene neuroze u psihopatološkim oblicima religioznosti, u: *Društvena istraživanja* 92 (2007) 6, str. 1281.

Od svećenika kao čovjeka vjere očekuju poruku utjehe i nade te vjersku pouku kroz propovijedi i uopće. On je taj koji može potaknuti i zajednicu vjernika da stvori pogodno ozračje osobi koja je zbog traumatskog iskustva izgubila povjerenje u sebe i u druge.⁸⁷ Da bi žrtva povjerenje vratila i uopće duhovno ozdravila, potrebno je najprije u duhu vjere oprostiti.

5.2.3. Opraštanje kao put ozdravljenja

Ratni zločin silovanja predstavlja najbrutalniji oblik nasilja koji kod žrtve ostavlja trajne i teške posljedice. Žrtva često osjeća svu prisutnost zla kojoj traži uzrok, ali i postavlja pitanje zašto se zlo baš njoj dogodilo. Već od prvih stranica Sveto Pismo pokušava dati odgovor na egzistencijalno pitanje postojanja zla u svijetu i patnje nedužnih. Uzrok svih zala možemo vidjeti u zloupotrebi slobode koju je Bog dao čovjeku. U toj slobodi vidljiv je rušilački odnos prema drugom čovjeku i svemu stvorenomu. U Domovinskom ratu, i ratu općenito, to zlo poprima posebno monstruozne oblike obavijene nekim ideološkim i nacionalnim velom. Mnoga zla u Domovinskom ratu učinjena su na svim razinama ljudskog postojanja. Žrtve s brojnim posljedicama žive i danas, no pitanje koje se postavlja je kako oprostiti i nadići zlo te kako i sam u želji za osvetom i pravdom ne postati zločinac. Jedini pravi odgovor viđen je u teologiji križa koja u patnji i boli vidi priliku za otkupljenje te rast u vjeri. Jedini pravi primjer je sam Isus koji potpuno nevin prihvaća križ i optužbe i svo zlo svijeta uzima na sebe. U ljubavi on oprašta svima koji su mu zlo nanijeli. Iako je put opraštanja jako trnovit i težak, on je jedini put duhovnog ozdravljenja žrtava ratnog zločina silovanja, a taj put nam je utro naš Učitelj.

Koliko god bilo teško, a nekim žrtvama ratnog zločina silovanja i nezamislivo, važno je oprostiti što ne podrazumijeva odustajanje od traženja zadovoljštine za počinjeni zločin. Kad je riječ o *opraštanju*, treba biti vrlo obazriv.⁸⁸ Oprostiti ne znači opravdati i nijekati zločin i njegove posljedice. Kad opraštamo u duhu vjere, tada mijenjamo gledište: nepravdu naneseu žrtvi prenosimo i na sud povjeravamo Višemu sudu te se oslobađamo želje za osvetom pri čemu umjesto gorčine prihvaćamo svoj teški križ kojeg je prouzročila druga osoba. U kršćanskoj vjeri govor o oprostu zauzima vrlo važno mjesto, no žrtve često osjećaju da se nad njima ponovno vrši zločin jer one trebaju oprostiti dok počinitelj nije bio u stanju niti zatražiti oprost ili barem priznati krivnju. Ako i žele oprostiti, žrtve to najprije čine s ciljem kako bi zločin silovanja ostavile u prošlosti i nastavile dalje s normalnim životom. No, treba

⁸⁷ Usp. I. ŽIVKOVIĆ, S. VULETIĆ, Ekleziogene neuroze u psihopatološkim oblicima religioznosti, u: Društvena istraživanja 92 (2007) 6, str. 1281.

⁸⁸ Usp. file:///C:/Users/kk/Downloads/BS_1_08_Tokic%20(1).pdf (15. svibnja 2017.)

naglašavati žrtvi da je oprostiti važno zbog nje same, a ne zbog počinitelja jer će se kroz proces opraštanja osloboditi snažnih negativnih emocija vezanih uz ratni zločin silovanja, a ispuniti svoju nutrinu mirom. Iako grijeh i zločin ratnog silovanja treba imenovati kao takvog te ga Crkva kao vjerska ustanova ne odobrava, treba voditi računa da su i silovatelji žrtve nekog oblika zlostavljanja te konačni sud prepustiti Začetniku i Dovršitelju svega, a čin oprostjenja pripisati natprirodnom događaju koji je izazvan božanskim djelovanjem.⁸⁹ Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Gaudim et spes* na jednom mjestu nabroja razne oblike ljudskog dostojanstva, ali progovara i o samom počinitelju: *...sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevoljno samoubojstvo; sve što potvrđuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile; sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, proizvoljna hapšenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim, nedostojni uvjeti rada, gdje se s radnicima ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s prostim sredstvima zarade: svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću.*⁹⁰

Kako bi na putu oprostjenja i duhovnog ozdravljenja uopće žrtve ustrajale, potrebno je osmisлити pastoralne smjernice za rad sa žrtvama ratnog zločina silovanja koje su tema završnog dijela ovog rada.

5.2.4. Smjernice za pastoralni rad

Iz dosadašnjeg rada vidljivo je kako su se žrtve ratnog zločina silovanja izborile za pravnu, medicinsku i psihološku pomoć, no ono što nedostaje za cjelovito ozdravljenje ljudske osobe je duhovna pomoć jer je potrebno samu patnju i posljedice ratnog zločina silovanja pročistiti kroz oči vjere. Uloga religije uopće, a posebno kršćanstva kao i poslanja Crkve, se očituje upravo u iskazanoj brizi za čovjeka u nevolji: biti uz čovjeka, savjetovati ga, uputiti, podržati, a ponekad samo biti blizu, aktivno saslušati žrtvu i moliti za nju i s njom. Osim praktične pomoći, čovjek vjernik je pozvan temeljem riječi Božje usredotočiti se na čovjeka i njegov konkretan problem te mu u svjetlu vjere pomoći da se izdigne. Temelj poslanja Crkve počiva na Isusovom nalogu da učenici idu po svem svijetu i naviještaju evanđelje svakom stvorenju

⁸⁹ Usp. M. HANCOCK, K. B. MAINS, *Child Sexual Abuse*, Highland Books, Crowborough, 1993., str. 64-66.

⁹⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti...*, str. 655. (GS br. 27.).

(usp. Mk 16, 15).⁹¹ Pastoralna skrb se sastoji od brige jednog za drugog (usp. 1 Kor 12, 25) kao i za sve ljude (usp. 2 Kor 11,28). Motivirana je brigom za čovjeka te se služi evanđeljem i evanđeoskim sredstvima kako bi pomogla, savjetovala i spašavala one kojima je pomoć potrebna. U duhovnim nagovorima i svim oblicima duhovnosti vrlo je važno svaki put se iznova vraćati na biblijske izvore i u Svetom Pismu pronalaziti snagu i smisao, kako za žrtve tako i za članove njihovih obitelji.

Pastoralna skrb je na poseban način potrebna žrtvama ratnog zločina silovanja koje podrazumijeva zlostavljanje na više razina. Pomoć je potrebna ne samo žrtvi, nego članovima obitelji ali i cijelom društvu koje je također ranjeno tim velikim zlom. Iako *Katekizam katoličke crkve* ističe kako je vjera osobni čin odnosno slobodan čovjekov odgovor na poziv Boga koji se objavljuje, nastavlja kako vjera nije osamljen čin i nitko ne može sam vjerovati.⁹² Zato je potrebno *duhovno vodstvo* kao pastoralna situacija u kojoj se vjernik obraća svećeniku ili drugom pastoralnom djelatniku s temama svojeg duhovnog rasta. Pri tome je važno poznavati cijelu pozadinu traumatskog događaja kao konfliktno područje polaznika jer se osoba s nekim obrambenim mehanizmom služi i u odnosu s Bogom.⁹³ Duhovni vođa bi trebao zbog kompleksnosti situacije imati sljedeće kvalitete: samopouzdanje, sposobnost prevladati konflikte koji mogu proizići iz njegove uloge, prepoznati kulturne, društvene i političke granice, prihvatiti snažne emocije, osjećaje i nesvakidašnja iskustva te steći toleranciju na bol radi proživljenih iskustava osobe kojoj pomaže.⁹⁴ Kako bi osoba uspjela zacijeliti duhovne rane, duhovna pomoć bila bi usmjerena biblijskom i sakramentalnom pastoralu. Iz dosadašnjeg saznanja od žrtava vrlo je važan kontinuirano i kvalitetno praćenje, sakramentalni život te molitva članova Crkve, ponajprije župne zajednice.⁹⁵ Ta pomoć treba biti organizirana i kontinuirana te se predlažu smjernice:

1. Bilo bi hvalevrijedno *imenovati povjerenika* na razini Đakovačko-osječke nadbiskupije za rad sa žrtvama Domovinskog rata koji će biti uvijek na raspolaganju za individualne razgovore, organizirati duhovne obnove i vježbe, tribine, hodočašća i sl. Svećenik kao duhovni vođa bi u tom smislu bio *most* između obitelji i žrtve, išao bi

⁹¹ Usp. M. SZENTMARTONY, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija...*, str. 13-22.

⁹² Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 166.

⁹³ Usp. M. SZENTMARTONY, *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija...*, str. 105-111.

⁹⁴ Usp. *Isto*, str. 21.

⁹⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., br. 73-92.; N. VRANJEŠ, M. MIHAJIĆ, Izazovi i perspektive djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj danas, u: *Riječki teološki časopis* 38 (2012) 2, str. 452-454.

u dušobrižničke posjete, razgovarao, razmišljao, propovijedao i ispovijedao.⁹⁶ Takav povjerenik bi bio potreban i prisutan u udrugama koje vode brigu o žrtvama Domovinskog rata.

2. Potrebno je *organizirano savjetovanje* u pastoralnom smislu što podrazumijeva *imenovanje stručnih osoba* i njihovu stalnu edukaciju, izradu pastoralnog plana i određivanje ciljeva i ishoda istog. Stručne osobe inače, ali još više zbog kompleksnosti i težine teme ratnog zločina silovanja trebale bi imati supervizora i same imati stručnu pomoć.⁹⁷
3. Od velike važnosti je motiviranje i osnaživanje *članova župnih zajednica* da mole ali i konkretno pomažu žrtvama ratnog zločina silovanja. Župne zajednice su imale veliku i važnu ulogu za vrijeme Domovinskog rata koja je bila vidljiva najprije u molitvenoj podršci, ali i u pomaganju najugroženijima, udomljavanju izbjeglica, brizi kroz obroke i pripremu zimske odjeće za vojnike i izbjeglice i sl.⁹⁸ Njihova podrška je potrebna i danas žrtvama ratnog zločina silovanja najprije kroz molitvu, razumijevanje i podršku.
4. U organiziranoj mreži podrške zajedno sa žrtvama koje su smogle hrabrosti i suočile se sa svojom traumom, ići u *pastoralne pohode* u župe na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, naročito u one krajeve koji su bili glavna bojišta tijekom Domovinskog rata jer su se upravo na tim područjima odvijale najveće strahote. Cilj ovih pohoda je pružiti podršku svim žrtvama ratnog zločina silovanja te ohrabriti one koji još o istini nisu progovorili da to učine.
5. U kontinuirani rad duhovne pomoći uključiti *članove obitelji* žrtava jer su oni još uvijek najranjivija središta koji su izuzeti psihološke, socijalne i duhovne pomoći.
6. Osim organizirane duhovne pomoći ponekad *organizirati* hodočašća, duhovne vježbe i obnove, meditacije, ali i izlete i druženja u prirodi sa žrtvama i njihovim obiteljima u svrhu ohrabrenja i povezivanja žrtava i obitelji.
7. *Molitvene zajednice* na razini cijele nadbiskupije mogle bi imati točno određene dane kada mole za žrtve ratnog silovanja. Grupna podrška i pozitivno ozračje te primjer drugih koji su nadvladali životne teškoće daju snagu žrtvama da nađu smisao svojoj patnji.

⁹⁶ Usp. A. TRSTENJAK, *Pastoralna psihologija*, UPT, Đakovo, 1989., str. 143-229.

⁹⁷ Usp. L. ARAMBAŠIĆ (ur.), *Psihološke krizne intervencije: psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja...*, str. 98-103.

⁹⁸ Usp. V. MIHALJEVIĆ, I. KREZO, *Bog u rovu. Vojno dušobrižništvo u hrvatskom Domovinskom ratu*, Ivo Pilar, Zagreb, 2002., str. 45-53.

Važnost pružanja duhovne pomoći žrtvama ratnog zločina silovanja je velika, no treba imati na umu potrebu interdisciplinarnosti kada je riječ o proživljenom traumatskom iskustvu te ozdravljenju čitave ljudske osobe.

5.2.5. Potreba interdisciplinarnosti

Duhovna pomoć žrtvama ratnog zločina silovanja obuhvaća dušobrižništvo i pastoralno savjetovanje kao što su potpora, vođenje, osmišljavanje vlastite patnje kroz teologiju križa, vjerska pouka i sl. te podrazumijeva terapijsko znanje savjetnika/dušobrižnika koje je obogaćeno kršćanskim svjetlom vjere.

Ta vrsta pomoći vrlo je važna za ozdravljenje čitave osobe, ali pružajući duhovnu pomoć žrtvi ratnog zločina treba imati na umu potrebu interdisciplinarnosti. Interdisciplinarnost je vrsta suradnje stručnjaka različitih disciplina koji imaju zajedničke ciljeve. Osobi i problemu pristupaju s različitih stajališta te tako omogućuju sveobuhvatniji odnos prema cjelovitom čovjeku.⁹⁹ Interakcija raznih stručnjaka potrebna je na poseban način kada se radi o kompleksnoj situaciji i najokrutnijom obliku traumatskog iskustva kao što je ratni zločin silovanja. Cilj je vratiti smisao životu i ljudsku patnju svesti na minimum te stvoriti kompletno ozdravljenu ličnost.¹⁰⁰

⁹⁹ Usp. Ž. KLJUČEVIĆ, Suradnja psihologa i psihijatra u interdisciplinarnom pristupu zaštiti mentalnog zdravlja u stručnim timovima u javnozdravstvenom sustavu, u: V. BOŽIČEVIĆ, S. BRLAS, M. GULIN (ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, Priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja*, Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok", Virovitica, 2012., str. 34.

¹⁰⁰ Usp. H. GLIGORA, Psiholozi i promicanje mentalnog zdravlja, u: V. BOŽIČEVIĆ, S. BRLAS, M. GULIN (ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja. Priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja*, Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok", Virovitica, 2012., str. 42.

ZAKLJUČAK

Traumatski događaj bilo koje vrste za sobom vuče trajne i teške posljedice prisutne u životu žrtve. Kao najteži oblik traumatskog iskustva navodi se silovanje, a zločin silovanja u ratu poprima ekstremno velike razmjere za život žrtve jer osoba biva izložena većem broju raznih oblika zlostavljanja.

Od ovakvih strahota nije bio izuzet hrvatski narod tijekom velikosrpske agresije za vrijeme Domovinskog rata na području cijele domovine. U ovom radu smo pokušali sagledati situaciju na prostorima koja se prostiru duž Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Sagledali smo uzroke ratnog zločina silovanja vidljivih u pokušaju genocida hrvatskog naroda, nadmoći nad neprijateljskim narodom, poruci kojom se dokazuje različitost moći među zaraćenim stranama te u *prljanju* i uništavanju ženskog tijela koje predstavlja uništenje tuđe nacije i domovine.

Nakon uvida u problematiku življenja s iskustvom traume ratnog silovanja pokušali smo definirati ratno silovanje kao zločin prikazujući kaznene zakone kroz povijest koji, bez obzira na područje i vrijeme donošenja, gledaju na silovanje kao zločin koji za sobom iziskuje potrebu kažnjavanja počinitelja.

Izložili smo i kroz konkretna iskustva ispitanih žrtava ratnog zločina silovanja, potkrijepili činjenice o mnogim posljedicama koje ovaj strašan čin ostavlja na žrtvi i njezinoj obitelji.

Iz spomenutog teorijskog i empirijskog istraživanja vidljivo je kako su psihološka, farmakološka i pravna pomoć žrtvama izuzetno potrebne i osigurane, no ono što žrtvama silovanja nedostaje su socijalna i duhovna pomoć. Sve spomenute vrste pomoći su žrtvama pomogle na putu prihvatanja stvarnosti i istine: pohađajući spomenute projekte uspjele su sebe više cijeniti, medicina i farmakologija im je pomogla da ostanu sabrane i da barem nekad mogu normalno spavati i funkcionirati, pravna pomoć i zakonski okviri su mnogima priznali njihovu žrtvu i zločin koji je učinjen nad njima, pred zakonom su se dokazale krivnje srpskih agresora, a nekima je izrečena i kazna, a priznanje zločina od strane zakona im je iskazano statusom žrtve i materijalnom naknadom.

Koliko god žrtve bile jake i nalazile strategije suočavanja s vlastitom traumom silovanja unutar sebe, nedostaje im podrška okoline, ponajprije ukućana i najbliže obitelji te češće nailaze na nerazumijevanje pa i osudu nego li na podršku i pomoć.

Žrtvama i dalje ostaju problemi unutarnjeg mira, oprosta, oslobađanje od mržnje i sl. Potrebna im je duhovna pomoć kako bi obnovile svoj duh, i to trajna i kontinuirana u vidu duhovnih obnova i vježbi, seminara i stručnih tribina.

Iz navedene potrebe i ukazane važnosti psihosocijalne i duhovne pomoći žrtvama i njihovim obiteljima, zadnji dio rada posvećen je upravo toj tematici uz prijedloge pastoralnih smjernica i naglašavanje važnosti interdisciplinarnog pristupa traumatskom događaju ratnog zločina silovanja tijekom Domovinskog rata na području Đakovačko-osječke nadbiskupije.

BIBLIOGRAFIJA:

Kršćanski izvori

REBIĆ, A., FUČAK, J., DUDA, B. (ur.), *Jeruzalemska Biblija, Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jerusalem“*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000.

Knjige

ARAMBAŠIĆ, L. (ur.), *Psihološke krizne intervencije: psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.

ARAMBAŠIĆ, L., *Psihološka prva pomoć nakon kriznih događaja. Vodič kroz psihološke krizne intervencije u zajednici*, Naklada Slap, Zagreb, 2012.

BROWNMILLER, S., *Protiv naše volje: muškarci, žene i silovanje*, Antologija ženskog stvaralaštva, Zagreb, 1995.

ČALIĆ JELIĆ, M.; TERŠČELIĆ, V., *Prava civilnih žrtava rata*, Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb, 2012.

FOLNEGOVIĆ-ŠMALC, V., *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*, Naklada Slap, Zagreb, 1996.

GARAČIĆ, A., *Kazneni zakon u sudskoj praksi: autorski pročišćeni tekst KZ: komentari, opsežna sudska praksa i abecedno kazalo pojmova*, Zadro, Zagreb, 2001.

GRACIN, Z., *Domovinski rat: čovjek i borba*, Hrvatska knjiga, Zagreb, 1995.

HANCOCK, M., MAINS, K. B., *Child Sexual Abuse*, Highland Books, Crowborough, 1993.

HORVATIĆ, Ž. (ur.), *Rječnik kaznenog prava*, Masmedia, Zagreb, 2002.

HUDOLIN, V., *Psihijatrijsko psihološki rječnik*, Panorama, Zagreb, 1968.

- KELLY, L., *Preživjeti seksualno nasilje*, Ženska soba - Centar za seksualna prava, Zagreb, 2008.
- KURTOVIĆ, Š., *Hrestomatija Opće povijesti prava i države*, Pravni fakultet, Zagreb, 1999.
- LEWIS HERMAN, J., *Trauma i oporavak*, Druga, Zagreb, 1996.
- MAMULA, M., (ur.), *Seksualno nasilje u Hrvatskoj*, Ženska soba - Centar za seksualna prava, Zagreb, 2013.
- MAMULA, M., *Seksualno nasilje - teorija i praksa*, Ženska soba – Centar za seksualna prava, Zagreb, 2005.
- MARETIĆ, A., *Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje "Od vica do silovanja"*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2001.
- MARIJAN, D., *Domovinski rat*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016.
- MIHALJEVIĆ, V.; KREZO, I., *Bog u rovu. Vojno dušobrižništvo u hrvatskom Domovinskom ratu*, Ivo Pilar, Zagreb, 2002
- MITROVIĆ, M.; ŠIMEK, M., *Trauma i samopomoć*, Edukacijska kuća Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Osijek, 2004.
- NELSON-JONES, R., *Praktične vještine u psihološkom savjetovanju i pomaganju*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007.
- RADONIĆ, V. (pr.), *Domovinski rat: napadi na hrvatske gradove i bolnička skrb stradalnika*, Crkva u svijetu, Split, 2015.
- SRAKIĆ, M., *Istina će vas osloboditi: ratna izvješća i apeli, ekumenska nastojanja te prigodni (na)govori i propovijedi o pomirenju, evangelizaciji kulture, o blagoslovima i posvetama crkvi*, Đakovačko-osječka nadbiskupija: Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2013.
- SZENTMARTONY, M., *Osjetljivost za čovjeka. Pastoralna psihologija*, Glas Koncila, Zagreb, 2009.
- TRSTENJAK, A., *Pastoralna psihologija*, UPT, Đakovo, 1989.
- ZULEHNER, P. M., *Pomozite ljudima živjeti*, Biskupijski ordinarijat, Đakovo, 1986.

Članci

- AJDUKOVIĆ, D., Planiranje, programiranje i vođenje psihosocijalne pomoći, u: PREGRAD, J. (ur.), *Stres, trauma, oporavak*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1996., str. 247-255.
- ARAS, S., Silovanje, u: *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 39 (2005) 81, str. 29-46.
- BRKIĆ, B., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teorijski i praktički aspekt te problemi međusobne distinkcije, u: *Hrvatska pravna revija* 3 (2003) 2, str. 96-104.
- ČAČIĆ-KUMPES, J., Etničnost, rat i silovanje, u: *Migracijske i etničke teme* 8 (1992) 2, str. 95-104.
- FABIJANIĆ GAGRO, S., Zločin silovanja u praksi Međunarodnog kaznenog tribunala za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog kaznenog tribunala za Ruandu, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 60 (2010) 6, str. 1309-1334.
- GARAČIĆ, A., Kazneno djelo silovanja: kvalificirani oblici i odgovornost za težu posljedicu, u: *Hrvatska pravna revija* 1 (2001) 7, str. 88-93.
- GLIGORA, H., Psiholozi i promicanje mentalnog zdravlja, u: BOŽIČEVIĆ V., BRLAS, S., GULIN, M. (ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja, Priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja*, Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok", Virovitica, 2012., str. 40-44.
- GROZDANIĆ, V.; SRŠEN, Z., Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje, u: *Riječki teološki časopis* 38 (2012) 2, str. 313-334.
- KLJUČEVIĆ, Ž., Suradnja psihologa i psihijatra u interdisciplinarnom pristupu zaštiti mentalnog zdravlja u stručnim timovima u javnozdravstvenom sustavu, u: BOŽIČEVIĆ V.; BRLAS, S.; GULIN, M. (ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja. Priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti i promicanju mentalnog zdravlja*, Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok", Virovitica, 2012., str. 34-39.
- KOPREK, I., Pacifizam i teorija pravednog rata, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 46 (1991) 5, str. 459-472.
- MARTINČEVIĆ, J., Razgovor s kardinalom Dr. Franjom Kuharićem, u: *Novi Vjesnik*, 20. prosinca 1992., str. 3.

- MESZAROS, S., Ratno seksualno nasilje nad ženama i Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije: prostori disjunkcije, u: *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme* 5 (2004) 9, str. 7-16.
- POZAIĆ, V., Odgovornost u vrtlogu rata. Primjer: Genocid – silovanje, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48 (1993) 3-4, str. 287-307.
- RITTOSSA, D., MARTINOVIĆ I., Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje – teorijski i praktični problemi, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 21 (2014) 2, str. 509-548.
- RUDDICK, S., Žena mira, u: *Filozofska istraživanja* 17 (1997) 1, str. 71-87.
- SKLEDAR, N., Žena i rat, u: *Zaprešićki godišnjak* 3 (1993), str. 85-89.
- ŠUPERINA, M., Učestalost kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa u Republici Hrvatskoj te neka pitanja u svezi s tumačenjem i primjenom kaznenopravnih rješenja iz glave XIV. Kaznenog zakona, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 7 (2000) 2, str. 399-456.
- TURKOVIĆ, K., Komparativni prikaz osnovnih obilježja zakonske i sudske politike u Sloveniji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Republici Hrvatskoj, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11 (2004) 2, str. 947-999.
- VEČERINA, D., Silovanje – ratni zločin, u: *Odvjetnik* 68 (1995) 9-10., str. 95-99.
- VOLENIK, A., Pomoć žrtvama seksualnoga nasilja - pastoralno–psihološki vidici i smjernice, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 70 (2015) 3, str. 353-364.
- VRANJEŠ, N.; MIHAJIĆ, M., Izazovi i perspektive djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj danas, u: *Riječki teološki časopis* 38 (2012) 2, str. 437-468.
- ŽIVKOVIĆ, I.; VULETIĆ, S., Ekleziogene neuroze u psihopatološkim oblicima religioznosti, u: *Društvena istraživanja*, 92 (2007) 6, str. 1263-1286.

Zakoni

- Kazneni zakon Republike Hrvatske, u: Narodne novine, 110/1997.
- Krivični zakon Republike Hrvatske, u: Narodne novine, 32/1993.

Internetski izvori

[file:///C:/Users/kk/Downloads/BS_1_08_Tokic%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/kk/Downloads/BS_1_08_Tokic%20(1).pdf) (preuzeto 15. svibnja 2017.)

http://www.zenska-mreza.hr/Izjave/promjene_zakona.htm9 (preuzeto 22. listopada 2016.)

<http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/posljedice-seksualnog-nasilja/> (preuzeto 22. listopada 2016.)

<http://www.hagioterapija-split.hr/> (preuzeto 24. lipnja 2017.)

<https://www.zakon.hr/z/794/Zakon-o-pravima-%C5%BErtava-seksualnog-nasilja-za-vrijeme-oru%C5%BEane-agresije-na-Republiku-Hrvatsku-u-Domovinskom-ratu> (preuzeto 17. listopada 2016.)

<http://zakladasuncica.hr/o-nama> (preuzeto 24. listopada 2016.)

<http://zakladasuncica.hr/djelatnost/psiholoska-pomoc> (preuzeto 24. listopada 2016.)

<https://www.youtube.com/watch?v=iHdc8UYAYOM> (preuzeto 24. listopada 2016.)